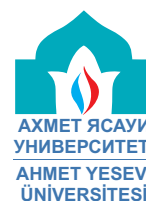

Азия / Avrupa

Ақпараттық сараптама журналы

Басылымның 4-ші жылы, №47, Қаңтар 2020

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN AYLIK YAYINIDIR ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

AZERBAIJAN'DA YEREL YÖNETİMLERİN MALİ YAPISI

ӘЗІРБАЙЖАНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

INTERVIEW СҰХБАТ

DIRECTOR OF THE UNESCO CLUSTER OFFICE IN ALMATY AND UNESCO REPRESENTATIVE TO KAZAKHSTAN, KYRGYZSTAN AND TAJIKISTAN, KRISTA PIKKAT

ДИРЕКТОР КЛАСТЕРНОГО БЮРО ЮНЕСКО В АЛМАТЫ И ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЮНЕСКО В КАЗАХСТАНЕ, КЫРГЫЗСТАНЕ И ТАДЖИКИСТАНЕ, КРИСТА ПИККАТ

REVIEW OF INVESTMENT AND ECONOMIC GROWTH NEXUS: LESSONS FOR KAZAKHSTAN

ОБЗОР СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ИНВЕСТИЦИЯМИ И ЭКОНОМИЧЕСКИМ РОСТОМ: УРОКИ ДЛЯ КАЗАХСТАНА

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

ÖZBEKİSTAN'IN TURİZM ALANINDAKİ GELİŞİMİ VE BEKLENTİLERİ

ӨЗБЕКСТАННЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ДАМУЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ERKİNBЕК TURGINOV

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Vakur Sümer

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Dr. Suat Beylur

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Dr. Zhandos Ranov

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Omirbek Hanayi
Aigerim Manatkızı
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Saltanat Suleymen

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Kenan Semiz

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Vakur Sümer
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Zhandos Ranov
Dr. Gulnar Nadirova
Dauren Aben

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup
Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

"Сұхбат", "Ақпараттық сараптама" және "Өзекті пікір" айдарларымен шыққан мақала авторларының
пікірлері институт көзқарасын білдірмейді. Журналда жарияланған материалдарды
институттың рұқсатынсыз көшіріп басуға болмайды.

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER

Kıymetli okuyucularımız,

Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi'ne bağlı Avrasya Araştırma Enstitüsü adına saygılarımızı sunuyoruz.

2019 yılını geride bırakarak yeni bir yıla “merhaba” dediğimiz bu günlerde, Ortadoğu ile Orta Asya arasındaki geçiş ülkelerinden birisi konumundaki İran ile ilgili gelişmeler tüm dünyanın ilgi odağında yer buldu. İran'ın Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Ordusu komutanı Kasım Süleymani'nin öldürülmesi ile başlayan süreç karşılıklı açıklamalarla giderek yükselen tansiyonun kısa sürede düşmesi ne yazık ki beklenmiyor.

Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasındaki bu son gerilim siyasi ve ekonomik açılardan çok önemli sonuçlar üretme potansiyeli taşıyor. ABD'nin Süleymani'nin konvoyuna düzenlediği operasyon sonrası petrol fiyatlarının hızla artması bu sonuçlardan en hızlı gerçekleşenlerinden biri oldu. Gerilimin sürmesi durumunda dünya ekonomisi için kalıcı hasar bırakan etkilerin oluşması da kaçınılmaz görünüyor. Askeri tedbirlerin yerine diyalog ve diplomasi egemen olması; gerilimin tırmandırılmaması ve sonunda çözülmesi açısından büyük önem arz ediyor. Orta Asya ve tüm Avrasya'da istikrarın muhafazası, bölgede barış ve refah ortamının tesisi ve geliştirilmesi için en vazgeçilmez unsurlardan biri konumunda. Umarız tüm taraflar basiret ve itidalle hareket ederek bölge halklarının uzun dönemli çıkarlarına ve dünya barışına hizmet eden adımlar atarlar.

Bu sayımızda yine dopdolu bir içerik hazırlayarak bölgemiz ile ilgili literatüre katkıda bulunmayı ve Avrasya'daki değişim ve eğilimler konusunda aydınlatıcı bilgiler sunmayı sürdürüyoruz. Asya Avrupa'nın bu sayısında Azerbaycan, Hindistan, Kazakistan, Özbekistan ile ilgili analiz yazılarının yanında tüm Orta Asya ülkeleri arasındaki diyaloga ve eğitim meselelerine eğilen değerlendirmelerimizi de okuyabileceksiniz.

Yeni sayımızda görüşebilmek dileğiyle,

Құрметті оқырмандар,

Ахмет Ясауи университетіне қарасты Еуразия ғылыми-зерттеу институтының атынан сіздерге деген алғысымызды білдіргіміз келеді.

2019 жылмен қош айтысып, жаңа жылға қадам басқан күндері Таяу Шығыс пен Орталық Азия арасындағы өтпелі елдердің бірі болып табылатын Иранға қатысты оқиғалар бүкіл әлемнің назарын аударды. Иран Ислам революциясы сақшылар корпусының «Құдыс күштері» арнайы жасағының қолбасшысы Касым Сүлейманидің қазасынан басталған үдеріс, өкінішке орай, шиеленістің артуына байланысты қысқа мерзімде бәсеңдейді деп күтілмейді.

Америка Құрама Штаттары мен Иран арасындағы текетірес саяси-экономикалық тұрғыдан маңызды нәтижелер тудыруы мүмкін.. АҚШ-тың Сүлейманидің әскери конвойына жасаған операциясынан кейін мұнай бағасының күрт өсуі осы нәтижелердің бірі болып табылады. Бұл шиеленіс жалғаса беретін болса, әлемдік экономикаға зиян тигізері де сөзсіз. Әскери шаралардан гөрі диалог пен дипломатияның басым болуы жағдайдың одан әрі ушығуын болдырмау және оған шешім табу тұрғысынан өте маңызды. Орталық Азия мен бүкіл Еуразияда тұрақтылықты сақтау аймақта бейбітшілік пен өркендеуді қамтамасыз ету мен дамытудың маңызды элементтерінің бірі болып табылады. Барлық тараптар байсалды әрекет етіп, аймақ халықтарының ұзақ мерзімді мүдделері мен әлемдік бейбітшілік үшін қызмет ететін болады деп үміттенеміз.

Журналымыздың осы санында әдеттегідей мазмұнды ғылыми мақалалар әзірлей отырып, аймаққа қатысты әдебиеттерге өз үлесімізді қосуды және Еуразиядағы өзгерістер мен үрдістер туралы ақпарат беруді жалғастырамыз. «Азия Еуропа» журналының осы санында Әзірбайжан, Үндістан, Қазақстан, Өзбекстан туралы талдауларымызбен қатар, бүкіл Орталық Азия елдері арасындағы диалог пен білім беру мәселелеріне қатысты мақалаларымызды оқи аласыздар.

Келесі санымызда қайта қауышқанша.

ÖNSÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ DOÇ. DR. VAKUR SÜMER.....	1
--	---

RÖPORTAJ СҰХБАТ

DIRECTOR OF THE UNESCO CLUSTER OFFICE IN ALMATY AND UNESCO REPRESENTATIVE TO KAZAKHSTAN, KYRGYZSTAN AND TAJIKISTAN, KRISTA PIKKAT ДИРЕКТОР КЛАСТЕРНОГО БЮРО ЮНЕСКО В АЛМАТЫ И ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЮНЕСКО В КАЗАХСТАНЕ, КЫРГЫЗСТАНЕ И ТАДЖИКИСТАНЕ, КРИСТА ПИККАТ.....	4
--	---

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

AZERBAIJAN'DA YEREL YÖNETİMLERİN MALİ YAPISI ӘЗІРБАЙЖАНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ ZHANDOS RANOV.....	14
REVIEW OF INVESTMENT AND ECONOMIC GROWTH NEXUS: LESSONS FOR KAZAKHSTAN ОБЗОР СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ИНВЕСТИЦИЯМИ И ЭКОНО- МИЧЕСКИМ РОСТОМ: УРОКИ ДЛЯ КАЗАХСТАНА AZIMZHAN KHITAKHUNOV	22
TOKAYEV'İN İLK ALMANYA ZİYARETİ: KAZAKİSTAN-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ ТОҚАЕВТЫҢ ГЕРМАНИЯҒА АЛҒАШҚЫ САПАРЫ: ҚАЗАҚСТАН-ГЕРМАНИЯ ҚАТЫНАСЫНЫҢ КЕЛЕШЕГІ OMIRBEK HANAYI	31
KAZAKİSTAN'DAKİ KENTSEL ANTROPOLOJİ: TÜRKİSTAN ŞEHİRİ ÖRNEĞİ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЛАЛЫҚ АНТРОПОЛОГИЯ: ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫ МЫСАЛЫНДА DAULET ZHAILYBAYEV	38

INDIA'S CITIZENSHIP TROUBLES ПРОБЛЕМЫ ГРАЖДАНСТВА В ИНДИИ ALBINA MURATBEKOVA	47
PROSPECTS AND BOTTLENECKS OF HIGHER EDUCATION SYSTEMS ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ GULNAR NADIROVA	56
ÖZBEKİSTAN'IN TURİZM ALANINDAKİ GELİŞİMİ VE BEKLENTİLERİ ӨЗБЕКСТАННЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ДАМУЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ ERKINBEK TURGINOV	64
GEOGRAPHY OF EXPORTS KAZAKHSTAN: A BRIEF ANALYSIS BASED ON GEOGRAPHICAL ZONING OF EXPORT MARKETS ГЕОГРАФИЯ ЭКСПОРТА КАЗАХСТАНА: КРАТКИЙ АНАЛИЗ НА ОСНОВЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ЗОНИРОВАНИЯ ЭКСПОРТНЫХ РЫНКОВ KANAT MAKHANOV	72
CENTRAL ASIA: FRESH START OR BUSINESS AS USUAL? ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ: НОВЫЙ СТАРТ ИЛИ ВСЕ ПО-СТАРОМУ? ASSET ORDABAYEV	80

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

.....	88
-------	----

İNFOGRAFİK ИНФОГРАФИКА

.....	102
-------	-----

**DIRECTOR OF THE UNESCO
CLUSTER OFFICE IN ALMATY AND
UNESCO REPRESENTATIVE TO
KAZAKHSTAN, KYRGYZSTAN AND
TAJIKISTAN, KRISTA PIKKAT**

**ДИРЕКТОР КЛАСТЕРНОГО
БЮРО ЮНЕСКО В АЛМАТЫ И
ПРЕДСТАВИТЕЛЬ ЮНЕСКО В
КАЗАХСТАНЕ, КЫРГЫЗСТАНЕ И
ТАДЖИКИСТАНЕ, КРИСТА ПИККАТ**

Can you please tell us about yourself and your work in UNESCO?

I joined UNESCO through the Young Professionals Programme in 1997 and have worked for the organization since. I started at the UNESCO Headquarters in Paris and for 15 years worked in different services from programme, external relations and strategic planning to the Office of the Director-General. Then, in 2012, I moved to the field, to Central Asia. I headed the UNESCO Office in Tashkent for 4,5 years and, for the past 2,5 years, have worked as the Director of the UNESCO Cluster Office in Almaty and UNESCO Representative to Kazakhstan, Kyrgyzstan and Tajikistan.

Can you describe the role of UNESCO regarding sustainable development goals?

UNESCO's universal mandate is to contribute to the building of peace, the eradication of poverty, sustainable development and intercultural dialogue through education, the sciences, culture, communication and information.

Не могли бы вы рассказать нам о себе и своей работе в ЮНЕСКО?

Я начала свою деятельность в ЮНЕСКО в рамках Программы для молодых специалистов в 1997 году и с тех пор работаю в этой организации. Свою карьеру в ЮНЕСКО я начала в штаб-квартире организации в Париже и в течение 15 лет работала в различных службах, от программы, внешних связей и стратегического планирования до Канцелярии Генерального директора. Затем, в 2012 году я переехала в Центральную Азию. Я возглавляла Бюро ЮНЕСКО в Ташкенте в течение 4,5 лет, и последние 2,5 года являюсь директором Кластерного бюро ЮНЕСКО в Алматы и представителем ЮНЕСКО в Казахстане, Кыргызстане и Таджикистане.

Не могли бы вы рассказать о роли ЮНЕСКО в достижении целей устойчивого развития?

Универсальный мандат ЮНЕСКО заключается в содействии укреплению мира, искоренению нищеты, устойчивому раз-

UNESCO's support for the countries' efforts to achieve sustainable development goals set for 2030 focuses on providing demand-driven, evidence-based normative and policy advice in its areas of competence and building capacities, including on data collection and analysis.

UNESCO actively helped to frame the Education 2030 agenda and is leading and coordinating the SDG4, which aims at "ensuring inclusive and equitable quality education and lifelong learning opportunities for all". Recognizing that all the 17 SDGs are interrelated and that education underpins all SDGs, UNESCO's work in the area of education actually contributes to the achievement of all the SDGs.

The 2030 Agenda for Sustainable Development represents a significant step forward in the recognition of the contribution of Science, Technology and Innovation (STI) to sustainable development. UNESCO's Natural Sciences programme addresses specific challenges, such as the impact of climate change and natural hazards, the management of limited and rapidly changing freshwater resources, loss of biodiversity and ecosystem services, the sustainable management and efficient use of natural resources, sustainable economic development, entrepreneurship and employment.

UNESCO's Social and Human Sciences Programme aims to firmly entrench universal values and principles, such as global solidarity, inclusion, anti-discrimination, gender equality and accountability, in the implementation of the SDGs.

Placing culture at the heart of development policies constitutes an essential investment in the world's future and a pre-condition to successful globalization processes that take into account the principle of cultural

THE 2030 AGENDA FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPRESENTS A SIGNIFICANT STEP FORWARD IN THE RECOGNITION OF THE CONTRIBUTION OF SCIENCE, TECHNOLOGY AND INNOVATION (STI) TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ПОВЕСТКА ДНЯ В ОБЛАСТИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ НА ПЕРИОД ДО 2030 ГОДА ПРЕДСТАВЛЯЕТ СОБОЙ ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ ШАГ ВПЕРЕД В ПРИЗНАНИИ ВКЛАДА НАУКИ, ТЕХНОЛОГИЙ И ИННОВАЦИЙ (НТИ) В УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ

витию и межкультурному диалогу посредством образования, науки, культуры, коммуникации и информации.

Поддержка усилий стран по достижению целей в области устойчивого развития на период до 2030 года направлена на предоставление нормативных и политических рекомендаций, определяемых потребностями и основанных на фактических данных в сферах компетенции ЮНЕСКО, а также на укрепление потенциала, в том числе в области сбора и анализа данных.

ЮНЕСКО активнейшим образом участвовала в формировании повестки дня в области образования до 2030 года и в настоящее время руководит и координирует Цель устойчивого развития (ЦУР) 4, которая направлена на «обеспечение инклюзивного и справедливого качественного образования и поощрение возможностей обучения на протяжении всей жизни для всех». Признавая, что все 17 ЦУР взаимосвязаны и что образование лежит в основе всех целей, работа ЮНЕСКО в сфере образования фактически способствует достижению всех ЦУР.

Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года представляет собой значительный шаг вперед в признании вклада науки, технологий и инноваций (НТИ) в устойчивое развитие. Программа ЮНЕСКО по естественным наукам направлена на решение конкретных задач, таких как воздействие изменения климата и стихийных бедствий, управление ограниченными и быстро меняющимися пресноводными ресурсами, утрата биоразнообразия и экосистемных услуг, устой-

diversity. UNESCO promotes culture as a driver and enabler of sustainable development. This means that we recognize that culture has an intrinsic and economic value in itself, but also, that culture needs to be taken into consideration for the development efforts to be successful.

Communication and media are central to promoting sustainable development and democracy. The right to freedom of expression underpins a free, pluralistic, inclusive and independent media environment as well as freedom of information. UNESCO makes a contribution to SDG16 by supporting public access to information, the safety of journalists, youth and gender equality in and through media, diversity and plurality in media, improved professional standards and the empowerment of people with media and information literacy.

Could you inform us about the activities carried out by your organization in Kazakhstan and Central Asia in general?

↑ чивое управление и эффективное использование природных ресурсов, устойчивое экономическое развитие, а также предпринимательство и занятость.

Программа ЮНЕСКО в области социальных и гуманитарных наук ставит целью укрепление универсальных ценностей и принципов, таких как глобальная солидарность, интеграция, борьба с дискриминацией, гендерное равенство и подотчетность в реализации ЦУР.

Обеспечение центрального места культуры в политике устойчивого развития является важным вкладом в будущее мира и предпосылкой успешных процессов глобализации, учитывающих принцип культурного разнообразия. ЮНЕСКО пропагандирует культуру как движущую силу и фактор устойчивого развития. Это означает, что мы признаем внутреннюю и экономическую ценность культуры, а также то, что культура должна приниматься во вни-

The UNESCO Almaty Office works in Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan and Uzbekistan. We work with a large number of international and national partners, and in cooperation with the National Commissions for UNESCO. We operate in the region in all UNESCO's areas of competence, being closely associated with the aspirations of local populations to improve the quality of education, manage and protect the environment, promote intercultural dialogue, preserve and safeguard cultural heritage and develop communication and information capacities.

One of the priority areas of our work is to raise awareness about and build the capacities in the sustainable management of cultural and natural heritage of Central Asia. Central Asia has 15 sites inscribed on UNESCO's World Heritage List. These sites of Outstanding Universal Value are considered to be the World Heritage properties. With this recognition comes an obligation for the states to protect the authenticity and integrity of these sites. Often, this means finding a delicate balance between the drive for the cities to develop and modernize, and the importance for them to maintain the characteristics for which the sites were inscribed, i.e. their Outstanding Universal Value. This is why it is important for us to make sure that the government and local authorities and the site managers have a good understanding of the 1972 Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, but also, that the local communities are aware of the sites' World Heritage status so they can protect and take pride in this heritage.

Communities are important partners for us to engage with also in other

**ONE OF THE
EXAMPLES OF OUR
REGIONAL ACTION
IS THE EU/UNESCO
SILK ROADS
PROJECT THAT AIMS
TO PROMOTE THE
COMMON HERITAGE
IN CENTRAL
ASIA, IRAN AND
AFGHANISTAN
ALONG THE SILK
ROADS**

**ОДНИМ ИЗ
ПРИМЕРОВ НАШИХ
РЕГИОНАЛЬНЫХ
ДЕЙСТВИЙ
ЯВЛЯЕТСЯ ПРОЕКТ
ЕВРОПЕЙСКОГО
СОЮЗА И ЮНЕСКО
«ШЕЛКОВЫЙ ПУТЬ»,
ЦЕЛЮ КОТОРОГО
ЯВЛЯЕТСЯ
ПРОДВИЖЕНИЕ
ОБЩЕГО НАСЛЕДИЯ
В ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ, ИРАНЕ И
АФГАНИСТАНЕ
ВДОЛЬ ШЕЛКОВОГО
ПУТИ**

мание, чтобы усилия по развитию были успешными.

Коммуникация и средства массовой информации играют центральную роль в содействии устойчивому развитию и демократии. Право на свободу выражения мнения лежит в основе свободной, плюралистической, инклюзивной и независимой медийной среды, а также свободы информации. ЮНЕСКО содействует достижению ЦУР16, поддерживая доступ общественности к информации, безопасность журналистов, молодежь и гендерное равенство в СМИ и через них - разнообразие и плюрализм в СМИ, повышение профессиональных стандартов, а также расширение прав и возможностей людей, обладающих навыками медийной и информационной грамотности.

Не могли бы вы ознакомить нас с деятельностью вашей организации в Казахстане и Центральной Азии в целом?

Бюро ЮНЕСКО в Алматы работает на Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан. Мы работаем со многими международными и национальными партнерами, а также сотрудничаем с Национальными комиссиями по делам ЮНЕСКО. Мы осуществляем свою деятельность в регионе во всех сферах компетенции ЮНЕСКО, будучи тесно связанными со стремлениями местного населения по улучшению качества образования, управления и защите окружающей среды, развитию межкультурного диалога, сохранению и защите культурного наследия, а также развитию коммуникационного и информационного потенциала.

Одним из приоритетных направлений нашей работы является

UNESCO's programmes, such as the Man and Biosphere Programme or the UNESCO Global Geoparks Network. Focusing respectively on biodiversity and geological heritage of the Planet, both programmes engage local communities around the sites in scientific, educational and tourism-related activities. As such, UNESCO's approach is to promote people living in harmony with nature, i.e. sustainable development.

One of the examples of our regional action is the EU/UNESCO Silk Roads Project that aims to promote the common heritage in Central Asia, Iran and Afghanistan along the Silk Roads. This project allows us to support the interpretation and promotion of the sites included in UNESCO's World Heritage List, work with the communities to identify and safeguard their intangible cultural heritage, promote sustainable heritage-based tourism and raise awareness of the rich and diverse heritage along the Silk Roads

**CENTRAL ASIA
HAS 15 SITES
INSCRIBED ON
UNESCO'S WORLD
HERITAGE LIST**

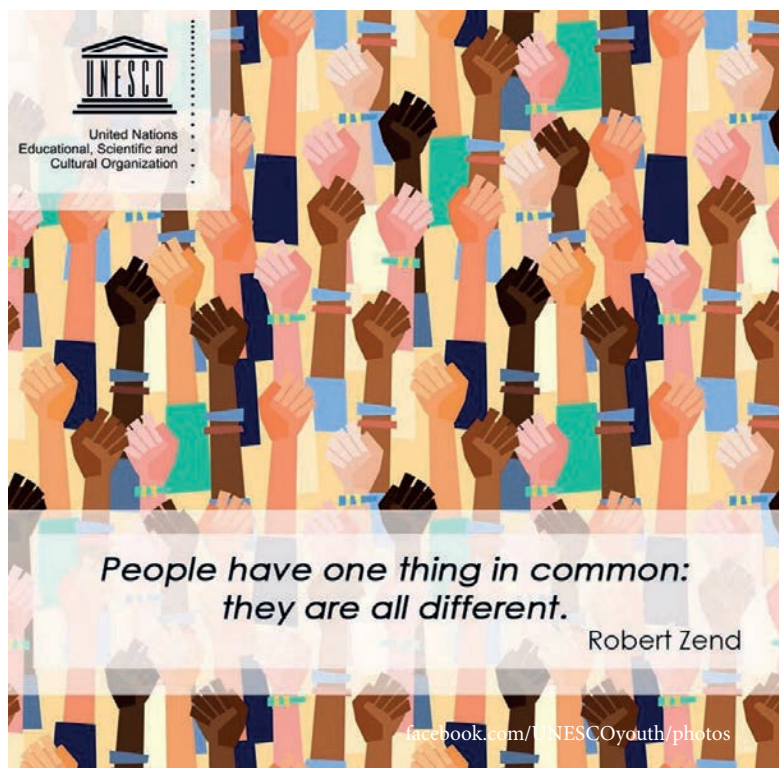
**В ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ
НАСЧИТЫВАЕТСЯ
15 ОБЪЕКТОВ,
КОТОРЫЕ БЫЛИ
ВНЕСЕНЫ
В СПИСОК
ВСЕМИРНОГО
НАСЛЕДИЯ
ЮНЕСКО**

повышение осведомленности и наращивание потенциала в области устойчивого управления культурным и природным наследием Центральной Азии. В Центральной Азии насчитывается 15 объектов, которые были внесены в Список всемирного наследия ЮНЕСКО. Эти объекты, которые имеют выдающуюся универсальную ценность, считаются объектами всемирного наследия. В этой связи на государства ложится обязанность защищать подлинность и целостность этих объектов. Зачастую это означает нахождение тонкого баланса между стремлением городов развиваться и модернизироваться и важностью сохранения особенностей, благодаря которым объекты были внесены в список, то есть их выдающейся уникальности. Вот почему для нас важно убедиться, что правительство, местные органы власти и руководители объектов вполне понимают значение Конвенции 1972 года об охране всемирного культурного и природного наследия, а также, что местные общины осведомлены о статусе объектов всемирного наследия, чтобы они могли защищать и гордиться этим наследием.

Сообщества являются для нас важными партнерами, участвующими и в других программах ЮНЕСКО, таких как «Человек и биосфера» или Глобальная сеть геопарков ЮНЕСКО. Ориентируясь на биоразнообразие и геологическое наследие планеты, обе программы вовлекают местные сообщества в научные, образовательные и туристические мероприятия. Таким образом, подход ЮНЕСКО заключается в содействии людям, живущим в гармонии с природой, то есть устойчивому развитию.

Одним из примеров наших реги-

both in and beyond the region.

UNESCO is working around the world in order to promote dialogue among cultures and improve certain conditions in sectors like education and other fields. Can you talk about some of these projects and their results in Central Asia particularly Kazakhstan?

Yes, the inter-cultural dialogue is at the heart of UNESCO's mandate and education plays an important role in this regard. Education needs to equip learners with knowledge, skills and attitudes that allow them to be active and responsible global citizens.

One of the recent examples of our work to promote quality education is the "Sustainability begins with Teachers" project that was implemented in Central Asia from 2016 to 2018. In this framework, we worked with 28 teacher education institutions, supporting their efforts to mainstream competencies for sustainable development in their institutions and countries.

UNESCO collaborates with and supports more than 30 youth organizations in the region. In Kazakhstan, for example, UNESCO and its partners developed an online-platform on intercultural dialogue for youth in Central Asia (<http://www.interculture.online>). The platform provides a safe online space for youth to access information, e-learning textbooks, publications, audio-visual and graphic interactive materials related to intercultural and interreligious dialogue as key elements of peacebuilding in our globalized world.

Inter-cultural understanding is also an important part of our work in the field of culture. The main aim here is to promote the understanding that cultures have never existed in isolation, they have evolved through interaction among the peoples. A remarkable example here is the movement of people, goods and ideas along the Silk Roads. I already mentioned the project "Silk Road Heritage Corridors in Afghanistan, Central Asia and Iran" that we launched in partnership with the European Union in 2018. In Kazakhstan, the project covers eight sites which

ональных действий является проект Европейского союза и ЮНЕСКО «Шелковый путь», целью которого является продвижение общего наследия в Центральной Азии, Иране и Афганистане вдоль Шелкового пути. Данный проект позволяет нам поддерживать интерпретацию и продвижение объектов, включенных в Список всемирного наследия ЮНЕСКО, работать с сообществами для выявления и охраны их нематериального культурного наследия, содействовать устойчивому туризму на основе наследия и повышать осведомленность о богатом и разнообразном наследии вдоль Шелкового пути как в регионе, так и за его пределами.

ЮНЕСКО работает по всему миру в целях содействия диалогу между культурами и улучшения определенных условий в образовательной и других областях. Не могли бы вы рассказать о некоторых из этих проектов и их результатах в Центральной Азии, особенно в Казахстане?

Да, межкультурный диалог лежит в основе мандата ЮНЕСКО, и образование в этом отношении играет важную роль. Образование должно вооружать учащихся знаниями, навыками и подходами, которые позволяют им быть активными и ответственными гражданами мира.

Одним из недавних примеров нашей работы по продвижению качественного образования является проект «Устойчивое развитие начинается с учителей», который был реализован в Центральной Азии в 2016-2018 годы. В этой связи мы работали с 28 педагогическими учебными заведениями, поддерживая их усилия по внедрению компетенций в интересах устойчивого развития в своих учреждениях и странах.

ЮНЕСКО оказывает содействие и поддержку более 30 молодежным организациям в регионе. Например, в Казахстане ЮНЕСКО и ее партнеры разработали онлайн-платформу для межкультурного диалога молодежи в Центральной Азии (<http://www.interculture.online>). Платформа

are part of the joint Chinese/Kyrgyz/Kazakh World Heritage property of the Silk Roads: Routes Network of Chang'an – Tianshan Corridor. These are the ancient settlements of Kayalyk, Karamergen and Talgar in the Almaty region, and the ancient settlements of Aktobe (Stepninskoye), Akyrtaş, Kulan, Kostobe and Ornek in the Zhambyl region. In addition to the interpretation of these sites (i.e. installation of information panels), the project aims to build the capacities of local travel guides, site managers and other key stakeholders to promote sustainable tourism. In the context of the project we focus on promoting transboundary tourism, inviting tourists to retrace the ancient routes of the Silk Roads and discover several countries during one trip. Sustainable tourism helps strengthen the livelihoods of the communities, protect the sites by channeling some of the tourism revenues back to the heritage protection and promote inter-cultural dialogue as tourists learn more about the history and the countries and cultures they visit.

I should also like to mention the work we do to promote quality journalism as a means of promoting inter-cultural understanding. We live in a globalized world of huge information flows. So it is important for the citizens to be media and information literate – relate critically to the information available, and for the media to provide quality information – be fair, balanced, non-biased and not vehicle stereotypes about certain groups, communities and cultures.

According to your opinion, what can be the role of education in shaping sustainable development?

Education plays a key role in sustainable development because it is through quality education and lifelong learning that people are

ONE OF THE RECENT EXAMPLES OF OUR WORK TO PROMOTE QUALITY EDUCATION IS THE “SUSTAINABILITY BEGINS WITH TEACHERS” PROJECT THAT WAS IMPLEMENTED IN CENTRAL ASIA FROM 2016 TO 2018

ОДНИМ ИЗ НЕДАВНИХ ПРИМЕРОВ НАШЕЙ РАБОТЫ ПО ПРОДВИЖЕНИЮ КАЧЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЯВЛЯЕТСЯ ПРОЕКТ «УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ НАЧИНАЕТСЯ С УЧИТЕЛЕЙ», КОТОРЫЙ БЫЛ РЕАЛИЗОВАН В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В 2016-2018 ГОДЫ

предоставляет молодежи безопасное онлайн-пространство для доступа к информации, электронным учебникам, публикациям, аудиовизуальным и графическим интерактивным материалам, касающимся межкультурного и межрелигиозного диалога, как ключевых элементов миростроительства в нашем глобализированном мире.

Межкультурное взаимопонимание также является важной частью нашей работы в области культуры. Основной целью в данном случае является содействие пониманию того, что культуры никогда не существовали в изоляции, а развивались посредством взаимодействия между народами. Передвижение людей, товаров и идей по Шелковому пути является тому замечательным примером. Я уже упоминала о проекте «Коридоры наследия Шелкового пути в Афганистане, Центральной Азии и Иране», который мы запустили в партнерстве с Европейским союзом в 2018 году. В Казахстане проект охватывает восемь объектов, которые являются частью совместного китайско-кыргызско-казахского объекта всемирного наследия «Шелковый путь: сеть маршрутов Чанъань-Тянь-Шаньского коридора». Это древние поселения Каялык, Карамерген и Талгар в Алматинской области, а также древние поселения Актобе (Степнинское), Акыртаş, Кулан, Костобе и Орнек в Жамбылской области. В дополнение к интерпретации этих объектов (то есть установка информационных панелей), проект направлен на наращивание потенциала местных гидов, руководителей объектов и других ключевых заинтересованных сторон для продвижения устойчивого туризма. В контексте проекта основное внимание мы уделяем развитию трансграничного туризма, приглашая туристов совершить путешествие по древнему маршруту Шелкового

equipped with the necessary knowledge and skills needed to address a sustainable future. Therefore, education is vital in achieving all the SDGs. UNESCO aims to improve access to quality education on sustainable development at all levels and in all social contexts, to transform society by reorienting education and help people develop knowledge, skills, values and behaviors needed for sustainable development. It is about including sustainable development issues, such as climate change and biodiversity into teaching and learning. Individuals are encouraged to be responsible actors who resolve challenges, respect cultural diversity and contribute to creating a more sustainable world.

In Central Asia, UNESCO has been seeking to widen its cooperation with the governments, educational institutions and international agencies in the countries and support them in improving the quality of education in their countries.

How do you think Kazakhstan and other

пути и открыть для себя несколько стран в рамках одной поездки. Устойчивый туризм помогает укрепить средства к существованию сообществ, защитить объекты, направляя часть доходов от туризма на защиту наследия, и содействовать межкультурному диалогу, поскольку туристы узнают больше об истории и культуре стран, которые они посещают.

Я также хотела бы упомянуть о работе, которую мы выполняем для продвижения качественной журналистики как средства содействия межкультурному взаимопониманию. Мы живем в глобализованном мире огромных информационных потоков. Поэтому важно, чтобы граждане обладали навыками медийной и информационной грамотности, т.е. критически относились к имеющейся информации. В то же время для СМИ важно предоставлять качественную информацию – быть справедливыми, сбалансированными, непредвзятыми и не транслировать стереотипы об определен-

Central Asian countries can contribute to the achieving of sustainable development goals?

The Central Asian region is facing environmental, economic, and social challenges that need to be addressed in the nearest future to ensure transition to a more sustainable development trajectory. Implementation of SDGs at the regional and national levels requires active involvement and cooperation of all actors from CA countries and policymakers, representing ministries, national agencies, regional institutions, civil society organizations, private sector and the public at large.

In order for the Central Asian countries to achieve the SDGs, the countries need to nationalize and localize the goals by establishing measurable targets, including the baseline – understanding where we are today – and defining where we want to be in 2030. It is also important that the countries take ownership of the new agenda, that they realize that the responsibility for the implementation of this ambitious agenda lies with the countries as well as with each and every individual. It is only through joint action that we can deliver on its promise of a sustainable future.

ных группах, сообществах и культурах.

По вашему мнению, какова роль образования в формировании устойчивого развития?

Образование играет ключевую роль в устойчивом развитии, поскольку благодаря качественному образованию и обучению на протяжении всей жизни люди получают знания и навыки, необходимые для обеспечения устойчивого будущего. Поэтому образование жизненно важно для достижения всех ЦУР. В этой связи ЮНЕСКО стремится улучшить доступ к качественному образованию в области устойчивого развития на всех уровнях и во всех социальных контекстах, преобразовать общество путем переориентации образования и помочь людям развивать знания, навыки, ценности и модели поведения, необходимые для устойчивого развития. Речь идет о включении вопросов устойчивого развития, таких как изменение климата и биоразнообразие в процессы преподавания и обучения. Людям рекомендуется быть ответственными субъектами, которые решают проблемы, уважают культурное

UNESCO moving forward the 2030 Agenda for Sustainable Development

разнообразие и способствуют созданию более устойчивого мира.

В Центральной Азии ЮНЕСКО стремится расширять сотрудничество с правительствами, образовательными учреждениями и международными организациями стран региона и оказывать им поддержку в повышении качества образования.

Как вы думаете, как Казахстан и другие страны Центральной Азии могут внести вклад в достижение целей устойчивого развития?

Центральноазиатский регион сталкивается с экологическими, экономическими и социальными проблемами, которые необходимо решить в ближайшем будущем, чтобы обеспечить переход к более устойчивой траектории развития. Реализация ЦУР на региональном и национальном уровнях

требует активного участия и сотрудничества всех участников из стран Центральной Азии и политиков, представляющих министерства, национальные агентства, региональные учреждения, а также организации гражданского общества, частный сектор и общественность в целом.

Для того, чтобы страны Центральной Азии достигли ЦУР, странам необходимо национализировать и локализовать цели путем установления измеримых целей, включая исходные условия – понимание того, где мы находимся сегодня, и определение того, где мы хотим быть в 2030 году. Важно также, чтобы страны брали на себя ответственность за новую повестку дня и понимали, что ответственность за реализацию этой амбициозной повестки дня лежит на странах, а также на всех без исключения людях. Только совместными действиями мы можем выполнить обещание по обеспечению устойчивого будущего.

AZERBAIJAN'DA YEREL YÖNETİMLERİN MALİ YAPISI

ZHANDOS RANOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ӘЗІРБАЙЖАНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚА- РУДЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

Бағымсыздық sonrasında, Azərbaycan Cumhuriyeti yeni anayasasını oluşturarak, devletin yapısını ve işleyişini yeniden düzenlemiştir. Azərbaycan'da 27 Haziran 1999 tarihli Belediye Kanununa ve Azərbaycan Cumhuriyeti Anayasasının 142. maddesine göre tek yerel yönetim birimleri belediyelerdir. Azərbaycan Belediye Kanununun 1. maddesine göre hiçbir vatan-daş yerel hizmetlerin görülmesinde katılma hakkından mahrum edilemez (Hasanoğlu Murtaza, 2008). Azərbaycan'da belediye meclisi, belediyenin en üst karar organıdır. Belediye meclisini belediye meclis üyeleri oluşturur ve beş yıllığına doğrudan halk tarafından seçilir. Belediye meclis üyelerinin azami ve asgari sayısı, nüfusla orantılı olacak şekilde Azərbaycan belediye kanununda belirtilmiştir. Azərbaycan'da belediye meclis üyeleri kendi aralarında açık veya gizli oyla Belediye Başkanını seçmekle ve bir yılda iki defa olmak üzere halka yaptıkları işlerle ilgili bilgi vermekle yükümlüdürler. Azərbaycan'da belediye seçimleri hakkında kanunun 24. maddesine göre belediye üyeliğine seçilebilmek için nüfusa orantılı olarak seçmen imzası toplanıp Merkezi Seçim Komis-

**AZERBAIJAN'DA
27 HAZİRAN 1999
TARİHLİ BELEDİYE
KANUNUNA VE
AZERBAIJAN
CUMHURİYETİ
ANAYASASININ 142.
MADDESİNE GÖRE TEK
YEREL YÖNETİM TÜRÜ
BELEDİYELERDİR**

**1999 ЖЫЛҒЫ 27
МАУСЫМДАҒЫ
МУНИЦИПАЛИТЕТ-
ТЕР ТУРАЛЫ ЗАҢҒА
ЖӘНЕ ӘЗІРБАЙЖАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
КОНСТИТУЦИЯ-
СЫНЫҢ 142-БАБЫНА
СӘЙКЕС,
МУНИЦИПАЛИТЕТ-
ТЕР, ЖЕРГІЛІКТІ
ӨЗІН-ӨЗІ
БАСҚАРУДЫҢ
ЖАЛҒЫЗ ТҮРІ БОЛЫП
ТАБЫЛАДЫ**

Тәуелсіздік алғаннан кейін Азербайжан Республикасы жаңа конституцияны қалыптастыру арқылы мемлекеттің құрылымы мен қызметін қайта құрды. 1999 жылғы 27 маусымдағы Муниципалды заңға

yonuna verilmelidir. Azərbaycan'da Belediye Başkanı, belediyenin en üst yürütme organı olarak belediyeyi temsil eder ve belediye meclis toplantılarına başkanlık eder. Belediye Başkanı, belediye meclisi kararlarını imzalayıp yürürlüğe koyan son mercidir. Azerbaijan'da belediye meclisinin hiçbir kararı merkezi idarenin taşra teşkilatı olan İcra Hâkimiyetinin Başkanı tarafından onaya tabi tutulmamaktadır. Hatta belediye meclisleri, bütçelerini bile kendileri düzenler, onaylar, yürürlüğe koyar. Sadece, Maliye Bakanlığına bilgi verme zorunluluğu bulunmaktadır (Recep Rehimli, 2012).

Belediye kendi faaliyetlerini, yaptıkları toplantılar ve diğer komisyonlar aracılığıyla hayata geçirir. Anayasaya göre belediyelerin toplantılarında aşağıdaki meseleler görüşülür:

- 1) Belediye tüzüklerinin onaylanması;
- 2) Belediye başkanının ve yardımcılarının, daimi ve diğer komisyonların seçimi;
- 3) Yerel vergilerin ve ücretlerin belirlenmesi;
- 4) Yerel bütçenin ve onun icrası hakkında ra-

және Әзірбайжан Республикасы Конституциясының 142-бабына сәйкес муниципалитеттер жергілікті өзін-өзі басқарудың жалғыз түрі болып табылады. Әзірбайжанның муниципалитеттері туралы заңның 1-бабына сәйкес ешбір азамат жергілікті қызметтерді көрсетуге қатысу құқығынан айырылуы мүмкін емес (Хасаноглу Муртаза, 2008). Әзірбайжанда муниципалды кеңес - муниципалитеттің ең жоғарғы шешім қабылдаушы органы. Муниципалды кеңес муниципалды кеңестің мүшелерінен тұрады және халық тарапынан тікелей бес жылға сайланады. Муниципалитеттердің саны, халықтың ең аз және максималды саны Әзірбайжанның муниципалды заңнамасында көрсетілген. Әзірбайжанда муниципалитеттің мүшелері әкімді өз араларынан ашық немесе жасырын дауыс беру арқылы сайлайды және жылына екі рет халыққа өз жұмыстары туралы хабарлауға міндетті. Әзірбайжандағы муниципалды сайлау туралы заңның 24-бабына сәйкес муниципалды мүшелікке кіру үшін сайлаушылардың қолдары жиналып, Орталық сайлау комиссиясына ұсынылуы тиіс. Әзірбайжанда әкім муни-

porun onaylanması;

5) Belediye mülküne sahip olma, kullanma ve mülkler hakkında talimat düzenlenmesi;

6) Yerel düzeyde sosyal güvenlik ve sosyal kalkınma programlarının kabul edilmesi ve uygulanması;

7) Yerel düzeyde ekonomik kalkınma programlarının kabul edilmesi ve uygulanması;

8) Yerel düzeyde çevresel programların kabul edilmesi ve uygulanması (Nurlana İsmayılova, 2011).

Azerbaycan'da yerel yönetimler kendilerine verilen görev ve yetkileri uygulamak için mali kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bazı kamu hizmetlerinin sağlanması büyük kaynaklara sahip olmayı zorunlu kılmaktadır (Nilufer.bel.tr, 2017). Yerel yönetim bütçelerinin gelirleri iki kısma ayrılmaktadır: yerel bütçelerin öncelikli gelirleri ve düzenleyici gelirler. Yerel

ципалитетті білдіретін және муниципалды кеңестің отырыстарына төрағалық ететін муниципалитеттің ең ірі атқарушы органы болып саналады. Әкім - муниципалды кеңестің шешімдеріне қол қойып, күшіне енетін соңғы өкілеттік. Әзірбайжанда муниципалды кеңестің ешқандай шешімі Атқарушы биліктің, орталық басқарудың провинциялық ұйымының президентімен бекітілмейді. Тіпті муниципалды кеңестердің өздері бюджеттерін ұйымдастырады, бекітеді және іске асырады. Олар тек Қаржы министрлігіне бюджет туралы хабарлауға міндетті (Режеп Рехимли, 2012). Муниципалитет өз қызметін жиналыстар және басқа комиссиялар арқылы жүзеге асырады.

Конституцияға сәйкес муниципалитеттердің жиналыстарында келесі мәселелер қарастырылады:

1) Муниципалды ережелерді бекіту;

vergiler ve harçlar ile belediye kuruluşlarının gelirlerinden elde edilen paylar, yerel bütçenin ana gelirlerini oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin özerkliğinden bahsedildiğinde, yerel yönetimlerin ana gelirlerinin bütçe içerisinde oranının yüksek olması gerekmektedir. Yani, belediyeler kendi gelirleri sonucunda, kendilerine verilen görev ve yetkileri uygulayabilme kabiliyet ve imkanına sahip olmalıdır (Alesker Aleskerli, 2017).

Yerel Vergi ve Ödenişler Yasasında belediyelerin öz gelirleri, vergiler, harçlar ve harçlara katılma payı adıyla üç grupta toplanarak genellemeye gidilmektedir. Belediyelerin Statüsü Hakkında Yasa'nın 40. maddesine göre belediye mülkiyetinin özelleştirilmesinden, belediye emlakının icareye verilmesinden, yerel talih oyunlarından, reklamlardan gelen gelir, belediye kuruluşlarının gelir vergisi, dotasyon, sübvansiyon ve transfer ödemeleri yerel bütçeyi oluşturmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 144. maddesine göre belediyelerin bağımsız şekilde yerel vergi ve harçları belirleyebilme hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Yerel vergilerin sınırı belediyeler tarafından belirlenmektedir.

Belediyeler, esasen kamu hizmeti sunduklarından merkezi yönetimin yerel yönetimlere yardımı olağan karşılanmaktadır. Devletin belediyelere yardımları başlıca üç nedene dayanmaktadır. Bunlar, ekonomik neden, toplumsal neden ve son olarak siyasal neden olarak sayılabilir. Yardımlar, yapılarındaki yöntemlere göre, doğrudan ya da dolaylı biçimde olabilmektedir. Yardımların bir bölümü karşılıksız, bir bölümü ise geri alınmak üzere yapılan yardımlardır. Bazen de merkezi yönetim tarafından, belediyelere belirli amaçlar doğrultusunda yardımlar yapılabilmektedir. Çoğu zaman, merkezi yönetim tarafından amaç belirtilerek yapılan yardımların özerkliği kısıtlayıcı tarafının ağır bastığı görüşü yaygındır.

**AZERBAIJAN'DA
BELEDİYE ÜYELERİ
KENDİ ARALARINDAN
AÇIK VEYA GİZLİ OYLA
BELEDİYE BAŞKANINI
SEÇERLER VE BİR
YILDA İKİ DEFA HALKA
YAPTIKLARI İŞLERLE
İLGİLİ BİLGİ VERMEK
ZORUNDALARDIR**

**ƏZİRBAYJANDA
МУНИЦИПАЛИ-
ТЕТТІН МҮШЕЛЕРІ
ƏКІМДІ ӨЗ
АРАЛАРЫНАН
АШЫҚ НЕМЕСЕ
ЖАСЫРЫН
ДАУЫС БЕРУ
АРҚЫЛЫ САЙЛАЙ-
ДЫ ЖӘНЕ ЖЫЛЫНА
ЕКІ РЕТ ХАЛЫҚҚА
ӨЗ ЖҰМЫСТАРЫ
ТУРАЛЫ ЕСЕП БЕРУГЕ
МІНДЕТТІ**

2) Әкім мен оның орынбасарларын, тұрақты және басқа комиссияларды сайлау;

3) Жергілікті салықтар мен алымдарды анықтау;

4) Жергілікті бюджет және оның атқарылуы туралы есепті бекіту;

5) Коммуналдық меншікті иелену, пайдалану және басқару;

6) Жергілікті деңгейде әлеуметтік қамсыздандыру және әлеуметтік даму бағдарламаларын қабылдау және іске асыру;

7) Экономикалық дамудың жергілікті деңгейде бағдарламаларын қабылдау және іске асыру;

8) Жергілікті деңгейде экологиялық бағдарламаларды қабылдау және жүзеге асыру (Нурлана Исмайылова, 2011).

Әзірбайжанның жергілікті үкіметтері өзіне жүктелген міндеттер мен өкілеттіктерді жүзеге асыру үшін қаржылық ресурстарға мұқтаж. Кейбір мемлекеттік қызметтерді ұсыну үлкен ресурстардың болуын қажет етеді (Nilufer.bel.tr, 2017). Жергілікті өзін-өзі басқару бюджеттерінің кірістері екіге бөлінеді: жергілікті бюджеттердің басым түсімдері және реттеуші кірістер. Жергілікті салықтар мен алымдар және муниципалдық мекемелер кірістерінің үлесі жергілікті бюджеттің меншікті кірістерін құрайды. Жергілікті өзін-өзі басқарудың дербестігі туралы айтылған кезде жергілікті өзін-өзі басқарудың бюджет ішіндегі өзіндік кірісінің арақатынасы жоғары болуы керек. Жаңа муниципалитеттерде өздерінің кірістері нәтижесінде жүктелген міндеттер мен өкілеттіктерді жүзеге асыру мүмкіндігі мен мүмкіндігі болуы керек (Алескер Алескерли, 2017). Жергілікті

Азербайжан'да yerel yönetimlerin gelişim sürecine baktığımızda, merkezi yönetimin mali desteğinin gerekliliğinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Belediyelerin bütçelerinin hazırlanmasında verilen özgürlükler konusunda bir takım sorunlar bulunmaktadır. Çünkü yerel yönetimler merkezi yönetimin istediği ve izin verdiği ölçüde özerkliğe kavuşturulmuşlar. Öte yandan yerel yönetimlere gerektiği gibi görev ve yetkilerin bu yetkileri uygulamak için gerekli kaynaklar ile birlikte verilmesi konusu da büyük önem arz etmektedir. Her ne kadar bütçelerini oluşturmalarına karışılmamasına rağmen kendi görevlerini yerine getirme konusundaki mali yetersizlikler hususunda da bir takım iyileştirmelerin yapılması gerekmektedir. Bu da öncelikle, yerel yönetimlere mülklerden gelen düzenli gelir kaynaklarının verilmesi ile olabilir. Yeterli mali özerkliğe sahip yerel yönetimlerin mülkiyet gelirleri oldukça yüksektir. Azerbaycan'da çoğunluk itibarıyla

салықтар мен төлемдер туралы заңда муниципалитеттердің жеке кірістері үш топқа топтастырылған: салықтар, алымдар және алымдарға қатысу. «Муниципалитеттердің мәртебесі туралы» Заңның 40-бабы негізінен муниципалды меншікті жекешелендіруден, коммуналдық жылжымайтын мүлік шығарудан, жергілікті ойын-сауық ойындарынан, жарнамалардан түсетін табыстардан, табыс салығы, дотация, субсидиялар мен коммуналдық мекемелердің трансферттік төлемдерінен және жергілікті бюджеттен тұрады. Әзірбайжан Республикасы Конституциясының 144-бабында муниципалитеттердің жергілікті салықтар мен баждарды дербес анықтауға құқығы бар екендігі баса айтылған. Жергілікті салықтарды муниципалитеттер белгілейді.

Көптеген муниципалитеттер мемлекеттік қызметтер көрсететіндіктен, орталық

кamu мülкiyeti сөз конусудур. Бе-
ледиye уyгуламасына геçилmesi иле
кamu мülкiyetинин бүйүк чоғунлу-
ғунун бедеиye мülкiyetине вери-
mesi геректігі тартылымыш ве шартлары
белirlenміштір. Мевcut durum деғер-
лендирілдігі заман, бедеиyeнин мали
системинин өзек олмадығы гөрүлме-
тедир. Мали kaynakларын son derece
yetersiz олдуғы бир заманда, мер-
кези yönetim де bazı zorluklarla кар-
шылашмактадыр. 1995 yылından бу yana
yerel vergi gelirlerine илiшkin олarak
бир дүzensizlik сөз конусудур. Гүнү-
мүз шартларында yerel бütçeli идаре-
лер, меркези идаренин desteği олмадан
faaliyetlerini yürütmede bazı zorluk-
larla каршылашабилмектадырлар. Меркези
yönetim тарафından yerel yönetim
uyгуламасына gidilmesindeki amaç,
yerel vergi ве ödemelerden gelen

**AZERBAIJAN'DA
YEREL YÖNETİMLER
KENDİLERİNE VERİLEN
GÖREV VE YETKİLERİ
UYGULAMAK İÇİN
MALİ KAYNAKLARA
İHTİYAÇ DUYMAKTA-
DIR**

**ӘЗІРБАЙЖАННЫҢ
ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУ
ОРҒАНДАРЫ ӨЗІНЕ
ЖҮКТЕЛГЕН МІНДЕТ-
ТЕР МЕН ӨКІЛЕТТІК-
ТЕРДІ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ
ҮШІН ҚАРЖЫЛЫҚ
РЕСУРСТАРҒА
МҰҚТАЖ**

үкіметтің жергілікті басқару орган-
дарына көрсететін көмегі маңызды
болып саналады. Муниципалитет-
терге мемлекеттік гранттар негізі-
нен үш себепке байланысты: бұлар,
экономикалық себептер, әлеумет-
тік себептер және саяси себептер.
Көмек оларды салу әдісіне сәйкес
тікелей немесе жанама түрде бо-
луы мүмкін. Артықшылықтардың
кейбірі қанағаттандырылмаған, ал
кейбіреулері қайтарылып алынуы
керек. Кейде орталық үкімет муни-
ципалитеттерге белгілі бір мақсат-
тар үшін көмек көрсетеді. Көбінесе,
орталық үкімет ұсынатын көмектің
дербестігін шектейтін жағы мақ-
сатты түрде кездеседі. Әзірбайжан-
дағы жергілікті үкіметтердің даму
процесіне көз жүгіртсек, орталық
үкіметтің қолдауы сөзсіз. Жоғарыда
аталған муниципалитеттердің бюд-
жетінде берілген бостандықтарға
қатысты бірқатар проблемалар
бар. Себебі жергілікті үкіметтер-
ге орталық үкімет қалайтын және
руқсат ететін дәрежеде автономия
берілген. Екінші жағынан, жер-
гілікті билік органдарына оларды
орындау үшін қажетті ресурстар-
мен бірге қажетті міндеттер мен
өкілеттіктер берілуі өте маңыз-
ды. Олар өздерінің бюджеттерін
қалыптастыруға қатыспаса да,
өз міндеттерін орындау кезінде
қаржылық жетіспеушілік тұрғы-
сынан кейбір жақсартулар жасалуы
керек. Мұны ең алдымен жергілік-
ті өзін-өзі басқару органдарына
мүліктен тұрақты кіріс көздерін
ұсыну арқылы жасауға болады.
Қаржылық дербестігі бар жергілікті
өзін-өзі басқарудың мүліктік кірісі
жоғары. Әзірбайжанда көпшілік
мемлекеттік меншікке ие. Муници-
палитеттің іске асырылуымен мем-
лекеттік меншіктің басым бөлігі му-
ниципалитеттің меншігіне берілуі
талқыланды және оның шарттары
анықталды. Ағымдағы жағдайды
бағалау кезінде муниципалитеттің

gelirleri artırmak yoluyla bölgesel gelişmeye ulaşmaktadır. Fakat verimliliği olmayan vergi kaynakları etki gücüne sahip merkezi yönetim tarafından toplanamadığından bunun yerel yönetimler tarafından gerçekleştirme olasılığı da çok düşük görünmektedir.

Bağımsızlığından günümüze, Azerbaycan, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve etkin bir şekilde faaliyetlerini yürütebilmeleri için belli başlı atılımlara imza atmasına rağmen günümüzde hala, özellikle gelirlerin toplanması ve merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki gelirlerin dağıtılması noktasında çözülmesi gereken hususların bulunduğunu görmekteyiz. Bu alanlarda yapılacak olan iyileştirmelerin belediyelerin yerel halka gösterdiği hizmetlerinde kalitesinin artırılmasına şüphesiz ki büyük katkılar sağlayacaktır. Bu noktada merkezi hükümetin de belediyelerin etkin faaliyet gösterebilme kapasitelerinin artırılması konusuna özel önem göstermesi sorunların daha hızlı ve verimli bir şekilde çözülmesine ön ayak olacağı da belirtilmelidir.

Kaynaklar

1. Hasanoğlu Murtaza (2008). "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devletin Yeniden Yapılandırılması ve Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi Çabaları". Sayıştay dergisi sayı 69. Alınan adres: <http://docplayer.biz.tr/7028790-Azerbaycan-cumhuriyeti-nde-devletin-yeniden-yapilandirilmesi-ve-yerel-yonetimlerin-guclendirilmesi-cabalari.html>, Erişim tarihi: 02.12.2019.
2. Recep Rehimli (2012). Azerbaycan Yönetim Sistemi. Alınan adres: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/rehimli_recep.pdf, Erişim tarihi: 04.12.2019.
3. Nurlana İsmaylova (2011). Kamu Yönetimi - Azerbaycan İdari Yapısı. Alınan adres: <http://todaie2011.blogspot.com/2012/01/kamu-yonetimi-azerbaycann-idari-yapsi.html>, Erişim tarihi: 04.12.2019.
4. Nilufer.bel.tr (2017). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı. Alınan adres: <http://www.nilufer.bel.tr/i/pdf/7.pdf>, Erişim tarihi: 09.12.2019.
5. Alesker Aleskerli (2017). Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, Alınan adres: <http://www.anayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>, Erişim tarihi: 09.12.2019.

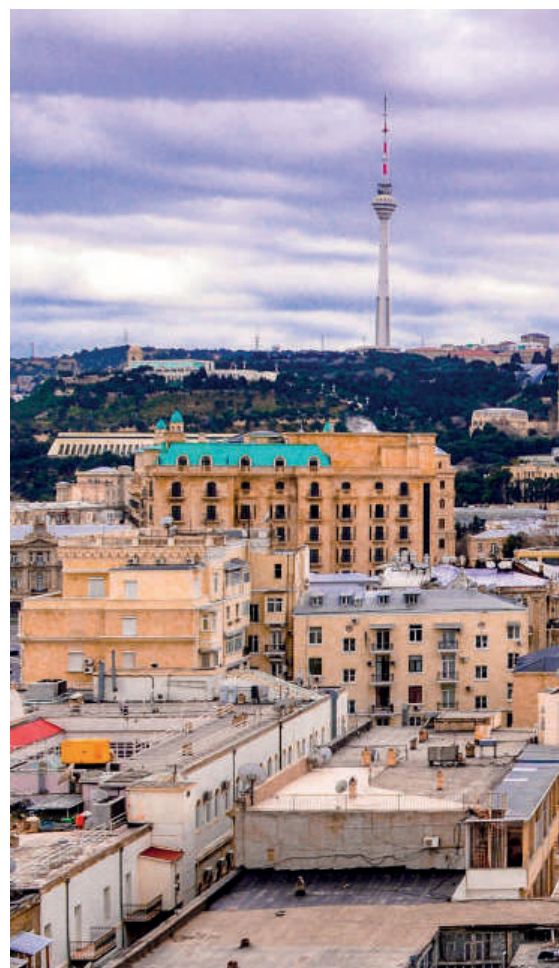

**MERKEZİ YÖNETİM
TARAFINDAN YEREL
YÖNETİM UYGULAMA-
SINA GİDİLMESİNİN
AMACI YEREL VERGİ
VE ÖDEMELERDEN
GELİRLERİ ARTIRMAK
YOLUYLA BÖLGESEL
KALKINMAYA ULAŞ-
MAKTIR**

**ORTALYK BILIKTIŇ
JERGLIKTI ÖZİN-ÖZİ
BASQARU TƏJİRİ-
BESİN JYZEGE ASY
RUDAFY MAQSATY -
JERGLIKTI
SALYQYAR MEN
TÖLEMDERDEN
TYSETİN TYSİMDERDİ
KÖBEYTU ARQYLY
AYMAQTYK DAMUFA
QOL JETKİZU**

қаржылық жүйесі автономды емес екендігі байқалады. Қаржы ресурстары өте жеткіліксіз болған уақытта орталық үкімет кейбір қиындықтарға тап болады. 1995 жылдан бастап жергілікті салық түсімдеріне қатысты заңсыздық орын алды. Қазіргі жағдайда жергілікті бюджеттер өз қызметін орталық бюджеттің көмегінің жүзеге асыруда белгілі бір қиындықтарға тап болуы мүмкін. Орталық үкіметтің жергілікті өзін-өзі басқаруды жүзеге асырудағы мақсаты - жергілікті салықтар мен төлемдерден түсетін түсімдерді көбейту арқылы аймақтық дамуға қол жеткізу. Алайда, тиімді емес салық ресурстарын орталық үкімет ықпал ету күшімен жинай алмайтындықтан, оны жер-

гілікті үкіметтер жүзеге асырудың ықтималдығы өте төмен. Азербайжан тәуелсіздігін жариялағаннан кейін жергілікті әкімшіліктерді нығайту және олардың қызметін тиімді жүргізу үшін үлкен қадамдар жасады. дегенмен, біз әлі де шешімін табуға тиісті мәселелер бар екенін, әсіресе кірістерді жинау және кірістерді орталық үкімет пен жергілікті үкіметтер арасында бөлу мәселелеріне шешім табу керек екенін көреміз. Осы бағыттардағы жақсартулар муниципалитеттің жергілікті халыққа көрсететін қызметтерінің сапасын жақсартуға ықпал ететіні сөзсіз. Бұл ретте орталық үкімет муниципалитеттердің тиімді жұмыс істеу қабілетін арттыруға ерекше назар аударатынын және проблемаларды тезірек және тиімді шешуге әкелетінін атап өткен жөн.

Әдебиеттер тізімі

1. Хасаноглу Мұртаза (2008). Әзірбайжан Республикасындағы мемлекеттік басқару құрылымын қайта құру және нығайту ». «Есептер соты» журналы № 69. Сілтеме: <http://docplayer.biz.tr/7028790-Azerbaijan-cumhuriyeti-nde-state-re-construction-and---> Жергілікті өзін-өзі басқару - нығайту-кабалары.html, Қаралған уақыты: 02.12.2019.
2. Ресер Rehimli (2012). Әзірбайжан басқару жүйесі. Сілтеме: http://www.sosylarastirmalar.com/cilt2/sayi9pdf/rehimli_reser.pdf, Қаралған уақыты: 04.12.2019.
3. Нұрлана Исмайылова (2011). Мемлекеттік басқару - Әзірбайжанның әкімшілік құрылымы. Сілтеме: <http://todaie2011.blogspot.com/2012/01/public-community-azerbaycann-idari-yaps.html>, Қаралған уақыты: 04.12.2019.
4. Nilufer.bel.tr (2017). Еуропа жергілікті басқару, дербестік шарты. Сілтеме: <http://www.nilufer.bel.tr/i/pdf/7.pdf>, Қаралған уақыты: 09.12.2019.
5. Алескер Алескерли (2017). Әзірбайжан Республикасының Конституциясы, Сілтеме: <http://www.apayasa.gen.tr/azerbaycan-aleskerli.htm>, Қаралған уақыты: 09.12.2019.

REVIEW OF INVESTMENT AND ECONOMIC GROWTH NEXUS: LESSONS FOR KAZAKHSTAN

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ОБЗОР СВЯЗЕЙ МЕЖДУ ИНВЕСТИЦИЯМИ И ЭКОНО- МИЧЕСКИМ РОСТОМ: УРОКИ ДЛЯ КАЗАХСТАНА

Investment is one of the main factors affecting economic growth and essential for developing and transition economies. Therefore, this commentary aims to review the effects of investment on economic growth. Moreover, it includes analyses of investment flows in Kazakhstan, shows trends in the global investment, including basic challenges for developing countries, and makes policy recommendations. Relevance of the analysis is explained by the current situation in Kazakhstan and other transition and developing countries, which experience growth slowdown and reduction in foreign direct investment (FDI).

Many studies show that investment is essential for economic growth. Early work of De Long and Summers (1991) shows that machinery and equipment investment have substantial impact on economic growth with high social return (30% per year). Hall and Jones (1999) explained variation of output per worker across countries. Their findings indicate a list of reasons including differences in physical capital

**MANY STUDIES SHOW
THAT INVESTMENT
IS ESSENTIAL FOR
ECONOMIC GROWTH
IN DEVELOPING AND
TRANSITION ECONOMIES**

**МНОГИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ
ПОКАЗЫВАЮТ,
ЧТО ИНВЕСТИЦИИ
НЕОБХОДИМЫ ДЛЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО
РОСТА
РАЗВИВАЮЩИХСЯ
И ПЕРЕХОДНЫХ
ЭКОНОМИК**

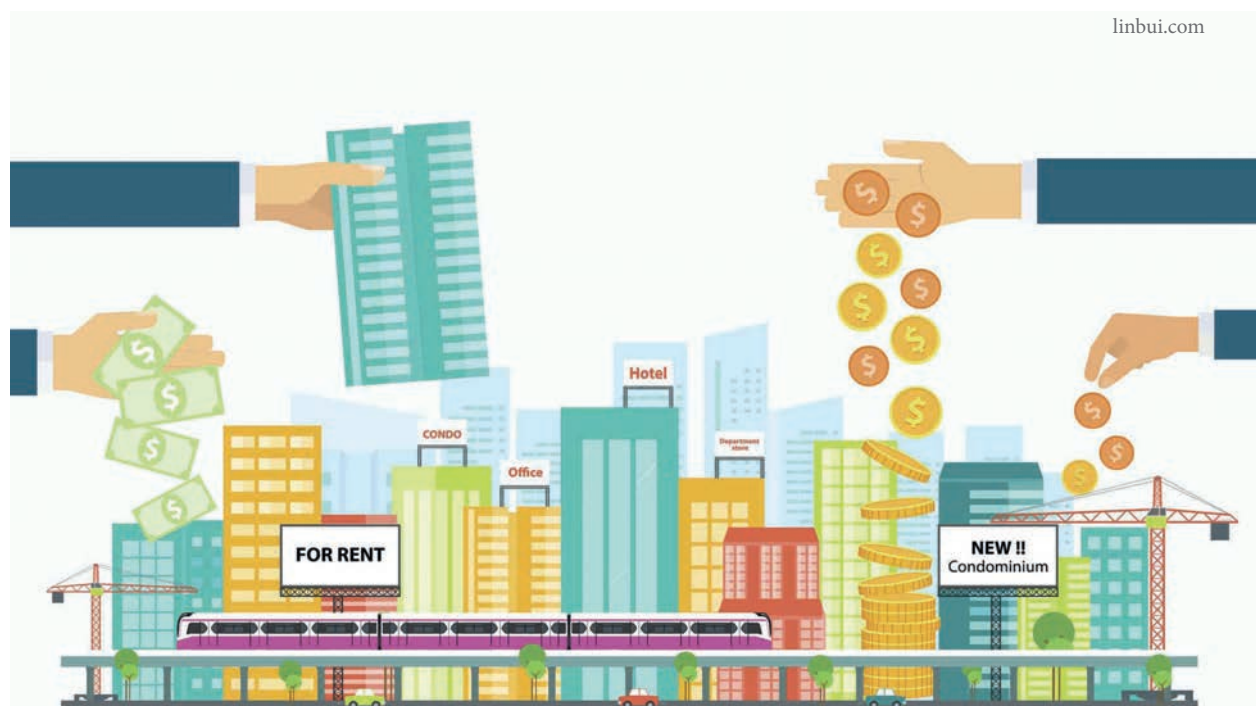
Инвестиции являются одним из основных факторов, влияющих на экономический рост, и имеют важное значение для развивающихся стран и стран с переходной экономикой. Так, целью данного комментария является обзор влияния инвестиций на экономический рост. Более того, он охватывает анализ инвестиционных потоков в Казахстане, показывает глобальные инвестиционные тенденции, включая основные вызовы для развивающихся стран, и дает рекомендации по инвестиционной политике. Актуальность анализа объясняется текущей ситуацией в Казахстане и других странах с переходной экономикой и развивающихся странах, в которых наблюдается замедление роста и сокращение прямых иностранных инвестиций (ПИИ).

Многие исследования показывают, что инвестиции необходимы для экономического роста. Ранние работы Де Лонга и Саммерса (1991) показывают, что инвестиции в машины и оборудование оказывают

and capital accumulation, educational attainment, institutions and government policies. Here it should be noted that differences in physical capital and its accumulation are explained by differences in investment, which in turn determined by savings. Saving rate is one of the key factors in exogenous growth models, highly popularized by famous economist Robert Solow. His model describes that output per worker is a function of capital per worker, which depends on investment determined by the saving rates. Therefore, savings transform into investment, which, in turn, transform into physical capital. As long as capital exceeds depreciation, economies grow.

Many studies find complementarity of FDI and domestic investment in contributing to economic growth. Borensztein et al. (1998) show that despite domestic firms have better knowledge and access to domestic markets, the FDI have lower costs and higher productivity. Moreover, they serve as a channel through which advanced technologies are transferred to developing countries. However, the effects of FDI depend on the level of human capital in the host countries. Find-

существенное влияние на экономический рост и имеют высокую социальную отдачу (30% в год). Холл и Джонс (1999) объяснили вариацию выпуска на одного работника в разных странах. Согласно их результатам различия определяются рядом факторов, включая разницу в физическом капитале и его накоплении, уровне образования, институтах и политике правительства. Здесь следует отметить, что различия в физическом капитале и его накоплении объясняются различиями в инвестициях, которые в свою очередь определяются сбережениями. Норма сбережений является одним из ключевых факторов в моделях экзогенного роста, популяризированных известным экономистом Робертом Солоу. Его модель описывает, что выпуск на одного работника является функцией капитала на одного работника, которая зависит от инвестиций, определяемых нормами сбережений. Следовательно, сбережения превращаются в инвестиции, которые, в свою очередь, превращаются в физический капитал. Пока накопление капитала превышает его износ, экономика растёт.

ings of Tang et al. (2008) confirm the complementarity of FDI and domestic investment. The authors show that both FDI and domestic investment positively affected China's economic growth. However, the impact of the latter was higher. Their results also demonstrate that economic booms spur domestic investment. However, the opposite is also correct.

Besides high level of human capital, development of financial sectors also influences on the potential impact of FDI on economic growth. For instance, Alfaro et al. (2009) show that countries with well-developed financial markets gain significantly from FDI via total factor productivity improvements. It should be added that FDI leads to higher additional growth in financially developed economies relative to financially under-developed ones [Alfaro et al., 2010]. Thus, in order to increase economic growth via investment countries need higher level of human capital, strong institutions and better governance (fiscal and monetary policies).

Foreign direct investment played an important role in economic growth of Kazakhstan and was attracted due to favorable economic factors, including increase in resource prices. Investment in resource sector in Kazakhstan increased substantially since independence. If in 2005 the total inward investment was \$7.9 billion, in 2018 it increased to \$24.3 billion (peaked in 2012 with \$28.9 billion). For the same period, the share of extractive industries in total investment increased from 24% to 56%, while share of investment in manufacturing increased from 4% to 14% (peaked in 2017 with the share equaled 24%). It should be noted that investment in manufacturing mainly consists of investment in the metallurgical industry, share of

GLOBAL COMPETITION FOR FDI IS INCREASING. IN 2017, 65 COUNTRIES ADOPTED AT LEAST 126 INVESTMENT POLICY MEASURES, OF WHICH 84% WERE FAVORABLE TO INVESTORS

ГЛОБАЛЬНАЯ КОНКУРЕНЦИЯ ЗА ПИИ УВЕЛИЧИВАЕТСЯ. В 2017 ГОДУ 65 СТРАН ПРИНЯЛИ ПО МЕНЬШЕЙ МЕРЕ 126 МЕР ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ, ИЗ КОТОРЫХ 84% БЫЛИ БЛАГОПРИЯТНЫМИ ДЛЯ ИНВЕСТОРОВ

Множество исследований находят взаимодополняемость прямых иностранных инвестиций и внутренних инвестиций для обеспечения экономического роста. Боренштейн и соавторы (1998) показывают, что, несмотря на то, что отечественные фирмы имеют лучшие знания и доступ к внутренним рынкам, ПИИ имеют более низкие затраты и высокую производительность. Кроме того, они служат каналом, по которому передовые технологии передаются в развивающиеся страны. Авторы заключают, что влияние ПИИ зависит от уровня человеческого капитала в принимающих странах. Выводы Танг и соавторов (2008) подтверждают взаимодополняемость ПИИ и внутренних инвестиций. Авторы показывают, что как ПИИ, так и внутренние инвестиции положительно повлияли на экономический рост Китая. Тем не менее, влияние внутренних инвестиций было выше. Результаты авторов также указывают на то, что экономический бум стимулирует внутренние инвестиции.

Помимо высокого уровня человеческого капитала, развитие финансовых секторов воздействует на потенциальное влияние ПИИ на экономический рост. Например, Альфаро и соавторы (2009) показывают, что страны с хорошо развитыми финансовыми рынками в значительной степени выигрывают от прямых иностранных инвестиций за счет повышения общей факторной производительности. Следует добавить, что ПИИ приводят к более высокому дополнительному росту в финансово развитых странах по сравнению со странами с неразвитой финансовой системой [Альфаро и соав-

which increased from 36% in 2005 to 80% in 2018. This share was the highest in 2011 and equaled 90%. In 2018 investment in manufacturing equaled \$3.4 billion which is 33.3% lower than in 2017. This reduction mainly caused by a drop in metallurgical investment which decreased from \$4.45 to \$2.75 billion (38.2% reduction). FDI in agriculture is insignificant and increased from \$1.3 million in 2005 to \$12.1 million in 2018 [National Bank, 2019]. Despite these investments, the depreciation rate of physical capital in Kazakhstan remains high. In Kazakhstan, this rate was equal to 35.7% in 2018 [Statistical committee, 2019]. However, there are greater variations across sectors and regions. For instance, in 2018 the highest depreciation rate was observed in Mangystau region (56%) and in the extractive industries (62.6%) [Statistical committee, 2018]. For Kazakhstan, it is also important

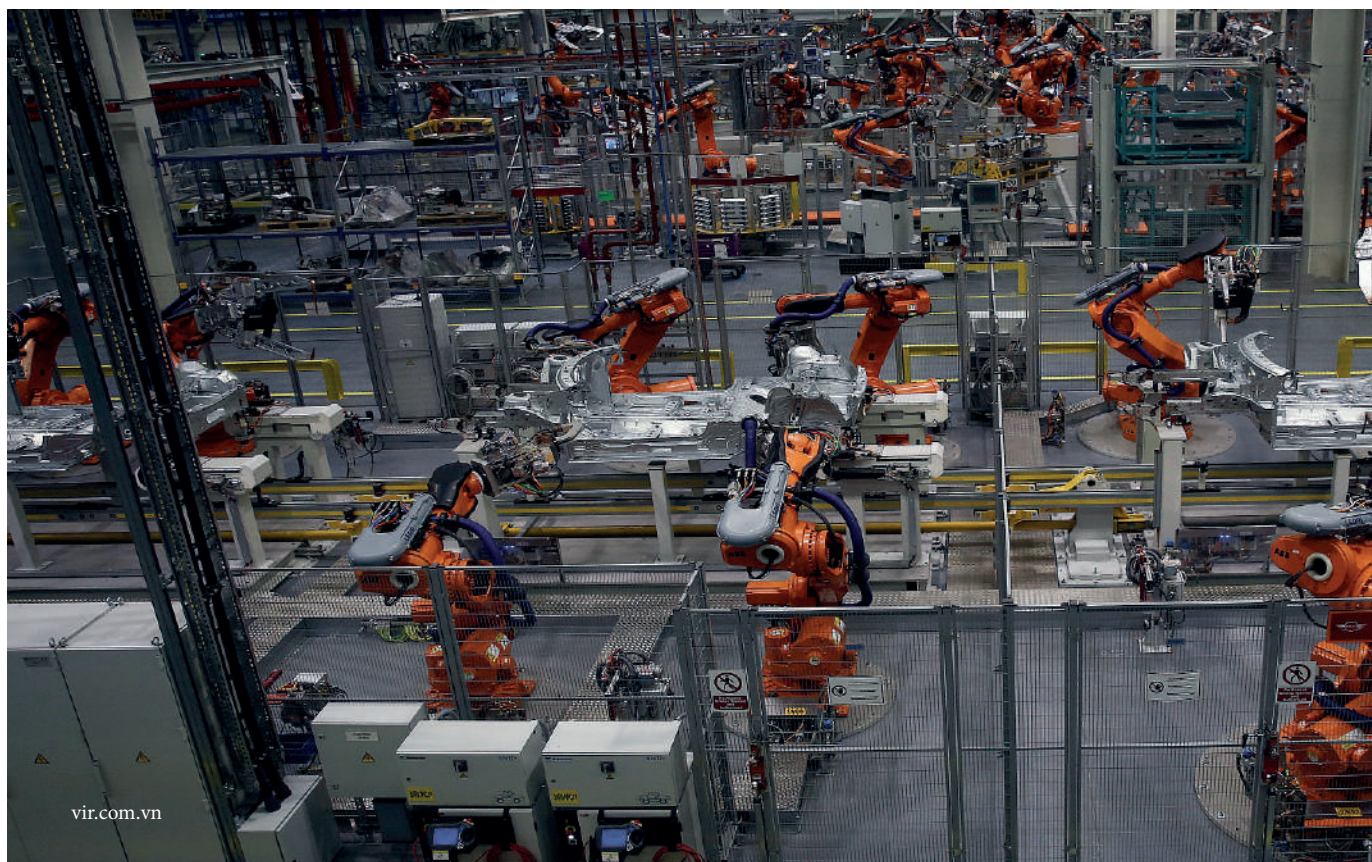
торы, 2010]. Таким образом, для ускорения экономического роста за счет инвестиций странам необходим более высокий уровень человеческого капитала, развитые институты и лучшее управление (фискальная и денежно-кредитная политика).

Прямые иностранные инвестиции сыграли важную роль в обеспечении экономического роста Казахстана и были привлечены благодаря благоприятным экономическим факторам, в том числе росту цен на ресурсы. Инвестиции в ресурсный сектор в Казахстане значительно увеличились с момента обретения независимости. Если в 2005 году общий объем привлеченных инвестиций составлял \$7,9 миллиардов, то в 2018 году он увеличился до \$24,3 миллиардов (достиг пика в 2012 году составив \$28,9 миллиардов). За тот же период доля

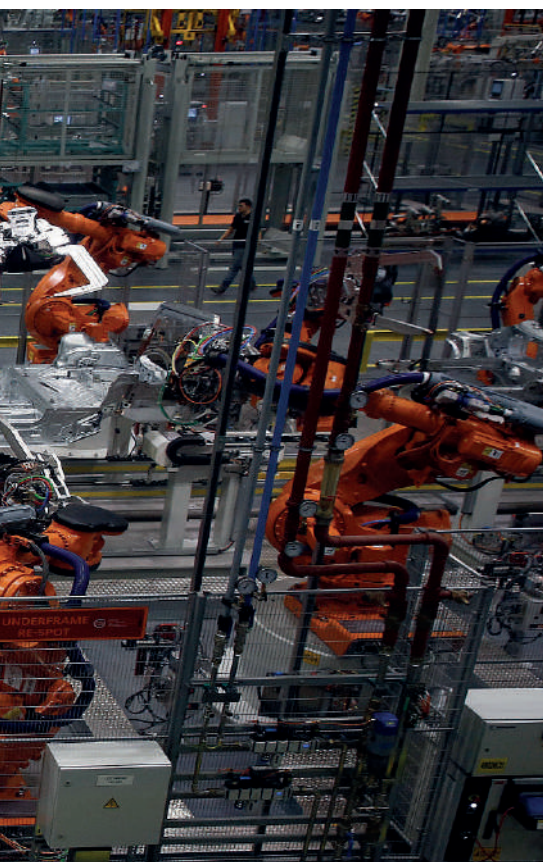
to work with domestic investment, which, as was shown above, significantly contribute to economic growth. Domestic investment can be achieved through higher savings of population, business and government. However, the situation is not so promising. It should be recognized that during three decades of independence there are no significant achievements in terms of creating a middle class of population. Despite economic success of Kazakhstan, social problems, including poverty, persist. Population of Kazakhstan is indebted, and as a result, the government repaid the credit debt of vulnerable families. The large government share in the economy doesn't allow the private sector to grow. Uncertainty of macroeconomic policy, stagnation of real incomes, and high level of non-performing loans negatively affect investment decisions of business. This means that the economy will rely on government investment rather than private one. Government itself runs a budget deficit, which is being financed by

добывающих отраслей в общем объеме инвестиций увеличилась с 24% до 56%, а доля инвестиций в обрабатывающую промышленность увеличилась с 4% до 14% (достигла пика в 2017 году и составила 24%). Следует отметить, что инвестиции в обрабатывающую промышленность в основном состоят из инвестиций в металлургию, доля которых увеличилась с 36% в 2005 году до 80% в 2018 году. Она достигла максимального уровня в 2011 году и составила 90%. В 2018 году инвестиции в обрабатывающую промышленность составили \$3,4 миллиардов, что на 33,3% ниже, чем в 2017 году. Это сокращение вызвано главным образом падением инвестиций в металлургию, которое сократилось с \$4,45 до \$2,75 миллиардов (сокращение на 38,2%). ПИИ в сельское хозяйство незначительны и увеличились с \$1,3 миллионов в 2005 году до \$12,1 миллионов в 2018 году [Национальный банк, 2019]. Несмотря на эти инвестиции, уровень износа физического

the transfers from the National Fund or foreign debt. The government borrows for different infrastructural projects, including modernization of border and customs control points.

There are additional challenges for Kazakhstan to attract FDI. For instance, global competition for FDI is increasing, which indicates that developing countries need comprehensive reforms. In 2017, according to data from the 2018 World Investment Report, 65 countries and economies adopted at least 126 investment policy measures, of which 84% were favorable to investors. These countries liberalized entry conditions in many sectors (including manufacturing), simplified administrative procedures, provided incentives and established new special economic zones. Kazakhstan, in turn, also improved its invest-

INVESTMENT IN KAZAKHSTAN IS HIGHLY CONCENTRATED IN RESOURCE SECTORS. MANUFACTURING INVESTMENT MAINLY CONSISTS OF INVESTMENT IN METALLURGICAL INDUSTRY. INVESTMENT IN AGRICULTURE IS STILL INSIGNIFICANT

ИНВЕСТИЦИИ В КАЗАХСТАНЕ СКОНЦЕНТРИРОВАНЫ В РЕСУРСНЫХ СЕКТОРАХ. ИНВЕСТИЦИИ В ОБРАБАТЫВАЮЩУЮ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ В ОСНОВНОМ СОСТОЯТ ИЗ ИНВЕСТИЦИЙ В МЕТАЛЛУРГИЮ. ИНВЕСТИЦИИ В СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО НЕЗНАЧИТЕЛЬНЫ

капитала в Казахстане остается высоким. В Казахстане этот показатель был равен 35,7% в 2018 году [Статистический комитет, 2019]. Тем не менее, существуют большие различия между секторами и регионами. Например, в 2018 году самый высокий уровень износа наблюдался в Мангистауской области (56%) и в добывающих отраслях (62,6%) [Статистический комитет, 2018].

Для Казахстана важно работать с внутренними инвестициями, которые, как было показано выше, существенно способствуют экономическому росту. Внутренние инвестиции могут быть достигнуты за счет увеличения сбережений населения, бизнеса и правительства. Однако сложившаяся ситуация не является многообещающей. Следует признать, что за три десятилетия независимости не было значительных достижений в создании среднего класса населения. Несмотря на экономический успех Казахстана, социальные проблемы, в том числе бедность, сохраняются. Население Казахстана имеет высокую долговую нагрузку, в результате чего правительство погасило кредитный долг уязвимых семей. Значительная доля государства в экономике не способствует росту частного сектора. Неопределенность макроэкономической политики, стагнация реальных доходов и высокий уровень неработающих кредитов негативно влияют на инвестиционные решения бизнеса. Это означает, что экономика будет опираться на государственные инвестиции, а не на частные. Само правительство имеет дефицит бюджета, который финансируется за счет трансфертов из Национального фонда или внешнего долга. Правительство берет кредиты на

ment attracting policy by establishing the office of an Investment Ombudsman (in 2014) and introducing a one-stop shop, enabling investors to apply for more than 360 types of permits and licenses (in 2016). Additionally to the intense competition, investment rates of return decline. As the report shows, the global average return on foreign investment in 2017 was 6.7%, down from 8.1% in 2012. Return on investment is in decline across all regions and may affect longer-term FDI prospects [UNCTAD, 2018]. Negative price shocks and transformation of the global economy towards green industries can further decrease returns from the resource sector, which may negatively affect inward investment in Kazakhstan.

The above identified investment related issues should be addressed by the government without development of additional programs or policies for foreign investors. Instead, the government should focus on following important issues. First, it is important for Kazakhstan to attract both foreign and

различные инфраструктурные проекты, включая модернизацию пунктов пограничного и таможенного контроля.

У Казахстана есть дополнительные вызовы для привлечения ПИИ. Например, глобальная конкуренция за ПИИ растет, что указывает на то, что развивающиеся страны нуждаются в комплексных реформах. В 2017 году, согласно данным Доклада о мировых инвестициях за 2018 год, 65 стран приняли по меньшей мере 126 мер инвестиционной политики, из которых 84% были благоприятными для инвесторов. Эти страны либерализовали условия входа во многие сектора (включая обрабатывающую промышленность), упростили административные процедуры, создали стимулы и новые специальные экономические зоны. Казахстан, в свою очередь, также улучшил свою политику привлечения инвестиций, создав офис инвестиционного омбудсмана (в 2014 году) и введя принцип «одного окна», позволяющий

i.pining.com

domestic investment. In case of foreign investment there is a high need for diversification, providing investors with a wide range of opportunities in non-resource sectors. It is essential to attract investments in manufacturing and agriculture, which can significantly contribute to productivity, employment and export. In order to attract FDI the government should invest resources in strengthening institutions and developing human capital, training specialists with higher productivity and improved skills. Foreign companies can become hubs around which local business can be allocated. This cooperation can improve domestic companies financially and technologically. Second, government resources (including from the National Fund) should be invested in such a way that would stimulate private investment. Third, agricultural policy should become a part of rural development policy. Instead of creating state-owned companies, it is better to invest in rural services, which affect standards of living. Fourth, development of manufacturing should be market driven, and the government support should be provided on market principles in order not to crowd-out private investment. These investment related measures can significantly contribute to the economic growth in Kazakhstan.

References:

1. Alfaro, Laura, Chanda, Areendam, Kalemli-Ozcan, Sebnem, and Selin Sayek (2010). Does foreign direct investment promote growth? Exploring the role of financial markets on linkages. *Journal of Development Economics* 91 (2): 242–256.
2. Alfaro, Laura, Kalemli-Ozcan, Sebnem and Selin Sayek (2009). FDI, Productivity and Financial Development. *The World Economy* 32 (1): 111–135.
3. Borensztein, Eduardo, Gregorio, José, and Jongwha Lee (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics* 45 (1):

**IN ORDER TO
INCREASE ECONOMIC
GROWTH VIA
INVESTMENT,
DEVELOPING
COUNTRIES NEED
HIGHER LEVEL
OF HUMAN
CAPITAL, STRONG
INSTITUTIONS AND
BETTER GOVERNANCE**

**ЧТОБЫ УВЕЛИЧИТЬ
ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
РОСТ ЧЕРЕЗ
ИНВЕСТИЦИИ,
РАЗВИВАЮЩИМСЯ
СТРАНАМ
НЕОБХОДИМ БОЛЕЕ
ВЫСОКИЙ УРОВЕНЬ
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО
КАПИТАЛА,
РАЗВИТЫЕ
ИНСТИТУТЫ И
ВЫСОКИЙ УРОВЕНЬ
УПРАВЛЕНИЯ**

инвесторам подавать заявки на более чем 360 видов разрешений и лицензий (в 2016 году). В дополнение к острой конкуренции, наблюдается снижение показателя доходности инвестиций. Как показано в докладе, глобальная средняя доходность иностранных инвестиций в 2017 году составила 6,7% по сравнению с 8,1% в 2012 году. Доходность инвестиций снижается во всех регионах и может повлиять на долгосрочные перспективы ПИИ [ЮНКТАД, 2018]. Негативные ценовые шоки и трансформация мировой экономики в сторону зеленых отраслей промышленности могут еще больше снизить отдачу от сырьевого сектора, что может негативно повлиять на привлечение инвестиций в Казахстан.

Вышеуказанные проблемы, связанные с инвестициями, должны решаться правительством без разработки дополнительных программ или политики для иностранных инвесторов. Вместо этого правительство должно сосредоточиться на следующих важных вопросах. Во-первых, для Казахстана важно привлекать как иностранные, так и внутренние инвестиции. В случае иностранных инвестиций существует высокая потребность в диверсификации, предоставляя инвесторам широкий спектр возможностей в несырьевых секторах. Крайне важно привлекать инвестиции в обрабатывающую промышленность и сельское хозяйство, которые могут значительно способствовать росту производительности, занятости и экспорта. Чтобы привлечь ПИИ, правительство должно инвестировать ресурсы в укрепление институтов и развитие человеческого капитала, подготовку специалистов с более

115–135.

4. De Long, Bradford and Lawrence H. Summers (1991). Equipment Investment and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 106 (2): 445–502.
5. Hall, Robert, and Charles I. Jones (1999). Why do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker than Others? *The Quarterly Journal of Economics* 114 (1): 83–116.
6. National Bank of Republic of Kazakhstan (2019). Gross FDI inflow. Available at https://www.nationalbank.kz/cont/%D0%98%D0%9F%D0%98%202q19%20%D1%81%D1%82%D1%80_%D0%BE%D1%82%D1%80_%D1%80%D0%B5%D0%B3%20%D1%80%D1%83%D1%81.xlsx. Accessed on 17.12.2019.
7. Statistical Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan (2019). Fixed assets. Available at <http://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT103602>. Accessed on 16.12.2019.
8. Statistical Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan (2018). Fixed assets of Republic of Kazakhstan for 2018 (compilation). Available at <http://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT320002>. Accessed on 17.12.2019.
9. Tang, Sumei, Selvanathan, Eliyathamby Antony, and Saroja Selvanathan (2008). Foreign Direct Investment, Domestic Investment and Economic Growth in China: A Time Series Analysis. *The World Economy* 31 (10): 1292–1309.
10. UNCTAD (2018). World Investment Report. Investment and New Industrial Policies. Available at https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf. Accessed on 17.12.2019.

высокой производительностью и улучшенными навыками. Иностранные компании могут стать хабами, вокруг которых можно разместить и развивать местный бизнес. Это сотрудничество может улучшить отечественные компании в финансовом и технологическом плане. Во-вторых, государственные ресурсы (в том числе из Национального фонда) должны инвестироваться таким образом, чтобы стимулировать частные инвестиции. В-третьих, сельскохозяйственная политика должна стать частью политики развития села. Вместо создания государственных компаний лучше вкладывать средства в сельские услуги, которые влияют на уровень жизни населения. В-четвертых, частный сектор должен стать движущей силой развития

обрабатывающей промышленности, а государственная поддержка должна предоставляться на рыночных принципах, чтобы не вытеснять частные инвестиции. Эти инвестиционные меры могут внести существенный вклад в экономический рост в Казахстане.

Источники:

1. Альфаро, Лаура, Калемли-Озкан, Себнем и Селин Саек (2009). ПИИ, производительность и финансовое развитие. *Мировая экономика* 32 (1): 111–135.
2. Альфаро, Лаура, Чанда, Ариендам, Калемли-Озкан, Себнем и Селин Сайек (2010). Способствуют ли прямые иностранные инвестиции росту? Изучение роли финансовых рынков на связях. *Журнал экономики развития* 91 (2): 242–256.
3. Боренштейн, Эдуардо, Грегорио, Хосе и Джонгва Ли (1998). Как прямые иностранные инвестиции влияют на экономический рост? *Журнал международной экономики* 45 (1): 115–135.
4. Де Лонг, Брэдфорд и Лоуренс Х. Саммерс (1991). Инвестиции в оборудование и экономический рост. *Ежеквартальный экономический журнал* 106 (2): 445–502.
5. Национальный Банк Республики Казахстан (2019). Валовой приток ПИИ. Доступно по адресу https://www.nationalbank.kz/cont/%D0%98%D0%9F%D0%98%202q19%201%81%D1%82%D1%80_%D0%BE%D1%82%D1%80_%D1%80%D0%B5%D0%B3%20%D1%80%D1%83%D1%81.xlsx. Дата обращения 17.12.2019.
6. Статистический комитет Министерства национальной экономики Республики Казахстан (2019). Основные фонды. Доступно по адресу <http://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT103602>. Дата обращения 16.12.2019.
7. Статистический комитет Министерства национальной экономики Республики Казахстан (2018). Основные фонды Республики Казахстан на 2018 год (сборник). Доступно по адресу <http://stat.gov.kz/api/getFile/?docId=ESTAT320002>. Дата обращения 17.12.2019.
8. Танг, Сумей, Сельванатхан, Элиатхамби Энтони и Сароджа Сельванатхан (2008). Прямые иностранные инвестиции, внутренние инвестиции и экономический рост в Китае: анализ временных рядов. *Мировая экономика* 31 (10): 1292–1309.
9. Холл, Роберт и Чарльз И. Джонс (1999). Почему некоторые страны производят на одного работника гораздо больше, чем другие? *Ежеквартальный журнал экономики* 114 (1): 83–116.
10. ЮНКТАД (2018). Доклад о мировых инвестициях. Инвестиции и новая промышленная политика. Доступно по адресу https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf. Дата обращения 17.12.2019.

TOKAYEV'İN İLK ALMANYA ZİYARETİ: KAZAKİSTAN-ALMANYA İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

OMIRBEK HANAYI

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ
ҚЫЗМЕТКЕР

ТОҚАЕВТЫҢ ГЕРМАНИЯҒА АЛҒАШҚЫ САПАРЫ: ҚАЗАҚСТАН-ГЕРМАНИЯ ҚАТЫНАСЫНЫҢ КЕЛЕШЕГІ

5-6 Aralık 2019 tarihleri arasında Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev, Almanya'ya ilk resmi ziyaretini gerçekleştirdi. Ziyareti sırasında Tokayev, Almanya Başbakanı Angela Merkel, Almanya Cumhurbaşkanı Frank-Walter Steinmeier ve Almanya Federal Meclisi Başkanı Wolfgang Schäuble'nin yanı sıra, Almanya Eski Başbakanı Gerhard Schröder, Almanya Eski Cumhurbaşkanı Horst Köhler ve Münih Güvenlik Konferansı Başkanı Wolfgang Ischinger ile bir araya geldi. Yapılan ikili ve heyetler arası görüşmelerde taraflar arasında, siyasi, ticari-ekonomik, yatırım, tarım, teknoloji, eğitim, bilim ve kültür alanlarında işbirliğinin derinleştirilmesi gibi ikili ilişkilerin önemli boyutları ile, iki ülkeyi yakından ilgilendiren önemli bölgesel ve küresel konular da ele alındı. Ayrıca, Almanya-Orta Asya Parlamentolar Arası Dostluk Grubu'na hitapta bulunan Tokayev, Berlin Avrasya Kulübü'nün 28. toplantısına da katıldı. Alman iş adamlarıyla yapılan görüşmelerde taraflar Kazak-Alman ticari-ekonomik ilişkilerinin son göstergelerini değerlendirerek, Kazakistan'daki yatırım imkânları konusunda fikir alışverişinde bulundular (Government.kz, 2019; Akorda, 2019).

Bu, Tokayev'in Almanya'ya yaptığı ilk

**СІЯСИ АЧІДАН
БАКІЛДІГІНДА,
ТОҚАЕВ'ІН ІЛК
АЛМАНЬЯ ЗІЯРЕТІ
ЕНІ ДӨНЕМДЕ
КАЗАҚІСТАН-
АЛМАНЬЯ
ІЛІШКІЛЕРІНІН
ТЕМЕЛІНІ ДАНА ДА
РЕКІШТІРЕБІЛІР**

**САЯСИ ТҰРҒЫДАН
АЛҒАНДА,
ТОҚАЕВТЫҢ
ГЕРМАНИЯҒА
АЛҒАШҚЫ САПАРЫ
ЖАҢА КЕЗЕҢДЕП
ҚАЗАҚСТАН-
ГЕРМАНИЯ
ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ
НЕГІЗІН ОДАН ӘРІ
НЫҒАЙТА ТҮСЕДІ**

2019 жылғы 5-6 желтоқсан аралығында Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Германияға алғашқы ресми сапарымен барды. Сапар барысында Тоқаев Германия канцлері Ангела Меркел, Германия Президенті Франк-Вальтер Штайнмайер және Германия Федералды парламентінің төрағасы Вольфганг Шойбле, сондай-ақ Германияның бұрынғы канцлері Герхард Шредер, Германияның бұрынғы президенті Хорст Кёлер және Мюнхен қауіпсіздік конференциясының төрағасы Вольфганг Ишингермен кездесті. Жеке және кеңейтілген құрамдағы кездесулерде тараптар арасында саяси, сауда-экономикалық, инвестициялық, ауыл шаруашылығы, технология, білім беру, ғылым және мәдениет салаларындағы ынтымақтастықты тереңдету сияқты екіжақты қатынастардың маңызды бағыттарымен қатар, екі ел үшін де өзекті аймақтық және ғаламдық мәселелер талқыланды. Сондай-ақ, Германия-Орталық Азия парламентаралық достық тобында сөз сөйлеген Тоқаев, Берлин Еуразиялық клубының 28-отырысына да қатысты. Неміс кәсіпкерлерімен кездесулер барысында тараптар Қазақстан-Германия сауда-эконо-

resmi ziyaretidir. Aynı zamanda söz konusu ziyaret, Tokayev'in Avrupa Birliği'ne (AB) de yaptığı ilk ziyaret olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla, Cumhurbaşkanı Tokayev'in AB'ye ilk resmi ziyaretini Almanya'dan başlamasının önemini siyasi, ekonomik ve jeopolitik boyutlarıyla değerlendirmek mümkündür. Siyasi açıdan bakıldığında, Tokayev'in ilk Almanya ziyareti yeni dönemde Kazakistan-Almanya ilişkilerinin temelini daha da pekiştirebilir. Çünkü Tokayev yönetiminin Kazakistan'ın çok yönlü ve çok boyutlu dış politikasının güçlenmesi adına Almanya gibi AB'nin lokomotif ülkelerinden birisi olarak sayılabilecek bir ülke ile siyasi ilişkilerini geliştirmeye yönelik çabaları büyük önem göstermektedir. Mart 2019'da Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in görevini bırakmasının ardından vekâleten devlet başkanı olan ve Haziran 2019'daki Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanarak başkanlık görevine gelen Tokayev, ülkenin geleneksel çok boyutlu dış politikası-

микалық қатынастарының соңғы жетістіктеріне тоқиялып, Қазақстандағы инвестициялық мүмкіндіктер туралы пікір алмасты (Government.kz, 2019; Ақорда, 2019).

Бұл, Тоқаевтың Германияға алғашқы ресми сапары болумен қатар, Еуропалық Одаққа (ЕО) да алғашқы сапары болды. Сондықтан Президент Тоқаевтың Германияға алғашқы ресми сапарының маңыздылығын саяси, экономикалық және геосаяси тұрғыдан талдауға болады. Саяси тұрғыдан алғанда, Тоқаевтың Германияға алғашқы сапары жаңа кезеңдегі Қазақстан-Германия қатынастарының негізін одан әрі нығайта түседі. Себебі Тоқаев билігінің Қазақстанның көп векторлы сыртқы саясатын күшейту мақсатында ЕОның жетекші елдерінің бірі саналатын Германиямен саяси қарым-қатынастарды дамытуға құлшынысы үлкен мәнге ие. 2019 жылғы наурызда Қазақстанның Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан

нi сүрдүрмeye карарлы олдуғуну гөс-термектедiр. Затен, бағымсызлығын ilk жылларнда Kazakistan Дышшшлерi Баканы olan ve сонрасында Бiрлешмiш Миллетлер Cенеvре Ofиси Genel Мүдүрү olarak гөрев yapan улусларарасы tecрүбeye sahip bir diplomat olan Tokayev, Kazakistan’ın çok boyutlu дыш политикасыннын mimарларыннын бiриси olarak да bilinmектедiр. Айрыка, Tokayev’ın başkanлык гөреvine gelmesinden sonra үлкенin siyasi, ticari-ekonomik ve sosyal gelişimine yönelik başlattığı reformlarının devamlı ve başarılı olması da, daha dengeli bir дыш политика yaklaşımasını gerektirmektedir. Nitekim Almanya’nın, Orta Asya’nın en büyük үлкеси ve en güçlü ekonomisi olan Kazakistan’ın siyasi geçiş döneminde gerek Almanya-Kazakistan gerekse AB-Kazakistan ilişkilerini pekiştirmeye çalışacağı tahmin edilebilir.

Ticari-ekonomik açıdan bakıldığında, Tokayev’ın ilk Almanya ziyaretinin iki үлке arasındaki ekonomik işbirliğine ivme kazandıracağı söylenebilir. Zaten ziyaret öncesi Alman basını Deutsche Welle’ye verdiği röportajında Tokayev, Kazakistan-Almanya ticari-ekonomik ilişkilerinin dinamiklerine değinerek, үлке ekonomisinin modernizasyon ve sanayileşme sürecinde Almanya ile işbirliği potansiyeline büyük önem verdiğini vurgulamıştır (DW, 2019). Üstelik ziyareti sırasında Tokayev’ın Deutsche Bank, Volkswagen, Linde, Schaeffler Group, CLAAS Group ve Siemens Healthineers başta olmak üzere önde gelen Alman şirketlerinin temsilcileriyle görüşmesi ve Kazakistan’ın Alman yatırımcıları için özel koşullar sağlamaya hazır olduğunu açıklaması, үлкенin Almanya’nın üstün teknolojisine ve yatırımlarına duyduğu ihtiyacı bir göstergesidir. Günümüzde Almanya, Kazakistan’ın AB’deki en büyük ticaret ortağıdır. Örneğin, 2018’de Kazakistan’ın AB ile toplam ticaret hacmi 37,7 milyar dolar olmuşken, Almanya ile ticaret

**TİCARİ-EKONOMİK
AÇIDAN
BAKILDIĞINDA,
TOKAYEV’İN
İLK ALMANYA
ZİYARETİNİN İKİ
ÜLKE ARASINDAKİ
EKONOMİK
İŞBİRLİĞİNE İVME
KAZANDIRACAĞI
SÖYLENEBİLİR**

**САУДА-
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ТҰРҒЫДАН АЛЫП
ҚАРАҒАНДА,
ТОҚАЕВТЫҢ
ГЕРМАНИЯҒА
АЛҒАШҚЫ САПАРЫ
ЕКІ ЕЛ АРАСЫНДАҒЫ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ЫНТЫМАҚТАС-
ТЫҚТЫ
ЖЕДЕЛДЕТЕДІ ДЕП
АЙТУҒА БОЛАДЫ**

Назарбаев отставкаға кеткеннен кейін уақытша президент болып, ал 2019 жылғы маусымда өткен президенттік сайлауда жеңіске жеткен Тоқаев, Қазақстанның дәстүрлі көп векторлы сыртқы саясатын жалғастыратынын көрсетіп келеді. Онсызда тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Қазақстанның сыртқы істер министрі, содан кейін Біріккен ұлттар ұйымының Женевадағы бөлімшесінің Бас Директоры қызметін атқарған халықаралық тәжірибелі дипломат Тоқаев, Қазақстанның көп векторлы сыртқы саясатының негізін қалаушылардың бірі ретінде де танымал. Сондай-ақ, Тоқаевтың билікке келгеннен кейінгі елдің саяси, сауда-экономикалық және әлеуметтік дамуына бағытталған реформаларының тұрақты және сәтті болуы да үйлесімді сыртқы саясат ұстанымын қажет етеді. Ал, Германияның Орталық Азияның ең үлкен елі және қуатты экономикасы болып табылатын Қазақстандағы билік транзиті кезінде әрі Германия-Қазақстан, әрі ЕО-Қазақстан қарым-қатынастарын нығайтуға тырысатынын да болжауға болады.

Сауда-экономикалық тұрғыдан алып қарағанда, Тоқаевтың Германияға алғашқы сапары екі ел арасындағы экономикалық ынтымақтастықты жеделдетеді деп айтуға болады. Сапар алдында Deutsche Welle-ге берген сұхбатында Тоқаев, Қазақстан мен Германия арасында сауда-экономикалық қатынастардың динамикасына тоқталып, ел экономикасын модернизация және индустриаландыру үдерісінде Германиямен ынтымақтастық әлеуетіне үлкен мән беретінін атап өткен болатын (DW, 2019). Ал, сапар барысында Тоқаевтың Германияның Deutsche Bank, Volkswagen, Linde, Schaeffler Group, CLAAS Group және Siemens Healthineers сияқты жетекші компанияларының өкілдерімен кездесіп, Қазақстанның неміс инвесторлары үшін ерекше жағдай жасауға дайын

hacmi bu rakamın %16,2'sine denk gelmektedir (Mfa.kz, 2019). Zira Kazakistan-Almanya ikili ticaret hacmi son yıllarda sürekli bir artış seyri göstermektedir. Örneğin, Almanya'nın istatistik verilerine göre, 2016'da 4,403 milyar dolar olan Kazakistan-Almanya ticaret hacmi, 2017'de 5,483 milyar dolar olarak %19,7 ve 2018'de ise 6,102 milyar dolar olarak %10,1 artış kaydetmiştir. Bunun içinde Kazakistan'ın Almanya'ya ihracatı 2016'da 3,204 milyar doları oluşturmuşken, 2017'de 4,056 milyar dolar olarak %21 ve 2018'de 4,437 milyar dolar olarak %8,6 artmıştır. Kazakistan'ın Almanya'dan ithalatı ise, 2016'da 1,199 milyar dolar olmuşken, 2017'de 1,427 milyar dolar olarak %16 ve 2018'de 1,665 milyar dolar olarak %14,3 artmıştır (Destatis, 2019). Almanya'nın Orta Asya ülkeleri ile ticari ilişkilerine baktığımızda toplam dış ticaret hacmi 7,261 milyar dolar olarak gerçekleşmiş iken, bu rakamın %84'den fazlasını Almanya-Kazakistan arasındaki ticaret hacmi oluşturmuştur (Destatis, 2019). Öte yandan 2005'den bu yana Almanya'nın Kazakistan'daki toplam yatırım miktarı 7 milyar avroya ulaşmıştır. Günümüzde Kazakistan'da toplam 900'den fazla Alman sermayeli şirket faaliyet göstermektedir (OWC, 2019). Son yıllardaki Almanya ve Orta Asya ülkeleri arasındaki dış ticaret dinamiklerini aşağıdaki tablodan daha iyi anlamak mümkündür.

Tablo 1: 2016-2018 Almanya'nın Orta Asya ülke-riyle ticaret hacmi (milyar dolar)

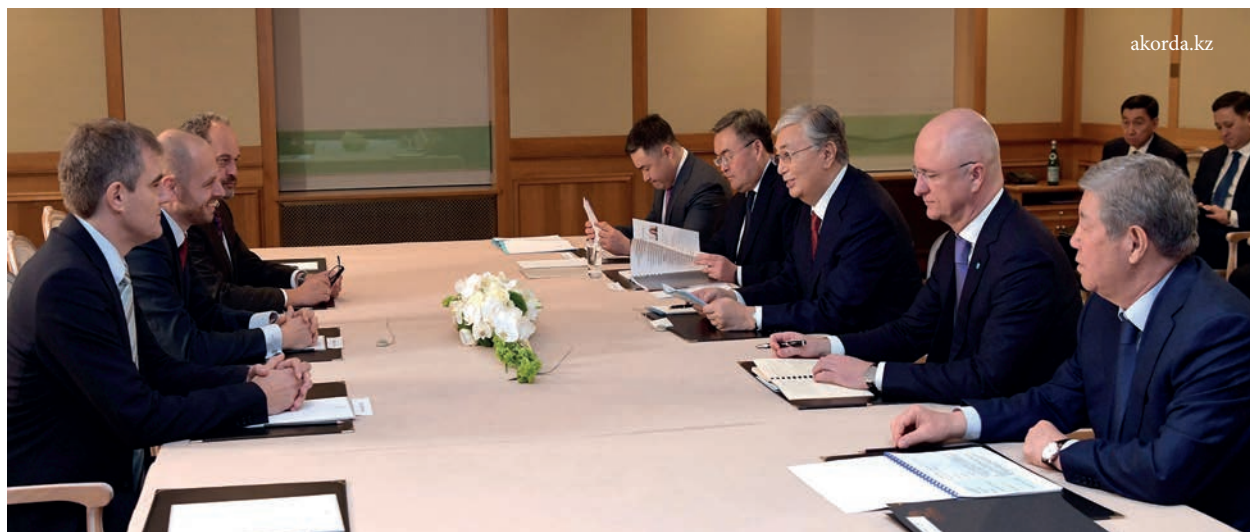
Yıl Жыл	2016		2017		2018	
Ülke Ел	Almanya ihracatı Германия экспорты	Almanya ithalatı Германия импорты	Almanya ihracatı Германия экспорты	Almanya ithalatı Германия импорты	Almanya ihracatı Германия экспорты	Almanya ithalatı Германия импорты
Kazakistan Қазақстан	1,1988	3,2039	1,4268	4,0558	1,6652	4,4367
Kırgızistan Қырғызстан	0,0539	0,0172	0,0705	0,0157	0,0707	0,0161
Özbekistan Өзбекстан	0,4803	0,0269	0,6607	0,0270	0,8072	0,0321
Tacikistan Тәжікстан	0,0430	0,0014	0,0628	0,0020	0,0568	0,0018
Türkmenistan Түркменстан	0,3915	0,0576	0,4098	0,0066	0,1710	0,0029

Kaynak: Almanya Federal İstatistik Ofisi (Destatis)

екенін білдіруі, Германияның жоғары технологиясы мен инвестициясына деген қажеттіліктің бір көрінісі болып отыр. Бүгінгі таңда Германия - Қазақстанның ЕО-дағы ең ірі сауда серіктесі болып табылады. Мәселен, 2018 жылы Қазақстанның ЕО-мен жалпы сауда көлемі 37,7 млрд. Доллар болса, ал Германиямен сауда көлемі осы көрсеткіштің 16,2%-ын құрады (Mfa.kz, 2019). Қазақстан мен Германия арасындағы екіжақты сауда көлемі соңғы жылдары тұрақты өсіп келеді. Мәселен, Германияның статистикалық мәліметтеріне сәйкес, 2016 жылы 4,403 млрд. долларды құраған Қазақстан-Германия сауда көлемі, 2017 жылы 5,483 млрд. Доллар болып 19,7%-ға және 2018 жылы 6,102 млрд. доллар болып 10,1%-ға артты. Бұның ішінде Қазақстанның Германияға экспорты 2016 жылы 3,204 млрд. долларды құраса, 2017 жылы 4,056 млрд. доллар болып 21%-ға, 2018 жылы 4,437 млрд. доллар болып 8,6%-ға өсті. Қазақстанның Германиядан импорты 2016 жылы 1,199 млрд. доллар болса, 2017 жылы 16%-ға артып 1,427 млрд. долларға және 2018 жылы 14,3%-ға артып 1,665 млрд. долларға жетті (Destatis, 2019). Германия мен Орта Азия елдері арасындағы сауда қатынастарына көз жүгіртсек, жалпы сыртқы сауда көлемі 7,261 млрд. долларды құрап, бұл көрсеткіштің 84%-дан астамы Германия мен Қазақстан

Кесте 1: 2016-2018 жж. Германияның Орталық Азия елдерімен сауда көлемі (млрд. доллар)

Дереккөз: Германия Федералды статистикалық басқармасы (Destatis)

Kazakistan'ın Almanya ile geliştirmek-
te olduğu diplomatik ve ekonomik
bağları Kazakistan'ın AB kurumları
ve diğer üye ülkeleri ile de ilişkileri-
nin gelişmesine olanak sağlayacaktır.
Bağımsızlık sonrası çok boyutlu dış
politika izlemekte olan Kazakistan,
Almanya başta olmak üzere tüm AB
ülkeleriyle işbirliğini geliştirmeye bü-
yük değer vermektedir. Bu bağlamda,
Kazakistan-AB ilişkileri Kazakistan'ın
çok boyutlu dış politikanın önemli bir
parçasını teşkil etmektedir. Dolayısıy-
la Kazakistan, en büyük ticaret ortağı
haline gelen AB'yi hem jeopolitik hem
de jeoekonomik alanda alternatif bir
denge unsuru olarak değerlendiri-
mektedir. AB ise, Asya ile Avrupa'yı
birbirine bağlayan özel coğrafi ko-
numa ve zengin yeraltı kaynaklarına
sahip olan Kazakistan'ın Orta Asya'da
stratejik bir ortak olma potansiyeli-
nin önemini farkındadır. Bunlara ek
olarak AB, enerji ihraç eden Orta Asya
ülkelerinin kendi enerji tedariki konu-
sunda Rusya'ya olan bağımlılığının
azaltılmasında alternatif enerji tedar-
ikçileri olma ihtimalini de göz önün-
de bulundurarak ilişkilerini iyi tutma
eğilimindedir. 2007'de ilk Orta Asya
Stratejisi'ni belirleyen AB'nin Haziran
2019'da yeni Orta Asya Stratejisi'ni
gündeme getirmesi, AB'nin bölge ül-
keleri ile artan bir dinamik içerisinde

**KAZAKİSTAN, EN
BÜYÜK TİCARET
ORTAĞI HALİNE
GELEN AB'Yİ HEM
JEOPOLİTİK HEM
DE JEOEKONOMİK
ALANDA ALTERNATİF
BİR DENGE UNSURU
OLARAK DEĞERLEN-
DİRMEKTEDİR**

**ҚАЗАҚСТАН ЕҢ ІРІ
САУДА СЕРІКТЕСІ
БОЛЫП ТАБЫЛА-
ТЫН ЕО-НЫ ГЕОСА-
ЯСИ ЖӘНЕ ГЕОЭ-
КОНОМИКАЛЫҚ
ТҰРҒЫДАН БАЛАМА
КҮШ РЕТІНДЕ
ҚАРАСТЫРАДЫ**

арасындағы сауда көлеміне ти-
еселі (Destatis, 2019). Сондай-ақ,
Германияның 2005 жылдан бері
Қазақстанға салған жалпы инвести-
циясы 7 млрд. еуроға жетті. Бүгінгі
таңда Қазақстанда 900-ден астам
неміс компаниясы жұмыс істейді
(OWC, 2019). Соңғы жылдардағы
Германия мен Орталық Азия елдері
арасындағы сыртқы сауда динами-
касын төмендегі кестеден жақсы
түсінуге болады.

Қазақстанның Германиямен ди-
пломатиялық және экономика-
лық байланыстары Қазақстанның
ЕО құрылымдарымен және басқа
мүше мемлекеттермен қарым-қа-
тынасын дамытуға мүмкіндік бе-
реді. Тәуелсіздік алғаннан кейін
көп векторлы сыртқы саясат жүр-
гізген Қазақстан Германия бастаған
ЕО елдерімен ынтымақтастықты
дамытуға үлкен мән беріп келеді.
Осы тұрғыдан алғанда, Қазақстан
мен ЕО қатынастары Қазақстанның
көп векторлы сыртқы саясатының
маңызды бөлігін құрайды. Сон-
дықтан да Қазақстан ең ірі сауда
серіктесі болып табылатын ЕО-ны
геосаяси және геоэкономикалық
тұрғыдан балама күш ретінде қа-
растырады. Ал, ЕО болса, Азия мен
Еуропаны байланыстыратын ерек-
ше географиялық аймақта орна-

daha fazla ilgilendiğini işaret etmektedir (EEAS, 2019).

Özet olarak, Tokayev'in ilk Almanya ziyaretiyle yeni bir aşamaya yükselen Kazakistan-Almanya ilişkileri, önümüzdeki dönemde siyasi, ticari-ekonomik, yatırım, eğitim ve kültür alanlarında birbirini tamamlayan karşılıklı işbirliği temelinde gelişmeye devam edeceği söylenebilir. Dahası bir yandan Orta Asya ülkelerinde siyasi, ekonomik ve sosyal reformların gündeme geldiği ve bölgesel ekonomik entegrasyon çabalarının arttığı, diğer bir yandan da AB'nin yeni Orta Asya Stratejisi çerçevesinde bölgeye daha çok ilgi gösterdiği bir döneme denk gelen Tokayev'in ilk Almanya ziyareti, siyasi, ekonomik ve jeopolitik boyutlarıyla gerek Kazakistan-AB, gerekse Orta Asya-AB ilişkilerine de önemli katkı sağlayabilir.

Kaynaklar:

1. Government.kz (2019). Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım-Jomart Tokayev Almanya'da. Alınan yer: <https://government.kz/kz/news/prezident-kazahstana-kasym-zhomart-tokaev-nahoditsya-s-oficialnym-vizitom-v-germanii>. Erişim tarihi: 09.12.2019.
2. Akorda (2019). Tokayev, Berlin Avrasya Kulübü'nün 28. toplantısına katıldı. Alınan yer: <http://www.akorda.kz/kz/>

AB İSE, ASYA İLE AVRUPA'YI BİRBİRİNE BAĞLAYAN ÖZEL COĞRAFİ KONUMA VE ZENGİN YERALTI KAYNAKLARINA SAHİP OLAN KAZAKİSTAN'IN ORTA ASYA'DA STRATEJİK BİR ORTAK OLMA POTANSİYELİNİN ÖNEMİNİN FARKINDADIR

ЕО БОЛСА, АЗИЯ МЕН ЕУРОПАНЫ БАЙЛАНЫСТЫРАТЫН ЕРЕКШЕ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ АЙМАҚТА ОРНАЛАСҚАН ЖӘНЕ БАЙ ЖЕР АСТЫ РЕСУРСТАРЫНА ИЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ СЕРІКТЕС РЕТІНДЕГІ ӘЛЕУЕТІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫН МОЙЫНДАЙДЫ

ласқан және бай жер асты ресурстарына ие Қазақстанның Орталық Азиядағы стратегиялық серіктес ретіндегі әлеуетінің маңыздылығын мойындайды. Сонымен қатар, ЕО өзіне керекті энергияны қамтамасыз етудегі Ресейге тәуелділігін азайту мақсатында энергетикалық өнімдер экспорттайтын Орталық Азия елдерінің балама энергия көзі болу мүмкіндігін ескере отырып, аймақ елдерімен қарым-қатынастарын жақсы ұстауға да тырысуда. 2007 жылы алғашқы Орталық Азия стратегиясын жасаған ЕОның 2019 жылдың маусым айында жаңа Орталық Азия стратегиясын енгізуі, аймаққа тіпті де көбірек қызығушылық таныта бастағанын көрсетеді (EEAS, 2019).

Қорытындылай келе, Тоқаевтың Германияға алғашқы сапары аясында жаңа белеске көтерілген Қазақстан-Германия қарым-қатынасы саяси, сауда-экономикалық, инвестициялық, білім және мәдени салалардағы өзара ынтымақтастық негізінде дами береді деп айтуға болады. Сонымен қатар, Орталық Азия елдеріндегі саяси, экономикалық және әлеуметтік реформалар күн тәртібінде тұрған

events/international_community/foreign_visits/kasym-zhomart-tokaev-berlin-euraziyalyk-klubynyn-28-otyrysna-katysty. Ерісім tarihi: 09.12.2019.

3. DW (2019). Cumhurbaşkanı Tokayev: Almanya Kazakistan için Önemli Bir Ortak. Alınan yer: <https://www.dw.com/de/pr%C3%A4sident-tokajew-deutschland-ist-f%C3%BCr-kasachstan-ein-wichtiger-partner/a-51517692>. Ерісім tarihi: 10.12.2019.
4. Mfa.kz (2019). AB Büyükelçileri Kazakistan ile Siyasi ve Ekonomik İşbirliği Beklentilerinin Yüksek Olduğunu Belirttiler. Alınan yer: <http://www.mfa.kz/kz/content-view/-1479>. Ерісім tarihi: 10.12.2019.
5. Destatis (2019). Almanya Dış Ticaretinin Özet Tabloları (Nihai sonuçlar). Alınan yer: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Aussenhandel/Publikationen/Downloads-Aussenhandel/zusammenfassende-uebersichten-jahr-endgueltig-2070100187004.pdf?blob=publicationFile>. Ерісім tarihi: 09.12.2019.
6. OWC (2019). Kazakistan, Alman Yatırımcılarını Çekmeye Çalışmaktadır. Alınan yer: <https://owc.de/2019/11/22/kasachstan-kaempft-um-gunst-deutscher-investoren/>. Ерісім tarihi: 09.12.2019.
7. EEAS (2019). AB'nin Yeni Orta Asya Stratejisi. Alınan yer: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/64930/new-eu-strategy-central-asia_en. Ерісім tarihi: 09.12.2019.

және аймақтық экономикалық интеграция әрекеттері күшейген кезеңге тура келген Тоқаевтың Германияға алғашқы сапары саяси, экономикалық және геосаяси маңыздылығымен Қазақстан-ЕО және Орталық Азия-ЕО қатынастарының дамуына да өзіндік үлес қосатын болады.

Дереккөздер:

1. Government.kz (2019). Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев ресми сапармен Германияда. Сілтеме: <https://government.kz/kz/news/prezident-kazahstana-kasym-zhomart-tokaev-nahoditsya-s-officialnym-vizitom-v-germanii>. Қаралған уақыты: 09.12.2019.
2. Akorda (2019). Қасым-Жомарт Тоқаев Берлин еуразиялық клубының 28-отырысына қатысты. Сілтеме: http://www.akorda.kz/kz/events/international_community/foreign_visits/kasym-zhomart-tokaev-berlin-euraziyalyk-klubynyn-28-otyrysna-katysty. Қаралған уақыты: 09.12.2019.
3. DW (2019). Президенті Тоқаев: Германия, Қазақстан үшін маңызды серіктес. Сілтеме: <https://www.dw.com/de/pr%C3%A4sident-tokajew-deutschland-ist-f%C3%BCr-kasachstan-ein-wichtiger-partner/a-51517692>. Қаралған уақыты: 10.12.2019.
4. Mfa.kz (2019). Еуроодақ Елшілері Қазақстанмен саяси және экономикалық ынтымақтықтың келешегін жоғары бағалайды. Сілтеме: <http://www.mfa.kz/kz/content-view/-1479>. Қаралған уақыты: 10.12.2019.
5. Destatis (2019). Германияның сыртқы сауда көрсеткіштерінің жиынтық кестелері (түпкілікті нәтижелер). Сілтеме: <https://www.destatis.de/DE/Themen/Wirtschaft/Aussenhandel/Publikationen/Downloads-Aussenhandel/zusammenfassende-uebersichten-jahr-endgueltig-2070100187004.pdf?blob=publicationFile>. Қаралған уақыты: 09.12.2019.
6. OWC (2019). Қазақстан неміс инвесторларын тартуға тырысуда. Сілтеме: <https://owc.de/2019/11/22/kasachstan-kaempft-um-gunst-deutscher-investoren/>. Қаралған уақыты: 09.12.2019.
7. EEAS (2019). ЕО-ның жаңа Орталық Азиядағы Стратегиясы. Сілтеме: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/64930/new-eu-strategy-central-asia_en. Қаралған уақыты: 09.12.2019.

KAZAKISTAN'DAKİ KENTSEL ANTROPOLOJİ: TÜRKİSTAN ŞEHİRİ ÖRNEĞİ

DAULET ZHAILYBAYEV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚАЛАЛЫҚ АНТРОПОЛОГИЯ: ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫ МЫСАЛЫНДА

Kazakistan'da kentsel antropolojinin henüz tam olarak oluşmadığını söylemek mümkündür. Kent antropolojisinin temeli Batı ülkelerinde başlamış olup, günümüzde oldukça iyi seviyede gelişmiştir. Sovyet sonrası ülkelerde, kent antropolojisinin daha yeni gelişmeye başladığını belirtebiliriz. Bu alanda Rusyalı araştırmacıların da belli başlı deneyim ve eserlerinin olduğunu da ifade etmek gerekir.

Kent antropolojisi olgusu, esasen kent nüfusunun hayatı, kültürü ve sosyal yapısı ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle antik kentlerin varoluş sürekliliği ve mimari özellikleri kentin kültürel görünümünü yansıtır ve kentsel antropolojinin ana nesnesi olarak kabul edilir. Gerçek şudur ki, istikrarlı ekonomisi ve siyasi faaliyeti olan şehirlerin toplum önündeki hizmeti kaybolmamıştır. Bu bağlamda Kazakistan'da kentsel antropolojinin oluşumu için gerekli koşulları oluşturan unsurların da olduğu bilinmektedir. Özellikle, ülkenin güney bölgesindeki şehir kültürünün seçkin örnekleri Kazakistan'ın kentsel antropolojisinin geliştirilmesine uygun olanaklar sağlamaktadır. Fakat bununla birlikte bir takım ciddi sorunlar da mevcuttur. Bu

**TÜRKİSTAN
EYALETİNDEKİ
ORTA ÇAĞ
ŞEHİRLERİNİN
ARAŞTIRILMAYA
BAŞLAMASINDAN
BU YANA 100 YILDAN
FAZLA ZAMAN
GEÇMİŞTİR**

**ТҮРКІСТАН ОБЛЫ-
СЫНДАҒЫ ОРТАҒА-
СЫРЛЫҚ ҚАЛА-
ЛАРДЫ ЗЕРТТЕЛЕ
БАСТАҒАНЫНА 100
ЖЫЛДАН АСТАМ
УАҚЫТ ӨТКЕН**

Қазақстанда қалалық антропология әлі толық қалыптаспады деуге болады. Қала антропологиясының негізі Батыс елдерінде қаланып, жақсы дамыған. Тіпті, посткеңестік елдердің ішінде қала антропологиясы енді ғана қанат жайып келеді десек болады. Соның ішінде ресейлік зерттеушілердің бірқатар еңбектері бар.

Қала антропологиясының көріністері негізінен қала тұрғындарының өмір тіршілігі мен мәдениетіне, әлеуметтік құрылымына тікелей байланысты. Соның ішінде көне қалалардың өмір сүру жалғастығы мен архитектуралық ерекшеліктері қаланың мәдени келбетін көрсетіп, қала антропологиясының негізгі объектісі ретінде қарастырылады. Себебі, тұрақты экономикасы мен саяси белсенділігі қалыптасқан қалалардың қоғам алдындағы қызметі жойылған емес. Бұл ретте Қазақстандағы қала антропологиясының қалыптасуына бірқатар негіздер бар екені белгілі. Соның ішінде еліміздің оңтүстік өңіріндегі қалалық мәдениеттің көрнекті үлгілері қазақстандық қала антропологиясын қалыптастыруға толық

noktada tarihi süreç içerisinde özellikle, Orta Çağ'da oluşan şehir medeniyeti örneklerinin günümüze kadar zengin bir şekilde ulaşamaması günümüz araştırmacılarına belli çıkarımlar ve varsayımlar yapılmasında zorluklar oluşturmaktadır. Bu, şehir yapıları ve kültürel kalıntıların kaybolması gibi faktörlere bağlıdır.

Ülkemizde Arkeoloji biliminin göstermekte olduğu şehirler ve kervan saraylar sadece yerel merkezler olarak değil, aynı zamanda günümüzün uluslararası ekonomik ve kültürel koridorları üzerindeki önemli stratejik merkezlerdir. Bu bağlamda akademisyen K. Baikapov, Kazak topraklarındaki şehirleri Güney Kazakistan (Türkistan) eyaleti, Jetisu bölgesi, Sırtarka – Ortalık (Merkez) Kazakistan ve Batı Kazakistan bölgesindeki şehirler olarak ayrı ayrı ele almaktadır (Baipakhov, 2012). Arkeolojik araştırmalar sonucunda bulunan şehir kalıntılarının büyük çoğunluğu şimdiki Türkistan eyaleti topraklarında Sır (Sırdarya)

mümkünlük bереді. Алайда, бұл істе бірқатар күрделі мәселелер де жоқ емес. Әсіресе, орта ғасырларда қалыптасқан қалалық өркениет үлгілерінің жалғасын таппай тарих қойнауына енуі қазіргі зерттеушілердің тұрақты тұжырымдар жасауы үшін қиындықтар туғызады. Бұл қала құрылыстары мен мәдени қабаттардың сақталмауы және т.б. факторлардан тұрады. Дегенмен, біздің археология ғылымының көрсетіп отырған қалалары мен керуен сарайлары тек жергілікті ғана емес, сонымен қатар, өз заманында халықаралық экономикалық және мәдени дәліздер бойында орналасқан маңызды стратегиялық орталықтар болған. Бұл тұрғыда академик К. Байпақов қазақ жеріндегі қалаларды Оңтүстік Қазақстан (Түркістан) облысы, Жетісу өлкесі, Сарыарқа - Орталық Қазақстан және Батыс Қазақстан территориясындағы қалалар деп, бөліп қарастырады [Байпаков, 2012]. Археологиялық зерттеулер нәтиже-

etrafında yerleşmiş olduğu bellidir. Bu, Orta Çağ şehirlerinin büyük nehirlere yakın yerleştiğini göstermektedir. Bu bölgedeki şehirlerle gelince, Kazakistan'ın güneyinde Sayram, Otırar, Yesi, Jent, Sozak, Sütkent, Yangikent, Siğanak, Sauran vb. büyük şehirler vardır. Genel olarak, arkeologlar, Türkistan eyaletindeki Orta Çağ şehirlerinin araştırılmaya başlamasından bu yana 100 yıldan fazla zaman geçtiğini söylemektedirler (Baipakhov, 1989). Jetisu bölgesinde ise, Talgar, Almatı, Kayalık gibi şehirler ile birlikte, Şu ve Talas bozkırındaki Taraz, Balasağun, Aspara gibi şehirler yer almaktadır. Kazakistan'ın güneyindeki şehirler tarım merkezi olarak ta tanınmış ve ticari bağlar oluşturmuştur. Bununla birlikte tenge (maden para) üretimini yapan finans merkezi olarak ta hizmet etmiştir. Kazakistan'ın merkezindeki şehirlerin büyük çoğunluğu küçük kasabalar/kentler olarak tanımlanır. Bunların arasında Kıpçak dönemine ait Bozok yerleşimini göstermek mümkündür. Ayrıca, arkeologlar, Merkezi Kazakistan'daki Cuci Han anıtı

сінде табылған қала орындарының басым көпшілігі қазіргі Түркістан облысы территориясында Сыр бойында орналасқаны белгілі. Бұл өз кезегінде ортағасырлық қалалардың ірі өзендердің маңына орналасу ерекшелігін көрсетеді. Аталмыш территориядағы қалаларға тоқталатын болсақ, Қазақстанның оңтүстігінде Сайрам, Отырар, Яссы, Жент, Созақ, Сүткент, Янгикент, Сығанақ, Сауран және т.б. ірі қалалар болды. Жалпы, археологтар Түркістан облысындағы ортағасырлық қалалардың зерттеле бастағанына 100 жылдан астам уақыт өткенін айтады [Байпаков, 1989]. Ал, Жетісу жеріндегі қалалардың қатарына Талғар, Алматы, Қаялық қалаларымен қатар Шу және Талас даласындағы Тараз, Баласағұн, Аспара сияқты қалалар кіреді. Қазақстанның оңтүстігіндегі қалалар егін шаруашылығының орталығы ретінде де танылып, ірі сауда қатынастарын орнатты. Сонымен қатар, теңге соғатын қаржылық орталық ретінде де қызмет атқарды. Қа-

яқынlarında Cuci халқының yaşam меркезі olan Orda-Bazar шәһринин олдуғуна dair гипотезлери илери сүрмектедилер. Баты Kazakistan бөлgesиндеки бугүне kadar кайболмамış ve korunmuş шәһирлерин ичинде en гөзе чарпань Altın Orda дөнемине ait Sarayşık шәһридир.

Kazakistan тоprakларındaki шәһирлерин yaşam ашамалари her дөнемде farkлй гелишм сүречинден геçмиштир. Bunларин бүйүк чоғунлуғу Altın Orda дөнемине kadar siyasi ve ekonomik önemini кайбетмиштир. Bizim ele алacaғımız, Sırdarya civarı ve Kazakistan’ın güneyindeki шәһирлерин арасинда сүрekli olarak varlıғını ve mimari özelliklerini бугүне kadar korumayı баsarabilenlerden би-риси шимдики Түркiстан шәһридир.

Tarihi belgelerde Түркiстан шәһринин ekonomik önemi ve siyasi işlevine baғлы olarak adının da zaman zaman деғиштиғини гөрмек мүмкүндүр. Örneғин, IX. yүzyıldaki Arap tarihçisi İbn Hordadbeğ’in “Kitâbü’l-Mesâlik ve’l-memâlik” adlı eserinde “Түркiстан” бөлүмү vardır. Orada Түрклер’in memleketi Horasan ve Sicistan ile sınırı sahiptir. Түркiстан ve Түркiler ise birkaç halk ve devletlere ayrılır. Bununla birlikte, onlar at (yылкы) sүтүнү ичер, etini yer, tarımda ise sadece darı yetiştirir diye gösterilmiştir (TTTB, 1939). Bu, Түркiстан’ın etnik isminin (ethnonym) daha genel bir coğrafi anlayış saғlayan daha geniш bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Altın Orda дөнемине ait olan Muinüddin Natanzi’nin “İskender’in Anonimi” adlı eserinde Sası Buka’nın oғlu Erzen’in iktidarından bahsederek, onun Hanlık дөнeminde medrese, henekâh ve camilerini чоғунлуғу Otırar, Sauran, Jent ve Barşinkent’te olduğunu ve bütün Түркiстан’ı cennetin bir örneғи olarak oluşturduғunu yazmaktadır (AOTBK, 1941). Buradan Түркiстан adının Sır (Sırdarya) kenarındaki шәһirlere genel olarak verildiғи anlaşılmaktadır. Bu-

**SIRDARYA CIVARI
VE KAZAKISTAN’IN
GÜNEYİNDEKİ
ŞEHİRLERİN ARASINDA
SÜREKLİ OLARAK
VARLIĞINI VE MİMARİ
ÖZELLİKLERİNİ
BUGÜNE KADAR
KORUMAYI
BAŞARABİLENERDEN
BİRİSİ ŞİMDİKİ
TÜRKİSTAN ŞEHİRİDİR**

**СЫР БОЙЫ МЕН
ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ОҢТҮСТІГІНДЕ
ОРНАЛАСҚАН
ҚАЛАЛАРДЫҢ
ІШІНДЕ ҮЗДІКСІЗ
ӨМІР СҮРҮІ МЕН
АРХИТЕКТУРАЛЫҚ
ЕРЕКШЕЛІГІН САҚТАП
КЕЛГЕН ҚАЗІРГІ
ТҮРКІСТАН ҚАЛАСЫ
БОЛЫП ТАБИЛАДЫ**

зақстанның орталығындағы қалалардың негізгі бөлігі шағын көлемді қалашықтармен сипатталады. Оның ішінде қыпшақ дәуіріне жататын Бозоқ қалашығын атап өтсе болады. Сондай-ақ, археологтар Орталық Қазақстандағы Жошы хан ескерткіші маңында жошылықтардың тұрағы болған Орда-Базар қаласының болуы ықтимал деген болжамдар жасайды. Ал, Батыс Қазақстан өңіріндегі қалалардың қазіргі күнге сақталғанының ішінде ең көрнектісі Алтын Орда заманына жататын Сарайшық қаласы болып табылады.

Қазақстан территориясына жататын қалалардың өмір сүру кезеңі әр кезеңде әртүрлі даму үрдістерінен өтті. Олардың ішінде көпшілігі Алтын Орда заманына дейін өзінің саяси және экономикалық маңызын жойып, өмір сүруін тоқтатты. Біздің қарастырып отырған Сыр бойы мен Қазақстанның оңтүстігінде орналасқан қалалардың ішінде үздіксіз өмір сүруі мен архитектуралық ерекшелігін сақтап келген қазіргі Түркiстан қаласы болып табылады.

Тарихи деректерде Түркiстан қаласының экономикалық маңызы мен саяси функциясына қарай оның атауының да өзгеріп отырғандығын байқауға болады. Мысалы, IX ғасырдағы араб тарихшысы Ибн Хордадбектің «Китаб әл-месалик, уа-л-мемалик» атты шығармасында «Түркiстан» деген бөлім берілген. Онда түркілер елі Хорасан мен Седжестанмен шектеседі. Ал, Түркiстан мен түркілер бірнеше халықтар мен мемлекеттерге бөлінеді. Сонымен қатар, олар жылқы сүтін ішіп, етін жейді, оларда егін шаруашылығынан тек тары өсіреді деп көрсетілген [МИТТ, 1939]. Бұл деректен Түркiстан этнонимі жалпылама географиялық түсінікті беретін

nunla birlikte, XV-XVI yy. belgelerinde, özellikle Fetihname'de Türkistan adı geçer, Muhammed Şeybanî Han'ın kardeşi Mahmud Sultan'ın Otırar ve Yesi şehrine geldiği söylenmektedir (KHTB, 1969). Aynı hikaye Kamaladdin Ali Benai'nin Şeybânî-nâme isimli eserinde de geçer, ama orada Türkistan velayeti olarak verilmektedir (KHTB, 1969). Fakat buradaki "velayet" sözü idari bölge olarak sadece Türkistan'a göre verilmemiştir, çünkü Şeybânî-nâme'de Türkistan'ın dışında Sığanak, Sozak ve Otırar da velayet olarak da gösterilmektedir (KHTB, 1969). Mesud bin Osman Kuhistânî'nin "Tarih-i Abulhayr hani" eserinde Türkistan ülke olarak verilmiş, Yesi Türkistan ülkesindeki önemli kalelerin biri olarak gösterilmektedir (KHTB, 1969). Bunun üzerinde B. Karibayev, kendi araştırmalarında, Kazak Hanlığı dönemindeki Türkistan'ın sınırları ve görevi hakkında detaylı bilgi vermiştir (Karibayev, 1996).

кең ұғымды білдіретінін көруге болады. Сонымен қатар, Алтын Орда заманына жататын Муин ад-дин Натанзидің «Ескендір анонимі» шығармасында Сасы Бұқаның баласы Ерзеннің билігін айта келе, оның хандық дәуірінде медресе, ханака, мешіттердің көпшілігі Отырар, Сауран, Жент, Баршынкентте орналасқандығын және бүкіл Түркістанды жұмақтың үлгісі ретінде қалыптастырғандығын жазады [СМИЗО, 1941]. Бұл деректен де байқайтынымыз Түркістан атауы Сыр бойындағы қалалардың жалпы атауы ретінде берілген. Сонымен қатар, XV–XVI ғғ. деректерде, соның ішінде «Фатх-намеде» Түркістан атауы аталып, Мұхамед Шайбани ханның інісі Махмуд сұлтан Отырар мен Иассы қаласына келгендігі көрсетіледі [МИКХ, 1969]. Дәл осы оқиға Камал ад-дин Әли Бинаидің «Шайбани-наме» еңбегінде кездеседі,

Археологик alışмаларın neticesi ise, Türkistan eyaletindeki şehirlerin varoluđu Kazak Hanlıđı döneminde de devam ettiđini kanıtlamaktadır (Bai-pakhov, 1990).

Genel olarak, yukarıda geçen bilgilerden Türkistan şehrinin kültürel varlıđı ve bölgesel ekonomik öneminin büyük olduđunu anlamak mümkündür. Bu, Türkistan'ın Büyük İpek Yolu zerindeki Orta ađ şehirleri arasında kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan gcl bir merkez olduđunu göstermektedir.

Günümüzde Türkistan şehrinin antropolojik özelliklerini Orta ađ Türkistan'ı ile dođrudan ilgili olduđunu söyleyebiliriz. İlk olarak, ekonomik sistemin korunması; ikincisi, yerleşim

uzmiramax.com

**TÜRKİSTAN
NÜFUSUNUN TARİHİ
HAFİZASI VE MANEVİ
KİMLİĐİ ŞEHİR
ETRAFINDAKİ KUTSAL
YERLERE OLAN
İNANÇLARINDAN DA
GÖRÜLMEKTEDİR**

**TÜRKİSTAN HALQI-
NIN TARİHİ
JAĐY MEN RUXANI
BİRTTASTYFY QALA
MAQINDAĐY KIELİ
JERLERGE DEGEN
SENİMİNEN KRİNEĐİ**

алайда мнда Тркistan уәлаяты деп беріледі [МИКХ, 1969]. Алайда, мндағы «уәлаят» сөзі әкімшілік территориялық жағынан тек Тркistanға телінбесе керек, себебі, «Шайбани-намеде» Тркistanнан бөлек, Сығанақ, Созақ және Отырар уәлаяты деп көрсетілген [МИКХ, 1969]. Ал, Масуд-бен Усман Кухистанидің «Тарих-и Абул-Хайр-хани» еңбегінде Тркistan өлке ретінде беріліп, Иассы Тркistan өлкесіндегі маңызды қамалдардың бірі ретінде көрсетіледі [МИКХ, 1969]. Бұл жөнінде Б. Кәрібаевтың зерттеулерінде Қазақ хандығы тұсындағы Тркistанның шекаралары мен қызметі жөнінде кеңірек тоқталған [Кәрібаев, 1996]. Ал, археологиялық зерттеулердің нәтижесі Тркistan облысындағы қалалардың өмір сруі Қазақ хандығы дәуірінде де жалғасын тапқандығын дәлелдейді [Байпақов, 1990].

Жалпы, жоғарыда көрсетілген деректерден Тркistan қаласының мәдени келбеті мен аймақтық экономикалық маңызы үстем болғанын көруге болады. Бұл Тркistанның Ұлы Жібек жолы бойындағы орта ғасырлық қалалардың ішінде мәдени және әлеуметтік-экономикалық қуатты орталық болғандығын көрсетеді.

Қазіргі кезде Тркistan қаласының антропологиялық көріністерін ортағасырлық Тркistanмен жан-жақты байланыстыруға болады. Оның ішінде: біріншіден, шаруашылық жүйенің сақталуы; екіншіден, қоныстану жүйесі мен архитектуралық ерекшеліктердің сақталуы; үшіншіден, тарихи жады мен рухани біртұтастықтың сақталуы және т.б. Шаруашылық жүйенің сақталуы орта ғасырлардағы қалыптасқан сауда мен егін шаруашылығынан көрініс табады. Қазірдің өзінде

ve mimari özelliklerin korunması; üçüncü olarak, tarihi hafıza ve manevi kimliğini korunması vb. ekonomik sistemin korunması Orta Çağ'da oluşmuş ticaret ve tarım sektöründe görülmektedir. Günümüzde bile Türkistan şehrindeki ticaret merkezleri ve çarşılar Orta Çağ geleneklerini kaybetmemiş, yani ticarete karşılıklı yarar sağlayan anlaşmalar yapmak, fiyatların düşük ve uygun olması vb. Tarım alanında ise, Türkistan vahasının Sırdarya nehri ile doğrudan bağlantısını gösterir. Şimdiki şehir etrafındaki çiftliklerde tarımın geleneksel biçimleri oturtulmuştur. İkinci mesele olarak, Türkistan şehrinin yerleşim ve mimari özelliği güney bölgesindeki başka da şehirler ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Türkistan'ın günümüze kadar varlığını sürdürmesi, tarihte silinmiş birçok şehirlerin örneği olarak ele alınmaktadır. Bu,

Түркістан қаласындағы сауда орталықтары мен базарлар ортағасырлық дәстүрлерді жоғалтпаған, яғни саудада екі жақты тиімді келісімдер жасау, бағаның төмен және қолжетімді болуы және т.б. Ал, егін шаруашылығы Түркістан оазисінің тікелей Сырдария өзенімен байланыстылығын көрсетеді. Қазіргі кезде қала маңындағы егістік алқаптарында шаруашылықтың дәстүрлі формалары жолға қойылған. Екінші мәселе бойынша Түркістан қаласының қоныстану және архитектуралық ерекшелігі оңтүстік өлкедегі басқа да қалалармен байланысып жатқандығын көрсетеді. Сонымен қатар, Түркістанның қазіргі күнге дейін өмір сүруінің үзілмеуі, тарих сахнасынан шығып қалған көптеген қалалардың бейнесі ретінде қарастырылады. Бұл қала көшелеріндегі үйлер мен

şehir caddelerindeki evler ve binalarda Orta Çağ mimari özelliğinin korunmasından da belli olmaktadır. Örnek olarak, Hoca Ahmet Yesevi türbesi ve çevresindeki tarihi eserler Orta Çağ'ın doğrudan bir kanıtıdır, şehir içinde Orta Çağ mimarisi ile inşa edilen binalar ve yapıtlar da bunun bir devamıdır. Türkistan'daki evlerin aynı tipte, duvarlı, dış kapılı, avlusu ile birlikte inşa edilmesi nüfusun tarihi bilinci gelenekle devam ettiğini anlatmaktadır. Aynı zamanda, Türkistan nüfusunun tarihi hafızası ve manevi kimliği şehir etrafındaki kutsal yerlere olan inançlarından da görülmektedir. Örneğin, Türkistan bölgesinde yaşayan evliya kişilerin mezarlarını ziyaret etmeleri, Kuran okumak ve dua etmeleri şehir sakinleri arasında sıradan bir işleridir. Bu geleneğin devam etmesinde eski toponimik isimlerin bugüne kadar gelmesi de etkili olmuştur. Çünkü şehir etrafındaki köy-kasabaların isimlerine Orta Çağ belgelerinde de rastlanır.

Türkistan'ın yerli nüfusu arasında "Türkistan'ın atın toynağı gibi yeri altına denk gelecek zaman gelir" anlamında çok eskiden gelen bir söz var. Halk, bunu günümüzde Türkistan'ın eyalet merkezi olması ile ilgili birçok nesnelerin inşası başlaması ve ticari ekonomik ilişkilerin canlanması ile bağlantılı görmektedir (YKTK, 2019). Yazılı tarihi belgelerden de anlaşıldığı gibi, Türkistan ismi sadece şehir değil, genel bir bölgenin ismidir. Türkistan'ın eyalet merkezi olması, eyalet adının Türkistan olarak değişmesi tarihi dalgaların geri dönmesiyle bağlıdır. Özellikle yeniden inşa edilmekte olan inşaat nesnelerinde Orta Çağ mimari özelliklerin yer alması ortak Türki maddi kültürel özelliklerini propaganda yapmanın yöntemi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, Türkistan şehri antropolojisi detaylı incelenmelidir. Bu, şehir nüfusunun toplumsal ilişkilerini, kül-

**TÜRKİSTAN
ŞEHİRİNDEKİ
ANTROPOLOJİK
ARAŞTIRMALAR
GELECEKTE
KAZAKİSTAN'IN
BAŞKA ŞEHİRLERİNDE
ARAŞTIRMA YAPMA
MODELİ OLARAK DA
KULLANILABİLİR**

**YRKİSTAN
ҚАЛАСЫНДАҒЫ
АНТРОПОЛОГИЯЛЫҚ
ІЗДЕНІСТЕРДІ
КЕЛЕШЕКТЕ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ
БАСҚА ДА
ҚАЛАЛАРЫНДА
ЗЕРТТЕУ ЖҮРГІЗУДІҢ
ҮЛГІСІ РЕТІНДЕ
ҚАРАСТЫРУҒА
БОЛАДЫ**

ғимараттарда ортағасырлық архитектуралық ерекшеліктің сақталғандығынан білінеді. Мысалы, Қожа Ахмет Яссауи кесенесі және оның маңайындағы тарихи ескерткіштер орта ғасырлардың тікелей куәгері болса, қала ішіндегі ортағасырлық архитектуралық стильде салынған үйлер мен ғимараттар оның жалғасы болып табылады. Түркістандағы үйлердің бір типті стильде дуалды, қақпалы айуанды болып салынуы халықтың тарихи санасының дәстүрлі жалғасқандығын түсіндіреді. Сонымен қатар, Түркістан халқының тарихи жады мен рухани біртұтастығы қала маңындағы киелі жерлерге деген сенімінен көрінеді. Мысалы, Түркістан өңірінде өмір сүрген әулие кісілердің мазарына зиярат ету, құран бағыштап, дұға жасау қарапайым қала халқының қалыптасқан ісі. Бұл үрдістің сақталуына көне топонимикалық атаулардың осы күнге дейін сақталуы да өз ықпалын жасады. Себебі, қазіргі қала маңындағы елді-мекендердің атаулары ортағасырлық деректерде кездесіп жатады.

Түркістанның жергілікті халқы арасында «Түркістанның ат тұяғындай жері алтынға тең келетін заман болады» деген ежелден келе жатқан сөз бар. Халық мұны қазіргі кезде, Түркістанның облыс орталығы болуына байланысты көптеген нысандардың бой көтеріп, сауда-экономикалық қатынастардың жандануымен байланыстырып отыр [АӨЖМ, 2019]. Тарихи жазба деректерден байқап отырғанымыздай Түркістан атауы тек қана қала емес, жалпы өңірдің атауы болғандығы белгілі. Ендігі жерде Түркістанның облыс орталығы болып, облыс атауының Түркістан болып өзгеруі тарихи толқындардың айналып келуімен байланысты. Сонымен қатар, жаңадан салынып жатқан

түрел егілмлерін, акрбалық ілішкелері ве ортак геленексел ілкелеріні аналма ғырсаы верір. Аыны заманда, етнік кўлтўрел кимлік ۆзелліклеріні, діліні там аналмаға ғардымсы олур. Тўркїстан антропологиісіні араштырмак ічін базы билим даларынын бирлікте бўтўнлешерек чалышмалары гереклідр. ۆзеллікле, аркеоложі, halk билимі, сос-йоложі, тарих, folklor гйбі аланларда дисіплінер арасы араштырмалар кaпсaмлі сонулар верелібір. Genel olarak, yeniden canlanmakta olan eyalet merkezi ічін кўлтўрел антропологиік араштырмалар ғарпа садеце сосыл билимлер ічін деғіл, аыны заманда сосыл неснелерін інша еділмесі, іш меркезлерінін геелектекі чалышмаларына да каткыда бұлунмактадр. Тўркїстан шехріндекі антропологиік араштырмалары геелекте Kazakistan'ın башка да шехірлерінде араштырма ғарпа модели olarak та кaллaнaлaбaлaр.

Кaннaклар:

1. Baipakhov K.M. (2012). Kazakistan'da Eski ve Orta Çağ Kentleşmesi: XIII-XV yy. şehirleri, İzvestiya, Toplum bilimleri serisi, No: 3, 2012. s. 54-79.
2. Baipakhov K.M., Podushkin A.N. (1989). Güney Kazakistan'da Tarım ve Hayvancılık Kültürünün Anıtları, (b.z.ö I yy.) Almatı, Nauka, 1939. s. 6.
3. TTTB (1939). Türkmen ve Türkmenistan Tarihi Belgeleri. 1. Cilt. VIII-XV yy. Arap ve Fars Kaynakları, Editör S.L. Volin, AA. Romaskeviç, A.Yu. Yakuboskiy, 1939. s. 149.
4. AOTBK (1941). Altın Orda Tarihine Ait Belgelerin Kitabı. Fars Kaynaklarından V.G. Tizengauzen tarafından toplanmış ve K.A. Romaskeviç ve S.L. Volin editörlüğünde derlenmiştir. 1941. s. 129.
5. KHTB (1969). Kazak Hanlıkları Tarihi Belgeleri. XV-XVIII yy. Fars ve Türk kaynaklarından toplanmış. S.K. İbragimov, N.N. Mingulov, K.A. Pişulin, V.P. Yudin, Almatı 1969. s. 69; 102; 105-106; 162.
6. Karibayev B. (1996). Türkistan Bölgesi ve Kazak Hanlığı. Kazak Tarihi. No: 4, 1996. ss. 13-19.
7. Baipakhov K.M. (1990). Kazakistan'ın Eski Şehirleri İzyle: Otırar Vahası, Almatı 1990. s. 108.
8. YKTK (2019). Yazarın Kendi Topladığı Kaynaklar. Türkistan 2019.

құрылыс нысандарының ортағасырлық архитектуралық атрибуттардың сақталуын ортақ түркілік материалдық мәдениеттің белгілерін насихаттаудың жолы ретінде қарастыруға болады.

Қорытындылай келе, Түркістан қаласы антропологиясын жан-жақты зерттеу керек.

Бұл қала халқының қоғамдық қатынастарын, мәдени үрдістерін, туыстық қатынастары мен ортақ дәстүрлі ұстанымдарын ұғынуға мүмкіндік туғызады. Сонымен қатар, этномәдени бірегейліктің белгілерін, тілдік жағдайды толық түсінуге септігін тигізеді. Түркістан қаласының антропологиясын зерттеу үшін бірқатар ғылымдардың интеграциясын қажет етеді. Соның ішінде, археология, этнография, социология, тарих, фольклор және т.б. Жалпы жаңадан түлеп келе жатқан облыс орталығы үшін мәдени антропологиялық зерттеулер жүргізу тек қана қоғамдық ғылымдар үшін ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік нысандардың бой көтеріп, бизнес нысандардың келешек жұмыстарына да септігін тигізеді. Түркістан қаласындағы антропологиялық ізденістерді келешекте Қазақстанның басқа да қалаларында зерттеу жүргізудің үлгісі ретінде қарастыруға болады.

Дереккөздер:

1. Байпаков К.М. Древняя и средневековая урбанизация Казахстана: города XIII-XV вв. // Известия НАН РК. Серия общественных наук. – 2012. – № 3. – С. 54–79
2. Байпаков К.М., Подушкин А.Н. Памятники земледельческо-скотоводческой культуры Южного Казахстана (I тыс. н. э.). – Алма-Ата: Наука, 1989. – С. 6.
3. МИТТ (1939). Материалы по истории туркмен и Туркмении. – Том I. VIII-XV вв. Арабские и персидские источники. Под редакции С.Л. Волина, А.А. Ромаскевича и А.Ю. Якубовского. – М.-Л., 1939. – С. 149.
4. СМІЗО (1941). Сборник материалов относящихся к истории Золотой орды. Извлечения из персидских сочинений собранные В.Г. Тизенгаузен и обработанные А.А. Ромаскеевичем и С.Л. Волиным. – М.-Л., 1941. – Т. 2. – С. 129.
5. МИКХ (1969). Материалы по истории казахских ханств XV-XVIII веков. Извлечения из персидских и тюркских сочинений. Составители: С.К. Ибрагимов, Н.Н. Мингулов, К.А. Пищулина, В.П. Юдин. – Алма-Ата: «Наука», 1969. – С. 69; 102; 105–106; 162.
6. Кәрібаев Б. Түркістан аймағы және Қазақ хандығы // Қазақ тарихы. – 1996. – № 4. – 13–19-бб.
7. Байпаков К.М. По следам древних городов Казахстана: (Отрарский оазис). – Алма-Ата: Наука, 1990. – С. 108.
8. АӨЖМ (2019). Автордың өзінің жинаған материалдары. Түркістан 2019.

INDIA'S CITIZENSHIP TROUBLES

ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПРОБЛЕМЫ ГРАЖДАНСТВА В ИНДИИ

Since December 2019, India, the second most populous nation in the world with great diversity in religion, ethnicities, and language, has been facing large-scale protests across the country. Mass protests swept when the parliament on December 11 approved the new Citizenship Amendment Act, which makes religion a criterion for receiving Indian citizenship, thereby violating the secular constitution of India. The new law that has been pushed by the ruling Hindu nationalist Bharatiya Janata Party (BJP) was ratified by President Ram Nath Kovind on December 12.

The issue with the 2019 amendment is that it allows illegal immigrants from Afghanistan, Bangladesh, and Pakistan, but only Hindus, Sikhs, Buddhists, Jains, Parsis and Christians who entered India on or before December 31, 2014, due to religious persecution or fear thereof to be given Indian citizenship. The law also reduced the duration of required residency from 11 years to five years for people belonging to the mentioned six religions and three countries [Indian Ministry of Law and Justice, 2019]. It caused a wave of disagreement among the population due to several reasons. The most significant issue is that it does not offer citizenship to Muslim minorities, which for

**THE MOST
SIGNIFICANT
ISSUE IS THAT
THE AMENDMENT
DOES NOT OFFER
CITIZENSHIP TO
MUSLIM MINORITIES,
WHICH FOR INDIA –
THE SECOND LARGEST
MUSLIM POPULATED
COUNTRY IN THE
WORLD – IS CRUCIAL**

**НАИБОЛЕЕ
СУЩЕСТВЕННАЯ
ПРОБЛЕМА
ЗАКЛЮЧАЕТСЯ В
ТОМ, ЧТО
ПОПРАВКИ НЕ
ПРЕДОСТАВЛЯЮТ
ГРАЖДАНСТВО
МУСУЛЬМАНСКИМ
МЕНЬШИНСТВАМ,
ЧТО ДЛЯ ИНДИИ –
ВТОРОЙ ПО ВЕЛИ-
ЧИНЕ МУСУЛЬМАН-
СКОЙ СТРАНЫ В
МИРЕ – ЯВЛЯЕТСЯ
ОЧЕНЬ ВАЖНЫМ**

Начиная с декабря 2019 года, Индия, вторая по численности населения страна в мире с большим разнообразием религий, этнических групп и языков, сталкивается с масштабными протестами по всей стране. Массовые протесты разразились, когда 11 декабря парламент утвердил новую версию Закона о гражданстве, согласно которой религия становится критерием получения индийского гражданства, что само по себе нарушает светскую конституцию Индии. Новый закон, выдвинутый правящей индуистской националистической партией «Бхаратия джаната парти» (БДП), был ратифицирован президентом Рамом Натхом Ковиндом 12 декабря.

Проблемы из-за поправок 2019 года возникли в связи с тем, что они позволяют получить индийское гражданство нелегальным иммигрантам из Афганистана, Бангладеш и Пакистана, но только индусам, сикхам, буддистам, джайнам, парсам и христианам, которые въехали в Индию не позднее 31 декабря 2014 года по причине религиозных преследований или страха перед ними. Закон также сократил продолжительность проживания, требуемую для получения гражданства, с 11 до 5 лет для лиц, принадлежащих к упо-

India – the second largest Muslim populated country in the world – is crucial. The amendment also violates secular and non-discriminatory principles of the constitution, the right to equality, equality before the law and protection of human rights of all individuals including non-citizens. In addition, it may evoke an influx of more refugees from the neighboring countries, which will affect the demographics, decrease employment opportunities and worsen other social conditions. Yet, there are much more consequences that will stem from these changes, which induced protests across the country, including in such major cities as Delhi, Kolkata, Mumbai, Bengaluru, Hyderabad, Jaipur, Kerala, Karnataka, Assam, and Tripura. While the mentioned cities imposed a curfew and internet shutdowns, Prime Minister Narendra Modi tweeted that “No Indian has anything to worry regarding this Act. This Act is only for those who have faced years of persecution outside and have no other place to go except India” [Modi, 2019]. So, what are the implications of the updated Citizenship Amendment Act and why is it crucial for the Indian population?

First, India is not a signatory of the 1951 Refugee Convention and its 1967 Protocol hence it does not provide a national protection framework to refugees. Yet India has been hosting refugees since its independence, whose number as of 2014 amounted to around 200,000. Namely, according to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) estimates, in September 2014, India registered around 109,000 Tibetan, 65,700 Sri Lankan, 14,300 Rohingyas, 10,400 Afghan, 746 Somali and 918 other refugees. India hosts refugees from Tibet since 1959; refugees from Bangladesh since 1971; Chakmas, a Buddhist ethnic minority from former East Pakistan, since 1963; and refugees from Sri Lan-

AT PRESENT, THE CONSTITUTION OF INDIA, THE CITIZENSHIP ACT OF 1955 AND THE CITIZENSHIP RULES OF 1956 ARE THE LEGAL BASES FOR DETERMINING CITIZENSHIP IN INDIA

В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ КОНСТИТУЦИЯ ИНДИИ, ЗАКОН О ГРАЖДАНСТВЕ 1955 ГОДА И ПРАВИЛА О ГРАЖДАНСТВЕ 1956 ГОДА ЯВЛЯЮТСЯ ПРАВОВЫМИ ОСНОВАМИ ДЛЯ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ГРАЖДАНСТВА В ИНДИИ

мянутым шести религиям и трем странам [Министерство юстиции Индии, 2019]. Это вызвало волну разногласий среди населения по нескольким причинам. Наиболее существенная проблема заключается в том, что поправки не предоставляют гражданство мусульманским меньшинствам, что для Индии – второй по величине мусульманской страны в мире – является очень важным. Поправки также нарушают светские и недискриминационные принципы конституции, право на равенство, равенство перед законом и защиту прав всех лиц, включая неграждан. Кроме того, это может вызвать приток большего количества беженцев из соседних стран, что скажется на демографии, уменьшит возможности трудоустройства и ухудшит другие социальные условия. При этом данные изменения имеют гораздо больше последствий, которые вызвали протесты по всей стране, в том числе в таких крупных городах, как Дели, Калькутта, Мумбаи, Бангалор, Хайдарабад, Джайпур, Керала, Карнатака, Ассам и Трипура. В то время как в этих городах ввели комендантский час и отключили интернет, премьер-министр Narendra Modi разместил сообщение в Twitter, что «индийцам не о чем беспокоиться по поводу данного закона. Закон предназначен только для тех, кто годами сталкивался с преследованиями и не имеет другого местожительства, кроме Индии» [Моди, 2019]. Итак, каковы последствия изменений в Закон о гражданстве и почему это важно для населения Индии?

Во-первых, Индия не подписала Конвенцию о беженцах 1951 года и Протокол к ней 1967 года, следовательно, не предоставляет беженцам защиту на национальном уровне. При этом Индия принима-

ka since 1983, 1989 and 1995 due to the civil war; from Afghanistan since the 1980s and from Myanmar since 1990s [Ahmad, 2017]. Refugees find home in India due to social instability, poverty, armed conflicts and persecution in their own countries. Even though the Indian government does not officially recognize them as refugees and lists them as "illegal migrants", the government de facto allows protecting them through the UNHCR. In addition, the Indian government follows the principle of non-refoulment, refusing to return refugees to a place where they face a threat to their life. Hence, depending on the situation, the Indian government applies an ad hoc approach to different refugee influxes, whereas mainly political and administrative decisions rather than a certain codified model of conduct provide the relevant status to refugees [HRLN, 2007].

Meanwhile, the Indian Constitution defines two broad categories of people granted with citizenship: 1) those who were residing in In-

ет беженцев с момента обретения независимости, и их число по состоянию на 2014 год составило около 200 тыс. человек. В частности, согласно оценкам Управления Верховного комиссара ООН по делам беженцев (УВКБ), в сентябре 2014 года в Индии было зарегистрировано около 109 тыс. тибетцев, 65 700 шриланкийцев, 14 300 рохинджа, 10 400 афганцев, 746 сомалийцев и 918 других беженцев. Индия принимает беженцев из Тибета с 1959 года; из Бангладеш с 1971 года; буддистское этническое меньшинство Чакмас из бывшего Восточного Пакистана с 1963 года; из Шри-Ланки с 1983, 1989 и 1995 годов из-за гражданской войны; из Афганистана с 1980-х годов и из Мьянмы с 1990-х годов [Ахмад, 2017]. Беженцы находят убежище в Индии из-за социальной нестабильности, бедности, вооруженных конфликтов и преследований в своих странах. Несмотря на то, что правительство Индии официально не признает их беженцами и классифицирует как «нелегальных ми-

dia during the adoption of the Constitution automatically became Indian citizens; 2) those who moved across borders but with different patterns of movements from/to Pakistan and returned before the commencement of the Constitution [Roy, 2010]. Further, the initial Citizenship Act of 1955 enacted under Article 11 of the Indian Constitution provided the acquisition and determination of Indian citizenship by birth, descent, registration, naturalization, or through the incorporation of territory. At the same time, the term "illegal migrant" in the act is defined as a foreigner, who entered India without a valid passport or other travel documents and/or remains therein beyond the permitted period of time. Overall, at present, the Constitution of India, the Citizenship Act of 1955 and the Citizenship Rules of 1956 are the legal bases for determining citizenship in India. In addition, the Citizenship Amendment Acts were adopted in 1986, 1992, 2003, 2005, 2015 and 2019. In particular, a major change in 1986 was the requirement for the citizenship by birth to have at least one parent as an Indian citizen; the 2003 change requested that a parent could not be an illegal immigrant; moreover, before the latest amendment came into force, Indian citizenship could not be granted to illegal immigrants. Apart from that, the initial act did not distinguish refugees fleeing persecution from other foreigners [TISS, 1955].

In the 2003 amendment, the government of India also introduced the National Register of Citizens (NRC), an official record of legal citizens, where people have to prove that they entered India by March 24, 1971, a day before Bangladesh became an independent country. Subsequently, the NRC was held in the state of Assam in northeastern India between February 2015 and August 2019 in a pilot

INDIA HAS BEEN HOSTING REFUGEES SINCE ITS INDEPENDENCE, WHOSE NUMBER AS OF 2014 AMOUNTED TO AROUND 200,000 DUE TO SOCIAL INSTABILITY, POVERTY, ARMED CONFLICTS AND PERSECUTION IN NEIGHBORING COUNTRIES

ИНДИЯ ПРИНИМАЕТ БЕЖЕНЦЕВ С МОМЕНТА ОБРЕТЕНИЯ НЕЗАВИСИМОСТИ, И ИХ ЧИСЛО ПО СОСТОЯНИЮ НА 2014 ГОД СОСТАВИЛО ОКОЛО 200 ТЫС. ЧЕЛОВЕК ИЗ-ЗА СОЦИАЛЬНОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ, БЕДНОСТИ, ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТОВ И ПРЕСЛЕДОВАНИЙ В СОСЕДНИХ СТРАНАХ

грантов», по линии УВКБ правительство де-факто разрешает их защищать. Кроме того, правительство Индии следует принципу невысылки, отказываясь возвращать беженцев в места, где они сталкиваются с угрозой своей жизни. Соответственно, в зависимости от ситуации правительство Индии применяет различные подходы к разным потокам беженцев, тогда как предоставление беженцам статуса осуществляется в основном через политические и административные решения, а не определенную кодифицированную модель поведения [HRLN, 2007].

Между тем, в Конституции Индии определены две широкие категории лиц, которым присвоено гражданство: 1) те, кто проживал в Индии во время принятия Конституции, автоматически становятся гражданами Индии; 2) те, кто перешел через границу, но разными маршрутами перемещения из/в Пакистан, и вернулся до вступления в силу конституции [Рой, 2010]. Далее, первоначальный Закон о гражданстве 1955 года, принятый в соответствии со статьей 11 Конституции Индии, предусматривал получение и определение индийского гражданства по рождению, происхождению, регистрации, натурализации или путем инкорпорации территории. В то же время термин «нелегальный мигрант» в данном законе определяется как иностранец, который въехал в Индию без действительного паспорта или других проездных документов и/или остается там после разрешенного периода времени. В целом, в настоящее время Конституция Индии, Закон о гражданстве 1955 года и Правила о гражданстве 1956 года являются правовыми основами для определения гражданства в Индии. Кроме того, в Закон о гражданстве были внесены изменения в

mode. As a result, 33 million Assamese were asked to provide their documents of ancestry to be enlisted as Indian citizens. However, due to displacement, poverty, and illiteracy, 1.9 million people, many of whom are Muslims, could not prove their belonging and were accused of being "infiltrators" [Perrigo, 2019]. Needless to say, the government chose to implement the NRC first in Assam due to a vast number of illegal Bangladeshi immigrants, both Hindu and Muslim, who came in India during the course of the liberation war in Bangladesh in 1971. According to the 1972 joint declaration, the Indian Prime Minister pledged to complete an unprecedented task of resettling the refugees and displaced persons in Bangladesh. Notably, the 1985 Assam Accord and the 1986 amendment in the Citizenship Act, fixed the date of March 24, 1971 as the cut-off date for deportation of all undocumented immigrants [Roy, 2010]. Thus, being among the largest recipients of immigrants, Assam suffers more than other Indian states under the present amendments, and, as a result, it was among the first states that protested against the new law. It is noteworthy that other northeastern states such as Arunachal Pradesh, Mizoram, Nagaland, and Manipur (included on December 9,

1986, 1992, 2003, 2005, 2015 и 2019 годах. В частности, в 1986 году основным изменением стало требование, что для получения гражданства по рождению хотя бы один родитель должен быть гражданином Индии; изменение 2003 года внесло требование, что родитель не должен быть нелегальным иммигрантом; более того, до вступления в силу последней поправки индийское гражданство не могло быть предоставлено нелегальным иммигрантам. Помимо этого, первоначальный закон не проводил различий между беженцами от преследований и другими иностранцами [TISS, 1955].

В поправке 2003 года правительство Индии также ввело Национальный реестр граждан (НРГ) – официальный список законных граждан, для попадания в который люди должны доказать, что они въехали в Индию к 24 марта 1971 года, за день до того, как Бангладеш стал независимой страной. Впоследствии с февраля 2015 года по август 2019 года НРГ был внедрен в пилотном режиме в штате Ассам на северо-востоке Индии. В результате у 33 миллионов ассамцев потребовали предоставить документы о своем происхождении для зачисления в качестве гражд-

2019) that have the Inner Line Permit system, as well as the tribal areas of Assam, Meghalaya, and Tripura, are exempt from the act.

Consequently, the implementation of the new citizenship amendments has multiple implications for both India and its neighborhood. According to the official rhetoric, the amendments, which was pushed by the BJP and was part of the election promises about the Hindu nation of incumbent Prime Minister Modi, are a humanitarian measure that aims to help non-Muslim minorities from the three countries who faced religious persecution and entered India before 2015. Yet, these measures seem to be part of the larger project to persecute Muslims as second-class citizens, especially taking into account the August 5, 2019 revocation by the government of the special status of India's only Muslim-majority state Jammu and Kashmir. Besides, those illegal migrants coming from Muslim-majority countries are largely forced to search for refuge due to the extreme level of poverty and other threatening conditions back home, including armed conflicts and religious persecution. Hence, if the Indian government's aim was to protect minorities, the act has to include Muslim

дан Индии. Однако из-за вынужденных переездов, бедности и неграмотности 1,9 млн. человек, многие из которых являются мусульманами, не смогли доказать свою принадлежность и были обвинены в том, что являются «нарушителями границ» [Периго, 2019]. Понятно, что правительство решило внедрить НРГ сначала в Ассаме из-за огромного числа нелегальных бангладешских иммигрантов, как индуистов, так и мусульман, которые прибыли в Индию во время освободительной войны в Бангладеш в 1971 году. Согласно совместной декларации 1972 года, премьер-министр Индии гарантировал выполнение беспрецедентной задачи по переселению беженцев и перемещенных лиц в Бангладеш. В частности, в Ассамском соглашении 1985 года и поправке 1986 года к Закону о гражданстве, 24 марта 1971 года была установлена как конечная дата для депортации всех незарегистрированных иммигрантов [Рой, 2010]. Таким образом, будучи одним из крупнейших реципиентов иммигрантов, Ассам больше, чем другие индийские штаты, страдает от настоящих поправок и, как следствие, стал одним из первых штатов, выразивших протест против нового закона. Следует отметить, что другие северо-вос-

minorities, since they are also facing religious persecution like Ahmadis in Pakistan. Moreover, India's constitution declares the state secular, therefore any religious segregation should be excluded, especially in the largest Muslim minority country in the world. At the same time, the amendments threaten to disrupt the existing demographics of Indian states. Assam, as well as other northeastern states, received large numbers of Bangladeshi migrants between 1951 and 1971. Accordingly, the Assamese are worried by the possibility of a new influx of illegal migrants from the neighborhood that would affect the socio-economic condition of people. Indeed, illegal migrants are poor people whose presence directly affects the wellbeing of the low-income class of India. As a matter of fact, even though India made significant progress in reducing poverty down to 271 million people in 2016, 5% of the Indian population still live in extreme poverty, according to the World Poverty Clock [OPHI, 2019; Slater, 2018].

Another public concern is about the updated NRC, which, according to Home Minister Amit Shah, will be implemented throughout the country. In view of 1.9 million of the Assamese that were excluded from the Indian citizenship list and are in danger of becoming stateless due to the NRC, the planned nation-wide NRC process causes more concerns rather than strengthens belief in the eradication of the problem with "infiltrators". Therefore, taking into account the Indian government's lackluster experience with nation-wide projects that mainly affect the most vulnerable poorest people, such as the chaos of the November 2016 demonetization, the results of the NRC implementation might be detrimental. Either way, it seems that through mar-

IT SEEMS THAT THROUGH MARGINALIZING RELIGIOUS MINORITIES AND DETECTING "INFILTRATORS", THE BJP-LED GOVERNMENT SEEKS SUPPORT FOR THE NEXT ASSEMBLY ELECTION IN INDIA AMONG OTHER GROUPS OF VOTERS

ПОХОЖЕ, ЧТО ПУТЕМ МАРГИНАЛИЗАЦИИ РЕЛИГИОЗНЫХ МЕНЬШИНСТВ И ВЫЯВЛЕНИЯ «НАРУШИТЕЛЕЙ» ПРАВИТЕЛЬСТВО, ВОЗГЛАВЛЯЕМОЕ БДП, ДОБИВАЕТСЯ ПОДДЕРЖКИ ПРОЧИХ ГРУПП ИЗБИРАТЕЛЕЙ НА СЛЕДУЮЩИХ ПАРЛАМЕНТСКИХ ВЫБОРАХ В ИНДИИ

точные штаты, такие как Аруначал-Прадеш, Мизорам, Нагаленд и Манипур (включен 9 декабря 2019 года), где действует система разрешений на пересечение внутренних линий, а также племенные районы Ассам, Мегхалая и Трипура, не попадают под действие данного закона.

Следовательно, реализация новых поправок к Закону о гражданстве имеет множество последствий как для Индии, так и для ее соседей. Согласно официальной риторике, поправки, выдвинутые БДП и являвшиеся частью предвыборных обещаний относительно индуистской нации действующего премьер-министра Моди, представляют собой гуманитарную меру, направленную на оказание помощи немусульманским меньшинствам из трех стран, которые столкнулись с проблемой религиозного преследования и въехали в Индию до 2015 года. Тем не менее, эти меры, по-видимому, являются частью более крупного проекта по преследованию мусульман как граждан второго сорта, если принять во внимание, что 5 августа 2019 года правительство отменило особый статус единственного индийского штата с мусульманским большинством Джамму и Кашмир. Кроме того, нелегальные мигранты, прибывающие из стран с мусульманским большинством, в основном вынуждены искать убежище из-за крайней нищеты и других угрожающих условий в своих странах, в том числе вооруженных конфликтов и религиозных преследований. Следовательно, если целью индийского правительства является защита меньшинств, то в поправки должны быть включены мусульманские меньшинства, поскольку они также сталкиваются с религиозными преследованиями, как, к примеру, ахмади в Пакистане. Более того, Конституция Ин-

ginalizing religious minorities and detecting “infiltrators”, the BJP-led government seeks support for the next assembly election in India among other groups of voters. Yet, the ongoing protests show that the government has to more carefully deal with its diverse and democratic society. Otherwise, the influx and outflow of refugees could become a regional problem.

References:

1. Ahmad, Nafees (2017). The Status of Refugees in India. Retrieved from https://www.fairobserver.com/region/central_south_asia/refugees-rights-in-dia-south-asian-world-news-headlines-97021/. Accessed on 21.12.2019.
2. Human Rights Law Network (2007). Report of Refugee Populations in India. Retrieved from https://www.hrln.org/admin/issue/subpdf/Refugee_populations_in_India.pdf. Accessed on 21.12.2019.
3. Indian Ministry of Law and Justice (2019). The Citizenship (Amendment) Act, 2019. Retrieved from <http://egazette.nic.in/WriteReadData/2019/214646.pdf>. Accessed on 21.12.2019.
4. Modi, Narendra (2019). Official Twitter Account. Retrieved from <https://twitter.com/narendramodi/status/1206492850378002432>. Accessed on 24.12.2019.
5. Oxford Poverty and Human Development Initiative (2019). The 2019 Global Multidimensional Poverty Index (MPI). Retrieved from https://ophi.org.uk/wp-content/uploads/G-MPI_Report_2019_PDF.pdf. Accessed on 21.12.2019.
6. Perrigo, Billy (2019). 4 Million Indian Citizens Could Be Made Stateless Tomorrow. Here's What to Know. Retrieved from <https://time.com/5665262/india-national-register-of-citizens-stateless-assam/>. Accessed on 21.12.2019.
7. Roy, Anupama (2010). Mapping Citizenship in India. Oxford University Press, 226 p.
8. Slater, Joanna (2018). India is no longer home to the largest number of poor people in the world. Nigeria is. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/07/10/india-is-no-longer-home-to-the-largest-number-of-poor-people-in-the-world-nigeria-is/>. Accessed on 21.12.2019.
9. Tata Institute of Social Sciences (1955). The Citizenship Act. Retrieved from https://www.tiss.edu/uploads/files/Citizenship_Act_1955.pdf. Accessed on 21.12.2019.

дии провозглашает государство светским, поэтому любая религиозная сегрегация должна быть исключена, особенно в стране с крупнейшим мусульманским меньшинством в мире. В то же время поправки угрожают нарушить существующую де-

мографию индийских штатов. Ассам, как и другие северо-восточные штаты, принял большое количество бангладешских мигрантов в период с 1951 по 1971 годы. Соответственно, беспокойство ассамцев связано с возможностью нового притока нелегальных мигрантов из соседних стран, что повлияет на социально-экономическое положение людей. Действительно, нелегальные мигранты – это бедные люди, чье присутствие напрямую влияет на благосостояние населения с низким уровнем дохода в Индии. Собственно говоря, несмотря на то, что Индия достигла значительного прогресса в сокращении бедности до 271 млн. человек в 2016 году, 5% населения Индии по-прежнему живут в условиях крайней нищеты, согласно данным World Pocket Clock [ОРНІ, 2019; Слейтер, 2018].

Еще одно беспокойство общественности связано с обновлением НРГ, который, по словам министра внутренних дел Амита Шаха, будет реализован по всей стране. Принимая во внимание, что 1,9 млн. ассамцев были вычеркнуты из списка индийских граждан и им грозит опасность стать лицами без гражданства из-за НРГ, планируемый общенациональный процесс НРГ вызывает больше опасений, нежели укрепляет веру в искоренение проблемы с «нарушителями границ». Поэтому, принимая во внимание неудачный опыт индийского правительства в осуществлении общенациональных проектов, которые в большинстве своем затрагивают наиболее уязвимые беднейшие слои населения, примером чего может служить хаос при демонетизации в ноябре 2016 года, результаты внедрения НРГ могут быть разрушительными. В любом случае, похоже, что путем маргинализации религиозных меньшинств и выявления «нарушителей» правительство, возглавляемое БДП, добивается поддержки прочих групп избирателей на следующих парламентских выборах в Индии. Тем не менее, продолжающиеся протесты показывают, что правительство должно более осторожно обращаться со своим разнообразным и демократическим обществом.

В противном случае приток и отток беженцев может превратиться в региональную проблему.

Источники:

1. Ахмад, Нафис (2017). Статус беженцев в Индии. Доступен по адресу: https://www.fairobserver.com/region/central_south_asia/refugees-rights-india-south-asian-world-news-headlines-97021/. Дата обращения: 21.12.2019.
2. Правозащитная сеть по правам человека (HRLN) (2007). Отчет о контингенте беженцев в Индии. Доступен по адресу: https://www.hrln.org/admin/issue/subpdf/Refugee_populations_in_India.pdf. Дата обращения: 21.12.2019.
3. Министерство юстиции Индии (2019). Закон о гражданстве (поправка), 2019 год. Доступен по адресу: <http://egazette.nic.in/WriteReadData/2019/214646.pdf>. Дата обращения: 21.12.2019.
4. Модии, Нарендра (2019). Официальная страница в Twitter. Доступен по адресу: <https://twitter.com/narendramodi/status/1206492850378002432>. Дата обращения: 24.12.2019.
5. Инициатива Оксфордского университета по проблемам нищеты и развития человеческого потенциала (OPHI) (2019). Глобальный индекс многомерной бедности (MPI) 2019 года. Доступен по адресу: https://ophi.org.uk/wp-content/uploads/G-MPI_Report_2019_PDF.pdf. Дата обращения: 21.12.2019.
6. Перриго, Билли (2019). Завтра 4 миллиона индийских граждан могут остаться без гражданства. Вот что нужно знать. Доступен по адресу: <https://time.com/5665262/india-national-register-of-citizens-stateless-assam/>. Дата обращения: 21.12.2019.
7. Рой, Ануама (2010). Картирование гражданства в Индии. Издательство Оксфордского университета, 226 стр.
8. Слейтер, Джоанна (2018). Индия больше не является домом для самого большого числа бедных людей в мире. Теперь Нигерия. Доступен по адресу: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2018/07/10/india-is-no-longer-home-to-the-largest-number-of-poor-people-in-the-world-nigeria-is/>. Дата обращения: 21.12.2019.
9. Институт социальных наук Тата (TISS) (1955). Закон о гражданстве. Доступен по адресу: https://www.tiss.edu/uploads/files/Citizenship_Act_1955.pdf. Дата обращения: 21.12.2019.

PROSPECTS AND BOTTLENECKS OF HIGHER EDUCATION SYSTEMS

PROF. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

The processes of restructuring and transformation of higher education models continue, and even in such long-established and habitually conservative schemes as PhD study. This is evidenced by the active search for new approaches and priorities in various national education systems. Many problems faced by doctoral studies in Kazakhstan are already known and actively discussed in foreign universities.

In December 2019, the Council for Economic and Social Research of Great Britain first raised the question of extending the term of doctoral studies to 4 - 4.5 years due to the stress experienced by doctoral students during the three-year period and the need for fundamental changes in the structure, content, and quality of doctoral studies. Graduate students need larger research funding and for a longer period than today since almost no one has time to defend a dissertation by the end of the third year; moreover, about 70% of them are not ready to present a dissertation by the end of the fourth year due to increasing disciplinary workloads and level of requirements [Grove, 2019].

Obviously, the revision of funding, while maintaining its volume, can

**THE PROCESSES OF
RESTRUCTURING AND
TRANSFORMATION OF
HIGHER EDUCATION
MODELS CONTINUE**

**ПРОЦЕССЫ
РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ
И ТРАНСФОРМАЦИИ
МОДЕЛЕЙ ВЫСШЕГО
ОБРАЗОВАНИЯ
ПРОДОЛЖАЮТСЯ**

Процессы реструктуризации и трансформации моделей высшего образования продолжают даже в таких давно устоявшихся и обычно консервативных схемах, как докторантура PhD. Об этом свидетельствует активный поиск новых подходов и приоритетов в различных национальных системах образования. Многие проблемы, с которыми сталкивается система докторантуры в Казахстане, уже известны и активно обсуждаются в зарубежных университетах.

Так, в декабре 2019 года Совет по экономическим и социальным исследованиям Великобритании впервые поднял вопрос о продлении срока обучения в докторантуре до 4–4,5 лет из-за стресса, испытываемого докторантами в течение трехлетнего периода, а также по причине необходимости фундаментальных изменений в структуре, содержании и качестве исследований. Докторанты нуждаются в большем по объему финансировании исследований и более длительных сроках его выделения, чем сегодня, поскольку почти никому не удастся защитить диссертацию к концу третьего года обучения, более того, около 70% из них не готовы представить диссертацию и к концу четвертого года из-за увели-

lead to a decrease in the total number of graduate students in the country, although representatives of the academic community call for the search for alternative solutions available, for example, in other European countries, such as the Netherlands and Sweden, where doctoral students work as paid full-time researchers, and therefore less dependent on government funding.

In Germany, which ranks first in Europe in the number of doctoral students, the traditional model of PhD study requires an extremely careful and unhurried choice from a graduate student, firstly, of a scientific adviser, and secondly, the topic, the subject of research and the department or scientific center where it can be fulfilled. An applicant needs high motivation, as the search for funding also falls on his/her shoulders. That is why, as a rule, doctoral students occupy the posts of academic staff at the faculty. Preparatory activities can take several months. The duration of doctoral studies is not determined in advance, and a special curriculum is also not provided, but the supervisor's responsibility is too high since throughout the entire

чения дисциплинарных нагрузок и уровня требований [Гроув, 2019].

Очевидно, что продление финансирования при сохранении его объема может привести к сокращению общего числа докторантов в стране, хотя представители академического сообщества призывают искать альтернативные решения, доступные, например, в других европейских странах, таких как Нидерланды и Швеция, где докторанты работают оплачиваемыми исследователями на полную ставку и, следовательно, в меньшей степени зависят от государственного финансирования программы докторантуры.

Германии, которая занимает первое место в Европе по количеству докторантов, традиционная модель обучения PhD требует чрезвычайно тщательного и неспешного выбора со стороны кандидата в докторанты, во-первых, научного консультанта, а во-вторых, темы, предмета исследования и кафедры или научного центра, где оно может быть выполнено. Заявителю нужна высокая мотивация, поскольку поиск финансирования также ложится на его

term he or she personally oversees the research work of the graduate student, helps and directs it. The dissertation may take various forms: a book, articles in journals, electronic publications, or a traditional defense of written work before a commission of experts in a given field of science [Schlack, 2013].

PhD studies in the United States as in Kazakhstan structurally begin with the stage of academic disciplines, scores, and exams. At the same time, it lasts much longer - from 4 to 6 years, but combines the master's and doctoral programs. That is why, unlike European rules, undergraduate students may enroll in some doctoral programs, bypassing the master level. If the student already has a master's degree, then the number of subjects studied in doctoral studies can be reduced. Disciplines include key concepts, research methods and more specific courses that graduate students choose depending on their scientific interests [FindAPhD.com, 2019].

After passing a comprehensive exam completing the first training stage, the student can be considered a master. At this stage, the research topic is fixed and this is quite logical, as a result of intensive training, broader views and approaches of young researchers are formed, experience and vision that they did not possess at the time of entering the doctoral program are acquired. In the same period, advisers or curators are appointed to help with the research; one of them will be considered the supervisor of the doctoral candidate. This means that in the American model, in contrast to the European one, there is no preliminary agreement with a specific professor-researcher and a mandatory link to a specific project [Academic Positions, 2019].

In addition, doctoral candidates at American universities, among other things, are required to conduct

**GRADUATE STUDENTS
NEED LARGER
RESEARCH FUNDING
AND FOR A LONGER
PERIOD THAN TODAY**

**ДОКТОРАНТЫ
НУЖДАЮТСЯ
В БОЛЬШЕМ
ПО ОБЪЕМУ
ФИНАНСИРОВАНИИ
ИССЛЕДОВАНИЙ И
БОЛЕЕ ДЛИТЕЛЬНЫХ
СРОКАХ ЕГО
ВЫДЕЛЕНИЯ, ЧЕМ
СЕГОДНЯ**

плечи. Именно поэтому, как правило, докторанты занимают должности преподавателей на факультете. Подготовительные мероприятия могут занять несколько месяцев. Продолжительность обучения в докторантуре заранее не определена, также не предусмотрена специальная учебная программа, но ответственность научного руководителя очень высока, поскольку в течение всего срока он лично наблюдает за исследовательской работой докторанта, помогает и направляет ее. Диссертация может принимать различные формы: книга, статьи в журналах, электронные публикации или традиционная защита письменной работы перед комиссией экспертов в данной области науки [Шлэак, 2013].

Докторантура в США, как и в Казахстане, структурно начинается со стадии академического обучения, учебных дисциплин, оценок и экзаменов. В то же время она длится гораздо дольше - от 4 до 6 лет, но сочетает в себе магистерскую и докторскую программы. Именно поэтому, в отличие от европейских правил, студенты могут поступать на некоторые PhD программы, минуя уровень магистратуры. Если студент уже имеет степень магистра, количество предметов, изучаемых в докторантуре, может быть сокращено. Дисциплины включают в себя фундаментальные концепции, методы исследования и более конкретные курсы, которые докторанты выбирают в зависимости от своих научных интересов [FindAPhD.com, 2019].

После сдачи комплексного экзамена, завершающего первый этап обучения, студент может считаться магистром. На данном этапе определяется тема исследования, и это вполне логично, так как в результате интенсивного обучения формируются более широкие взгляды и подходы молодых исследователей,

teaching for several semesters, which is part of their program. Grant funding for research is possible for longer periods than in European universities, and it is extremely diverse in types and sources, but it is also necessary to fight for it.

In Russia, according to Russian experts, the degree of candidate of sciences, according to the German system adopted in the first half of the 20th century, is identical to the title of Doctor of Philosophy. The title of the candidate of sciences can be obtained either through graduate school (full-time - 3 years, correspondence - 5 years), which includes passing exams in philosophy, a foreign language, as well as in the chosen specialty at a university or research institute. This is followed by the process of writing a dissertation study according to the standards of the Attestation Commission, common to the whole country [edunews.ru, 2001].

In the course of heated discussions in the Russian academic community, two opposing positions took shape. According to the first of them, nothing needs to be changed in the

приобретается опыт и видение, которыми они не обладали на момент поступления на программу. В тот же период назначаются консультанты или кураторы, которые помогают в проведении исследований; один из них будет считаться научным руководителем докторской диссертации. Это означает, что в американской модели, в отличие от европейской, нет предварительного соглашения с конкретным профессором-исследователем и обязательной привязки к конкретной теме исследования [Academic Positions, 2019].

Кроме того, докторанты в американских университетах, помимо прочего, обязаны преподавать в течение нескольких семестров, что является частью их программы. Грантовое финансирование исследований возможно на более длительные периоды, чем в европейских университетах, и оно чрезвычайно разнообразно по типам и источникам, но за них также необходимо бороться.

В России, по мнению российских экспертов, степень кандидата наук, по немецкой

PhD

univsul.edu.iq

current two-stage system “candidate of sciences - doctor of sciences”, otherwise it will lead to devaluation of scientific degrees and dependence on Western science. According to the second point of view, it is necessary to reform the system of awarding candidate degrees: to change the procedure for defending candidate or master’s theses. For example, to grant the right to obtain a master’s degree to the best graduates of universities by providing an appropriate scientific text and answering questions on it before a special commission. As for the doctoral degree, the Ministry of Education should grant the right to appoint it only to large universities, in which universally recognized scientific schools and centers operate, such as, for example, Moscow State University, St. Petersburg State University, Moscow State Institute of International Relations, Higher School of Economics, and Novosibirsk State University. At the same time, it is necessary to increase the requirements for applicants regardless of their official or social position throughout the entire cycle of dissertation preparation from the approval of the topic to the introduction of mandatory additional peer review when they enter the Higher Attestation Commis-

системе, принятой в первой половине XX века, идентична званию доктора философии PhD. Степень кандидата наук можно получить через аспирантуру (очная - 3 года, заочная - 5 лет), которая включает сдачу экзаменов по философии, иностранному языку, а также по выбранной специальности в вузе или исследовательском институте. Далее следует процесс написания диссертационного исследования в соответствии со стандартами Высшей Аттестационной Комиссии, общими для всех [edunews.ru, 2001].

В ходе бурных дискуссий в научном сообществе России сложились две противоположные позиции. Согласно первой из них, ничего не нужно менять в действующей двухступенчатой системе «кандидат наук - доктор наук», иначе это приведет к девальвации ученых степеней и зависимости от западной науки. Согласно второй точке зрения, необходимо реформировать систему присуждения кандидатских степеней: изменить порядок защиты кандидатских или магистерских диссертаций. Например, предоставить право получения степени магистра лучшим выпускни-

sion [Kochetkov, 2013].

However, when a decree of the Government of the Russian Federation was issued at the end of August 2017, which allowed 19 leading Russian universities to independently award academic degrees, it was the Higher School of Economics (HSE) that simplified the procedures for defending a dissertation and changed the names of the degrees to international names. So the PhD is now called the "PhD. HSE (Ph.D. HSE)." Moreover, the HSE introduced the Full-time Advanced Doctoral Program, the main feature of which is the availability of compulsory courses in basic and specialized disciplines, some of which are taught at the HSE, and some at foreign universities. For this, all graduate students enrolled in the Advanced Doctoral Program are required to spend at least one semester at one of the partner universities abroad in order to adapt to the foreign academic environment. The authors of the program believe that it is close to PhD programs in American universities [Higher School of Economics, 2018].

PhD programs in Kazakhstan, which naturally emerged under the influence of the Bologna system, borrowed the experience of some existing foreign models, are a symbiosis of various characteristics, say, short-term (3 years) programs, topic definition and searches for a supervisor at the application stage taken from the European tradition are combined with intensive educational courses of American model. However, there are differences, for example, there must be two scientific advisers - domestic and foreign, there are special requirements for scientific publications and, finally, admission to doctoral studies on the basis of grants, which guarantee every Kazakhstan PhD student full state funding for a three-year period. Entrance exams are a legacy of the former Soviet tradition of admission to graduate school.

THE SUPERVISOR'S RESPONSIBILITY IS TOO HIGH SINCE THROUGHOUT THE ENTIRE TERM HE OR SHE PERSONALLY OVERSEES THE RESEARCH WORK OF THE GRADUATE STUDENT

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ НАУЧНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ ОЧЕНЬ ВЫСОКА, ПОСКОЛЬКУ В ТЕЧЕНИЕ ВСЕГО СРОКА ОН ИЛИ ОНА ЛИЧНО НАБЛЮДАЕТ ЗА ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТОЙ ДОКТОРАНТА

кам университетов, предоставив соответствующий научный текст и защитив его перед специальной комиссией. Что касается докторской степени, министерство образования должно предоставить право присуждать ее только крупным университетам, в которых действуют общепризнанные научные школы и центры, таким как, например, МГУ, Санкт-Петербургский государственный университет, Московский государственный институт международных отношений, Высшая школа экономики, Новосибирский государственный университет. В то же время необходимо повышать требования к кандидатам независимо от их официального или социального положения на протяжении всего цикла подготовки диссертации от утверждения темы до введения обязательного дополнительного экспертного рецензирования при поступлении работы в Высшую Аттестационную Комиссию [Кочетков, 2013].

Однако, когда в конце августа 2017 года было издано постановление Правительства Российской Федерации, которое позволило 19 ведущим российским университетам самостоятельно присваивать ученые степени, научно-исследовательский университет Высшая школа экономики (НИУ ВШЭ) упростил процедуру защиты диссертации и изменил названия степеней на международные. Так, кандидат наук в настоящее время называется «PhD НИУ ВШЭ (Ph.D. HSE)». Кроме того, в НИУ ВШЭ была введена программа «Full-Time Advanced Doctoral Program», основной особенностью которой является наличие обязательных учебных курсов по базовым и специализированным дисциплинам, некоторые из которых преподаются в НИУ ВШЭ, а некоторые в зарубежных университетах. Для этого всем докторантам, зачисленным на данную программу, необходимо провести как минимум один семестр в одном

Obviously, each model has its advantages and disadvantages. Both those and others developed under the influence of certain historical and social conditions. However, based on the current situation, we can conclude that almost all educational systems are ready for transformations that meet the needs of our time. The same can be said about Kazakhstan PhD study, which, judging by some changes in recent years, in particular, changes in the requirements for passing a foreign language exam, shortening the teaching period to one semester, giving autonomous status to dissertation councils, is ready to reconfigure in accordance with new rhythms and trends.

References:

1. Academic Positions (2019). Doing a PhD in Europe vs. the US. Retrieved from <https://academicpositions.com/career-advice/phd-in-europe-or-the-us>. Accessed on 23.12.2019.
2. Edunews.ru (2001). Who is a candidate of science and how to become one? Retrieved from <https://edunews.ru/aspirantura/kandidat-nauk/>. Accessed on 23.12.2019.
3. FindAPhD.com (2019). PhD Study in the USA - A Guide for 2019. Retrieved from <https://www.findaphd.com/study-abroad/america/phd-study-in-usa.aspx>. Accessed on 23.12.2019.
4. Grove, Jack (2019). Funding PhDs for four years 'being considered' by UK council. Retrieved from https://www.timeshigher-education.com/news/funding-phds-four-years-being-considered-uk-council?utm_source=THE+Website+Users&utm_campaign=b5eb317bd8-EMAIL_CAMPAIGN_2019_12_11_03_15&utm_medium=email&utm_term=0_daa7e51487-b5eb317bd8-60422349. Accessed on 23.12.2019.
5. Higher School of Economics (2018). Full-time Advanced Doctoral Program. Retrieved from https://aspirantura.hse.ru/acad_asp/about. Accessed on 23.12.2019.
6. Kochetkov Alexander Pavlovich (2013). On the discussion of improving the quality of training of scientific personnel in Russia. Retrieved from <https://rapn.ru/in.php?d=4225&gr=1623>. Accessed on 23.12.2019.
7. Schlack Caroline (2013). A doctorate degree in Germany. Retrieved from <https://www.academics.com/guide/doctorate-degree-in-germany>. Accessed on 23.12.2019.

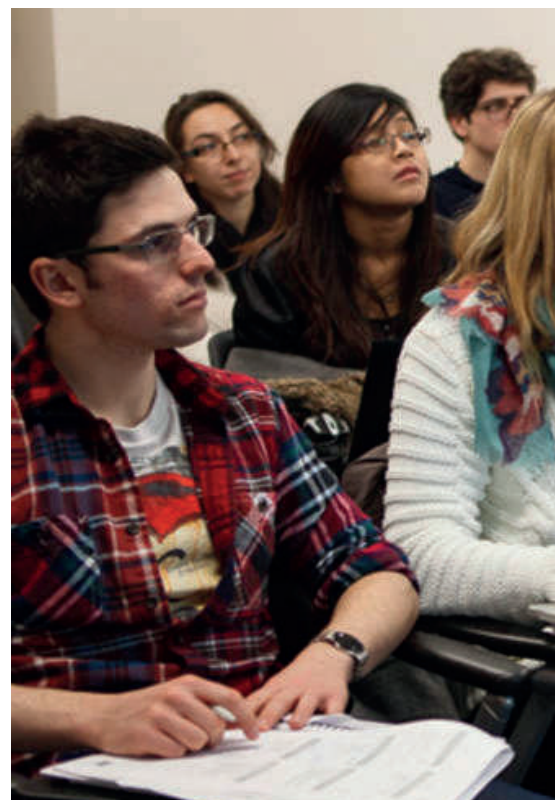
BASED ON THE CURRENT SITUATION, WE CAN CONCLUDE THAT ALMOST ALL EDUCATIONAL SYSTEMS ARE READY FOR TRANSFORMATIONS THAT MEET THE NEEDS OF OUR TIME

ИСХОДЯ ИЗ ТЕКУЩЕЙ СИТУАЦИИ, МЫ МОЖЕМ СДЕЛАТЬ ВЫВОД, ЧТО ПОЧТИ ВСЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ СИСТЕМЫ ГОТОВЫ ТРАНСФОРМИРОВАТЬСЯ В СООТВЕТСТВИИ С ПОТРЕБНОСТЯМИ НАШЕГО ВРЕМЕНИ

из университетов-партнеров за рубежом, чтобы адаптироваться к зарубежной академической среде. Авторы программы считают, что она близка к формату PhD в американских университетах [Высшая школа экономики, 2018].

Программы PhD в Казахстане, которые естественно возникли под влиянием Болонской системы и заимствовали опыт некоторых существующих зарубежных моделей, представляют собой симбиоз различных характеристик, скажем, трехлетний срок программ, определения темы и поиска руководителя на этапе подачи заявок, взятые из европейской традиции, сочетаются с интенсивными учебными курсами американской модели. Однако существуют различия, например, у докторанта должно быть два научных консультанта - отечественный и зарубежный, существуют особые требования к научным публикациям и, наконец,

поступление в докторантуру осуществляется на основе грантов, которые гарантируют каждому казахстанскому докторанту полное государственное финансирование на трехлетний период. Вступительные экзамены являются наследием советской традиции поступления в аспирантуру.

Очевидно, что каждая модель имеет свои преимущества и недостатки. И те, и другие развивались под влиянием определенных исторических и социальных условий. Однако, исходя из текущей ситуации, мы можем сделать вывод, что почти все образовательные системы готовы трансформироваться в соответствии с потребностями нашего времени. То же самое можно сказать и о казахстанской докторантуре, которая, судя по некоторым изменениям последних лет, в частности изменениям требований к сдаче экзамена по иностранному языку, сокращению периода обучения до одного семестра, предоставлению автономного статуса некоторым диссертационным советам, готова перенастроиться в соответствии с новыми ритмами и тенденциями.

Источники:

1. Academic Positions (2019). Доктор философии в Европе и США. Доступен по адресу: <https://academicpositions.com/career-advice/phd-in-europe-or-the-us>. Дата обращения: 23.12.2019.
2. Edunews.ru (2001) Кто такой кандидат наук и как им стать? Доступен по адресу: <https://edunews.ru/aspirantura/kandidat-nauk/>. Дата обращения: 23.12.2019.
3. FindAPhD.com (2019). Исследование PhD в США - Руководство на 2019 г. Доступен по адресу: <https://www.findaphd.com/study-abroad/america/phd-study-in-usa.aspx>. Дата обращения: 23.12.2019.
4. Гроув, Джаск (2019). Финансирование кандидатских диссертаций в течение четырех лет рассматривается Советом Великобритании. Доступен по адресу: https://www.timeshighereducation.com/news/funding-PhDs-четыре-года-будучи-рассмотренным-ик-совет?utm_source=%2B%20Сайт%20Пользователи%20и%20utm_campaign%20b5eb317bd8-EMAIL_CAMPAIGN_2019_12_11_03_15%20utm_medium%20адрес%20электронной%20почты%20и%20utm_term%200_daa7e51487-b5eb317bd8-60422349. Дата обращения: 23.12.2019.
5. Высшая школа экономики (2018). Очная высшая докторская программа. Доступен по адресу: https://aspirantura.hse.ru/acad_asp/about. Дата обращения: 23.12.2019.
6. Кочетков Александр Павлович (2013). К дискуссии по вопросам повышения качества подготовки научных кадров в России. Получено с <https://rapn.ru/in.php?d=4225&gr=1623>. Доступ 23.12.2019.
7. Шлэк, Каролин (2013). Степень доктора в Германии. Доступен по адресу: <https://www.academiccs.com/guide/doctorate-degree-in-germany>. Дата обращения: 23.12.2019.

ÖZBEKİSTAN'IN TURİZM ALANINDAKİ GELİŞİMİ VE BEKLENTİLERİ

ERKINBEK TURGINOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

ӨЗБЕКСТАННЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ДАМУЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Turizm sektörü, dünya genelinde sürekli büyüyen sektörler arasında yer almaktadır. Sıkı rekabet şartlarının olduğu turizm sektöründe müşterilere konforlu ve kaliteli hizmetin sunulmasının önemini göz önünde bulunduran ülkeler, bu alandaki çalışanların profesyonelliğine özel önem göstermektedir. Günümüzde turizm, her ülkenin ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir paya sahip sektörlerden birisi haline gelmiştir. Bu çerçevede, Orta Asya ülkelerinin de turizm potansiyelini ve turizm sektörlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yürüttükleri görülmektedir. Bölge ülkelerinden Özbekistan, son zamanlarda turizm sektörünün geliştirilmesi için gerekli koşulların sağlanmasına özel önem göstermektedir. Bu doğrultuda, bazı yasalarda değişikliklerin yapılmasının yanı sıra kapsamlı devlet programları ilan edilmiştir. Tarihi ve kültürel mekanların yanında zengin bir mutfığa sahip olan Özbeklerin misafirperverliği de dünyanın dört bir tarafından gelen turistlerin dikkatini çekmektedir.

Bu kapsamda yapılan çalışmaların gelişim sürecinden bahsedecek olur-

**2018 YILINDA
ÖZBEKİSTAN'A
GELEN YOLCU SAYISI
ÖNCEKİ YILLARA GÖRE
İKİ KATINA ÇIKARAK
5,3 MİLYONA
ULAŞMIŞTIR**

**2018 ЖЫЛЫ ӨЗ-
БЕКСТАНҒА КЕЛГЕН
САЯХАТШЫЛАРДЫҢ
САНЫ АЛДЫҢҒЫ
ЖЫЛДАРМЕН СА-
ЛЫСТЫРҒАНДА ЕКІ
ЕСЕГЕ АРТЫП, 5,3
МИЛЛИОНҒА
ЖЕТКЕН**

Әлемдік туристік ағын тоқтаусыз жүріп жатқан шақта саяхаттаушыға жайлы, сапалы қызмет өте маңызды екенін ескерген Өзбекстан соңғы жылдары осы саладағы мамандардың кәсіби деңгейіне көп мән бере бастады. Туризм кез келген елдің экономикалық дамуының негізгі секторына айналды. Орталық Азия елдері соның ішінде Өзбекстан туризмге ерекше жағдай жасап жатыр. Осы мақсатта кейбір заңдарына түзетулер енгізіп, кешенді мемлекеттік бағдарламалар қабылдап соның негізінде жұмыс істеп келе жатыр. Тарихи және мәдениет орталықтары жерлер мен сантүрлі дәмді тағамдарға бай өзбек халқының салт-дәстүрі мен қонақжайлылығы да әлем назарын өзіне аударып келеді. Осы мақсатта ел үкіметі кешенді жұмыстарды қолға алған. ысалы, 1999 жылы 30 маусымда Республика Президенті «Өзбекстанның туризм саласындағы мамандарды даярлау туралы» бұйрығына қол қойса, 2012 жылы 10 қазанда ел үкіметі «Өзбекстан Республикасындағы туризм саласын қамытуды ары қарай қолдау шаралары туралы» қаулы шығарған. Бүгінгі таңда ту-

sak, dönemin Cumhurbaşkanı İslam Karimov, 30 Haziran 1999'da, "Özbekistan Turizm Uzmanlarının Eğitimi" kararı ile 10 Ekim 2012'de "Özbekistan Cumhuriyeti'nde Turizmin Gelişimi İçin Daha Fazla Destek" kararını imzalamıştır. Bu şekilde turizm yasal altyapısının geliştirilmesi için gerekli adımlar atılmıştır. Mevcut durumda Özbekistan'da 5 ulusal ve uluslararası nitelikte üniversite, turizm alanında eğitim vermektedir. Özbekistan'da her yıl 500'den fazla lisans öğrencisi ve 40'tan fazla yüksek lisans öğrencisi turizm alanında ya da ilgili bölümlerden mezun olmaktadır. Ülke genelindeki kolejlerde ise her yıl 3,500'den fazla öğrenci mezun olmaktadır. Bu doğrultuda İpek Yolu Uluslararası Turizm Üniversitesi, 2019-2020 akademik yılı için turizm kontenjanını 400 öğrenciye çıkarmayı hedeflemiştir (Uzbekistan.lv, 2018).

ризм саласына қатысты мемлекеттік және халықаралық 5 жоғарғы оқу орны осы салада мамандар даярлайды. Жыл сайын Өзбекстанда 500-ден астам студент бакалавр, 40-таң астам магистрлары оқу орнын бітіреді. Елдегі колледждерден жыл сайын 3,5 мыңнан астам студент бітіріп шығады. «Жібек Жолы» халықаралық туризм университеті 2019-2020 оқу жылдары туризм бойынша квота санын 400 студентке дейін арттыруды жоспарлап отыр. Осы бағытта 10 жаңа мамандық ашылып, шетелдік ЖОО-мен ынтымақ орнатылған (Uzbekistan.lv, 2018).

Өзбекстан тәуелсіздік алған күннен бастап халықаралық ұйымдармен байланыс жасап, күн өткен сайын, әртүрлі салада даму жолын қалыптастырған ел. Туризм бойынша 1993 жылы БҰҰ жанындағы

Bunlara ek olarak, Özbekistan, ekonomik büyüme sürecine sağlayacağı katkısı dikkate alarak turizm sektörünü geliştirmek maksadı ile uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır. Bu çerçevede 1993 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Turizm Örgütü'ne üye olmuştur. Bu üyeliğin de katkısı ile 1994 yılında "İpek Yolunda Turizmin Geliştirilmesi için Semerkant Deklarasyonu", 19 ülke tarafından kabul edilmiştir. 1999 yılında BM Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Avrupa Birliği, Dünya Turizm Örgütü ile Turizmin Geliştirilmesi ve Kültürel Mirasın Korunması Hiva Deklarasyonu'nu imzalamıştır. 2002 yılında İpek Yolu güzergahında turizmin gelişmesi için kültür ve ekoloji turizmin geliştirilmesine ilişkin Buhara Bildirisi kabul edilmiştir. Bu yöndeki çalışmaların devamı olarak 2004 yılında Semerkant'ta Birleşmiş Milletler'deki ikinci Dünya Turizm Örgütü açılmıştır (Un.int, 2016).

Sayılan bu çalışmaların neticesi olarak 2018 yılında Özbekistan'a gelen yolcu sayısı önceki yıllara göre katlanarak 5,3 milyona ulaşmıştır. 5,3 milyon turist 4,6 milyonu Orta Asya'dan, 406 bini post-Sovyet ülkelerinden, 326 bini ise diğer bölgelere aittir. 2018 yılı içerisinde yurtiçi turis rakamları da 15,4 milyonu bulmuştur. Bu noktada ülkede kayıtlı tur operatörlerinin sayısı da 1 Ocak 2019 itibarıyla 983'e ulaşmıştır. 2019'un ilk sekiz ayında ülkeyi yaklaşık 4 milyon turist ziyaret etmiştir. Bu, geçen yılın aynı dönemine kıyasla %27'lik bir artış olduğunu göstermektedir (Uznews.uz, 2019).

Özbekistan Hükümeti 5 Ocak 2019 yılında 2019-2025 yılları arası turizm sektörünü geliştirmeye yönelik planları onaylamıştır. Bununla birlikte, 1 Şubat 2019'dan başlayarak 45 ülke vatandaşına kolaylaştırılmış vize imkanı, 77 ülke vatandaşı için ise elekt-

**ÖZBEKİSTAN,
TURİZM GÜVENLİĞİ
AÇISINDAN
DÜNYANIN EN
GÜVENLİ 5 ÜLKESİ
ARASINDA YER
ALMIŞTIR**

**TURİSTİK
ÇAUPCISZDIK
BOYINSHA
ÖZBEKISTAN EŇ
ÇAUPCISZ 5 MEMLE-
KETTIŇ QATARINAN
KÖRİNGEN**

Büklälemdik turizm űıyımımen müşe boldı. Osynıń arqasında 1994 jıly 19 memleketpen Jıbek joly boyındaǵı turizmdı damıtu boyınsha Samarqand deklaraciyasın qabyldaǵı. 1999 jıly BŰŰ janyndaǵı Büklälemdik turizm űıyımımen, UNESCO және басқа da Eropalıq űıymdarımen turizmdı damıtu және мәдени мұраларды сақтау Хиуа декларациясын жасты. 2002 jıly Jıbek joly boyındaǵı turizmdı damıtuda naqty jospar arqılı мәдени және экологиялық turizmdı damıtu boyınsha Bұхара декларациясын qabyldandı. Salanı damıtu boyınsha el űkimeńiniń keshendi жұмыстары тоқтамай жалғасып отыр. 2004 jıly BŰŰ janyndaǵı Büklälemdik turizm űıyımıның әлемдегі екінші офісі Samarqandta ashıldı (Un.int, 2016).

2018 jıly Özbekistanǵa kelgen sayahatshylardıń sanı aldıńǵı jıldarımen salıstırǵanda өсіп 5,3 млн. jetken. Atalǵan jıl boyınsha bұл көрсеткіш рекордтық meje. 5,3 млн. turistıń 4,6 млн. Ortalıq Азия елдерінен болса, 406 мың адам посткеңестік елдерінің sayahatshyları, ал 326,5 адам алыс шетелден келген. Atalǵan komitetтіń дерегі бойынша, 15,4 млн. özbekstandıq ел ішінде sayahat жасаǵан. 2019 jılдың 1 қаңтарындаǵı көрсеткіш бойынша, елдегі тіркелген туроператорлардың sanı 983-ge jetken. Ал 2019 jılдың басынан 8 айда 4 млн-ға жуық turist келген. Бұл өткен jılдың тиісті уақытмен салыстырǵанда 27%-ға артқанын көрсетіп отыр (Uznews.uz, 2019).

2019 jılдың 5 қаңтарында 2019-2025 jıldardaǵı turizmdı damıtu тұжырымдамасы qabyldanǵan. Osyǵan kosa, 2019 jılдың 1 ақпанының бастап Özbekistanǵa 45

ronik vize ile Özbekistan'a seyahat edebilme imkanı sunulmuştur. Bunun yanı sıra, 111 ülke vatandaşlarına da Özbekistan'da mülk satın almaları durumunda kendilerine oturma izni sağlanmaktadır. 2010-2017 yılları arasında turizm sektörünün gelirleri iki kat artarak 2017'de 546,9 milyon dolara, 2018'de de 2017'ye göre iki kat artışla 1,41 milyar dolara ulaşmıştır. Bu hızlı yükseliş eğilimi turizm hizmetleri ile ilgilenen firmaların sayısına da yansyarak 2015'de 398 olan firma sayısı 2018'de 900'a kadar artış göstermiştir. Bu gelişim sürecine ilgisiz kalmayan dünya çapında marka olan otel zinciri şirketleri de Özbekistan'da yatırım araştırmalarına başlamışlardır (Lex.uz, 2019).

Söz konusu destekler ve sağlanan imkanlar sayesinde 2019 Ocak-Ağustos döneminde Özbekistan'ı 4,3 milyon turist ziyaret ederek yaklaşık 854 milyon dolar döviz bırakmışlardır. Bu rakam geçen yılın aynı dönemleri ile karşılaştırıldığında %28'lik bir artış olduğu görülmektedir (Russian.news.cn, 2019). Özbekistan Hükümeti 2025 yılına kadar turist sayısını 9 milyona

elдің азаматтарына жеңілдетілген виза қарастырылса, 77 елдің азаматтары электрондық визамен өзбек еліне келе алады. Сонымен қатар, 111 мемлекеттің азаматы Өзбекстаннан жылжымайтын мүлік сатып алатын болса, осы елде өмір сүруге құқық иеленеді. 2010-2017 жылдар аралығында туризм саласының табысы 2 есеге артып, 2017 жылы 546,9 млн. доллар болса, 2018 жылы 1,41 миллиард долларға жеткен. Туристтік қызмет көрсетудегі кәсіпкерлерді қолдаудың арқасында Өзбекстанда туристік мекемелердің саны 2018 жылы 900 жеткен, ал 2015 жылы бұл көрсеткіш 398 ғана болған. Әлемдік қонақүй желілері осы өзгерістерді қадағалап өз брэндтерімен Өзбекстан жерінде құрылыс жұмыстарын жүргізіп жатыр (Lex.uz, 2019).

Осындай қолдау мен мүмкіндіктердің арқасында 2019 жылдың қаңтар-тамыз айлары арасында Өзбекстанға 4,3 млн. саяхатшы келіп, оларға 854 млн. АҚШ доллары көлемінде ақша жумсаған. Бұл сандық

улаштырмақ ve туризм gelirini 2,2 миллиардоларға шығармақ hedeflemektedir. Wegoplace adlı интернетten туристlere hizmet veren bir sitenin yaptıғы ankette Özbekistan, туризм güvenliği асısından, Singapur, Norveç, İzlanda, Finlandiya ile birlikte дүнянын en güvenli 5 ülkesi sıralamasında yer almıştır (Uznews.uz, 2019). 124 ülkeden katılımın sağlandığı Solo Seyahat Güvenliğı'nin 2019 yılı raporunda da Özbekistan en güvenli beş ülke arasında çıkmıştır (Pv.uz, 2019).

Özbekistan'ın, туризм sektörünün gelişimine verdiği önem uluslararası kamuoyunun da dikkatini çekmektedir. 19 Aralık 2019 tarihli BM Genel Kurulunun toplantısında Özbekistan tarafından önerilen ve beş Orta Asya ülkesi tarafından onaylanan "Orta Asya'da Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Turizm" adlı bir program kabul edilmiştir. BM Turizm Örgütü'nün raporuna göre dünya ihracatının %7'sini, her 11 iş yerinin birisini ve dünya GSYH'sının %10'unu туризм sektörü oluşturmaktadır. Turizm, 400'den fazla farklı sektörün sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda, 1,5 trilyon dolar civarında sürdürülebilir kalkınma kapasitesine sahiptir (Kun.uz, 2019).

Özbekistan'daki tüm oteller тек seferde 50,000 турист аğıрлама kapasitesine sahiptir. Her yıl ülkeyi ziyaret edenlerin sayısının artması nedeniyle otel sayısının azlığı fark edilmeye başlanmıştır. Bu noktada, söz konusu açığı kapatmak isteyen Özbekistan Hükümeti, bu alanda yatırım yapmak isteyen iş adamlarına çeşitli destekler sağlamaktadır. 2019 yılı sonunda 142 yeni otel inşaatının tamamlanması ile birlikte mevcut kapasiteye ek 4,000 oda daha dahil edilecektir (Kursiv.kz, 2019).

**ÖZBEKİSTAN
HÜKÜMETİ 2025
YILINA KADAR TURİST
SAYISINI 9
MİLYONA
ULAŞTIRMAK VE
TURİZM GELİRİNİ
2,2 MİLYAR DOLARA
ÇIKARMAYI
HEDEFLEMEKTEDİR**

**ÖZBEKİSTAN
ÜKİMETİNİN 2025
ЖЫЛҒА ДЕЙІНГІ
МАҚСАТЫ
БОЙЫНША ТУРИСТ
САНЫН 9
МЛН-ҒА ЖЕТКІЗІП,
ТУРИЗМДЕН ТҮСКЕН
ПАЙДАНЫ 2,2 МЛРД.
ДОЛЛАРҒА АРТТЫ-
РУ ЖОСПАРЛАНЫП
ОТЫР**

көрсеткіш өткен жылға қарағанда 28%-ге көп (russian.news.cn).

Өзбекстан үкіметінің 2025 жылға дейінгі мақсаты бойынша турист санын 9 млн-ға жеткізіп, туризмден түскен пайданы 2,2 млрд. долларға арттыру жоспарланып отыр. Әлемдігі саяхаттаушыларға арналған Wegoplace онлайн-қызметінің сауалнамасында туристік қауіпсіздік бойынша Өзбекстан ең қауіпсіз 5 мемлекеттің қатарынан көрінген (Uznews.uz, 2019). Аталған қызметтің Solo Travel Safety Report 2019 есебінде көрсетілгендей сауалнамға 124 мемлекеттің тұрғындары қатысқан. Ең қауіпсіз бес ел: Сингапура, Норвегия, Исландия, Финляндиядан кейінгі орынға Өзбекстан жайғасқан (Pv.uz, 2019).

Өзбекстанның туристік саланы дамытуға ерекше көңіл бөліп отырғаны және бұл салада өте маңызды, кешенді жұмыстар жасап жатқаны әлем назарына түсе бастады. 2019 жылдың 19-шы желтоқсан күні БҰҰ Бас Ассамблеясының пленарылық отырысында «Орталық Азияның тұрақты дамуы және тұрақты туризм» туралы қарар қабылданды. Өзбекстан тарапынан дайындалып, Орталық Азиядағы бес ел келіскен жоба БҰҰ мүше-мемлекеттер тарапынан бірауыздан қабылданған. БҰҰ жанындағы Туризм ұйымы жүргізген сараптамасы бойынша әлемдік экспорттың 7%, 11 жұмыс орнының біреуі және Әлемдік ЖІӨ 10% туризмге қатысты екен. Туризм 400-ден астам түрлі саланың тұрақты дамуына әсер етіп, 1,5 триллион АҚШ доллары тұрақты даму көрсеткіштеріне ие сала болып отыр. Қабылданған қарар бойынша БҰҰ мүше-мемлекеттер Орталық азия елдерінің туризм саласының дамуына үлес қосатын болады (Kun.uz, 2019).

Ulaşım konusunda ise yıllar içerisinde yeni-den restore edilen ve yeni inşa edilenlerle birlikte 11 havalimanı uluslararası statüye kavuşturulmuştur. Sonuç olarak, Özbekistan Hükümeti'nin yakın dönem içerisinde belirlediği hedeflerine ulaşması mümkün görünmektedir. Devlet desteği ile emin adımlarla ilerleyen Özbekistan turizminin hem bölge hem de dünya turizminde geleceğinin parlak olduğu söylenebilir.

Kaynaklar:

1. Uzbekistan.lv (2018). Özbekistan'da turizmin gelişimi. Alınan yer: <https://uzbekistan.lv> Erişim tarihi: 22.12.2019.
2. UN.int (2016). Özbekistan'da turizmin gelişimi. Alınan yer: <https://www.un.int/uzbekistan/fr/news> Erişim tarihi: 22.12.2019.
3. Uznews.uz (2019). 2018'de Özbekistan'a gelen turist sayısı rekor seviyeye ulaştı. Alınan yer: <https://>

Özbekistandaғы барлық қонақүйлер бір уақытта 50 мыңға жуық турист қабылдай алады. Жыл өткен сайын елге келуші туристтердің санының артуына байланысты қонақүй тапшылығы сезіле бастаған. Осыны ертеден ойлаған, ел үкіметі қонақүй салушылар мен қонақүй бизнесіне ниетті кәсіпкерді қолдау көрсетіп отыр. 2019 жылдың соңына дейін 142 қонақүйдің құрылысы аяқталып, 4 мың номер пайдалануға беріледі (kursiv.kz, 2019).

Тәуелсіздік жылдарындағы елдегі саяси тұрақтылық экономиканың әртүрлі саласында даму көрсеткіштері көзге ілінді. Қайта жөнделген және жаңадан салынған инфрақұрылымдық нысандарды ішінде 11 әуежай халықаралық статусқа ие болған. Қорытындылай келе, Өзбекстан Орталық

uznews.uz/ru/article/13575. Erişim tarihi: 22.12.2019.

4. Lex.uz (2019). Özbekistan Cumhuriyeti "Özbekistan'da Turizmin Gelişmesinin Hızlandırılması Hakkında" Kararı. Alınan yer: <http://lex.uz/ru/docs/4143186>. Erişim tarihi: 21.12.2019.
5. Russian.news.cn (2019). 2019 yılın ilk 8 ayında Özbekistanı 4,32 milyon insan seyahat etmiştir. Alınan yer: http://russian.news.cn/2019-09/24/c_138416063.htm. Erişim tarihi: 21.12.2019.
6. Uznews.uz (2019). 2018'de Özbekistan'a gelen turist sayısı rekor seviyeye ulaştı. Alınan yer: <https://uznews.uz/ru/article/13575>. Erişim tarihi: 22.12.2019.
7. Pv.uz (2019). Özbekistan, en güvenli beş turizm merkezi arasındadır. Alınan yer: <https://www.pv.uz/ru/news/world-ranking-uzbekistan-is-among-the-five-safest-countries-for-tourists>. Erişim tarihi: 23.12.2019.
8. Kun.uz (2019). BM, Orta Asya'da Özbekistan'da turizm konusunda bir karar aldı. Alınan yer: <https://kun.uz/ru/news/2019/12/22/genassambleya-o-on-odobrila-rezolyutsiyu-uzbekistana-o-turizme-v-tsentrlnoy-azii>. Erişim tarihi: 24.12.2019.
9. Kursiv.kz (2019). Özbekistan'a gelen turist sayısı %26,7 arttı. Alınan yer: <https://kursiv.kz/news/ekonomika/2019-09/chislo-turistov-v-uzbekistan-vozroslo-na-267>. Erişim tarihi: 25.12.2019.
10. Uz.sputniknews.ru (2019). Özbekistan bir kez daha lezzetli yemekler ile ayırt edilir. Alınan yer: <https://uz.sputniknews.ru/society/20190602/11668846/UzAirways-v-nov-priznana-aviakompaniye-s-samoy-vkusnoy-edoy.html>. Erişim Tarihi: 23.12.2019.

Азиядағы халқы ең тығыз орналасқан мемлекет. Өзбекстанның туризм саласындағы жоспарларының орындалатынына еш шәбіміз жоқ. Өзбек халқы еңбексүйгіштігімен танымал. Жұмыстың қай түрін болса да тез меңгеріп, жақсы нәтиже шығара біледі. Жыл санап артып келе жатқан туристерді қабылдап, жақсы әсер қалдырғанының арқасында туристік әуелетін қалыпты арттырып келеді. Ел үкіметінің қолдауы мен жүйелі жоспары кезең-кезеңімен орындалуына кешенді жоспар жасалған. Негізі

1 ŞUBAT 2019'DAN BAŞLAYARAK 45 ÜLKENİN VATANDAŞLARINA KOLAYLAŞTIRILMIŞ VİZE İMKANI SUNULURKEN, 77 ÜLKENİN VATANDAŞLARI İÇİN İŞE ELEKTRONİK VİZE İLE ÖZBEKİSTAN'A SEYAHAT EDEBİLMELERİNİN ÖNÜ AÇILMIŞTIR

2019 ЖЫЛДЫҢ 1 АҚПАНЫНЫҢ БАСТАП ӨЗБЕКСТАНҒА 45 ЕЛДІҢ АЗАМАТТАРЫНА ЖЕҢІЛДЕТІЛГЕН ВИЗА ҚАРАСТЫРЫЛСА, 77 ЕЛДІҢ АЗАМАТТАРЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ВИЗАМЕН ӨЗБЕК ЕЛІНЕ КЕЛЕ АЛАДЫ

мықтап қаланған туризм саласында Өзбекстан өзіндік стилімен танылатынына сенімдіміз.

Дереккөздер:

1. Uzbekistan.lv (2018). Өзбекстандағы туризмнің дамуы. Сілтеме: <https://uzbekistan.lv> Қаралған уақыт: 21.12.2019.
2. UN.int (2016). Өзбекстандағы туризмнің дамуы. Сілтеме: <https://www.un.int/uzbekistan/fr/news>. Қаралған уақыт: 21.12.2019.
3. Uznews.uz (2019). 2018 жылы Өзбекстанға келген туристер саны рекордтық көрсеткішке жеткен. Сілтеме: <https://uznews.uz>

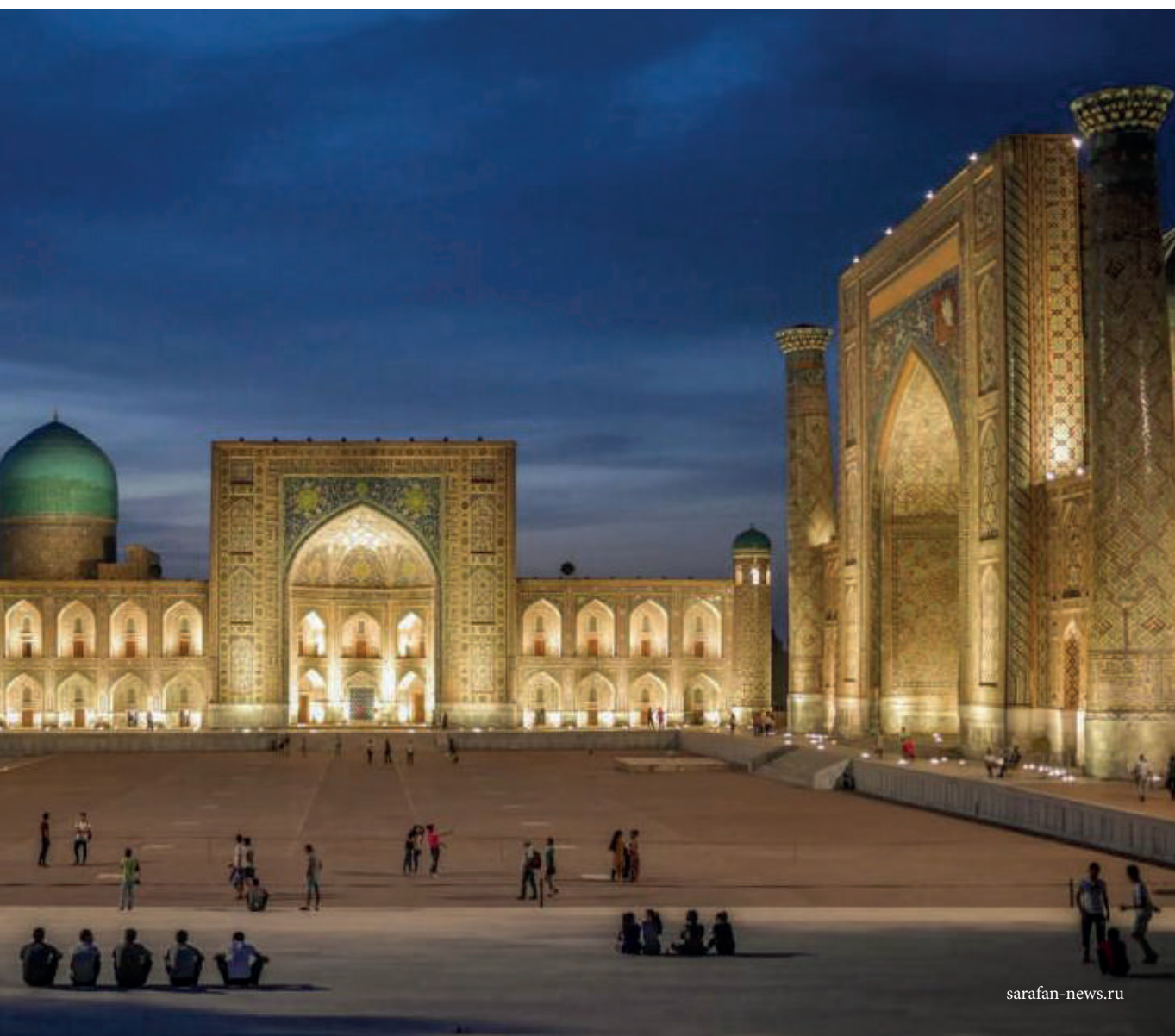

uznews.uz/ru/article/13575. Қаралған уақыт: 22.12.2019.

4. Lex.uz (2019). Өзбекстандағы туризмді дамытуды жеделдету туралы» Өзбекстан Республикасының Бұйрығы. Сілтеме: <http://lex.uz/ru/docs/4143186> Қаралған уақыт: 21.12.2019.
5. Russian.news.cn (2019). 2019 жылдың 8 айында Өзбекстанға 4,32 млн. саяхатшы келген. Сілтеме: http://russian.news.cn/2019-09/24/c_138416063.htm. Қаралған уақыт: 21.12.2019.
6. Uznews.uz (2019). 2018 жылы Өзбекстанға келген туристер саны рекордтық көрсеткішке жеткен. Сілтеме: <https://uznews.uz/ru/article/13575>. Қаралған уақыт: 22.12.2019.
7. Pv.uz (2019). Өзбекстан туристер үшін ең қауіпсіз бес елдің қатарында. Сілтеме: <https://www.pv.uz/>

ru/news/world-ranking-uzbekistan-is-among-the-five-safest-countries-for-tourists. Қаралған уақыт: 23.12.2019.

8. Kun.uz (2019). БҰҰ Орталық Азиядағы Өзбекстан туризмі туралы қарар қабылдады. Сілтеме: <https://kun.uz/ru/news/2019/12/22/genassambleya-oon-odobrila-rezolyutsiyu-uzbekistana-o-turizme-v-tsentralnoy-azii>. Қаралған уақыт: 24.12.2019.
9. Kursiv.kz (2019). Өзбекстанға келуші туристер саны 26,7% өсті. Сілтеме: <https://kursiv.kz/news/ekonomika/2019-09/chislo-turistov-v-uzbekistanvozroslo-na-267>. Қаралған уақыт: 24.12.2019.
10. Uz.sputniknews.ru (2019). Өзбекстан тағы да дәмті тағамдарымен ерекшеленді. Сілтеме: <https://uz.sputniknews.ru/society/20190602/11668846/UzAirways-vnov-priznana-aviakompaniyei-s-samoj-vkusnoy-edoy.html>. Қаралған уақыт: 23.12.2019.

GEOGRAPHY OF EXPORTS KAZAKHSTAN: A BRIEF ANALYSIS BASED ON GEOGRAPHICAL ZONING OF EXPORT MARKETS

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ГЕОГРАФИЯ ЭКСПОРТА КАЗАХСТАНА: КРАТКИЙ АНАЛИЗ НА ОСНОВЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ЗОНИРОВАНИЯ ЭКСПОРТНЫХ РЫНКОВ

According to the latest statistics by the Committee on Statistics of Kazakhstan, during January-October of 2019, the external trade of Kazakhstan reached \$78.1 billion, which is 1.25% higher compared to the same period of 2018 [old.stat.gov.kz, 2019]. The exports (\$47.7 billion) considerably exceed imports (\$31.4 billion) making a \$16.3 billion of the positive trade balance. The size of the total external trade relative to the country's GDP is called "trade openness", and for Kazakhstan, it is nearly 55% [World Bank, 2019], which is below the majority of the countries but still close to the world average. Despite negative factors such as its landlocked position and homogenous structure of trade, the geography of the exports of Kazakhstan is rather extensive. In 2018, there were 84 countries that imported commodities from Kazakhstan worth \$1 million or more. The total number of countries having any trade relations with Kazakhstan never went below one hundred since 2000.

Since 2000, there has been a tremendous increase in the foreign trade of Kazakhstan and exports exceeded imports significantly throughout the entire period. However, we can notice that geographical expansion was not as big. Hence, the trade expansion was done not due to geographical

**IN 2018, THERE WERE
84 COUNTRIES THAT
IMPORTED COMMODI-
TIES FROM KAZAKHS-
TAN WORTH
\$1 MILLION OR MORE**

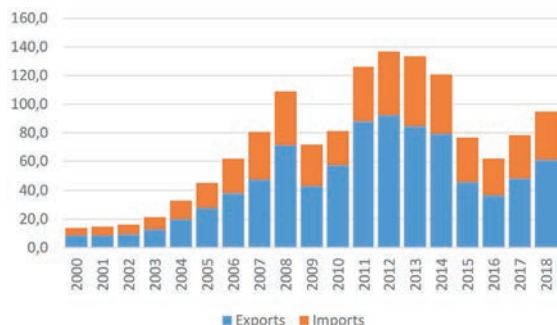
**В 2018 ГОДУ 84
СТРАНЫ ИМПОРТИ-
РОВАЛИ ТОВАРЫ
ИЗ КАЗАХСТАНА НА
СУММУ 1 МИЛЛИОН
ДОЛЛАРОВ И БОЛЕЕ**

Согласно последним статистическим данным Комитета по статистике Казахстана, за январь-октябрь 2019 года внешняя торговля Казахстана достигла 78,1 млрд. долларов США, что на 1,25% выше по сравнению с аналогичным периодом 2018 года [Комитет по статистике Казахстана, 2019]. Экспорт (47,7 млрд. долларов США) значительно превышает импорт (31,4 млрд. долларов США), что создает 16,3 млрд. долларов положительного сальдо торгового баланса. Размер общей внешней торговли относительно ВВП страны называется "открытостью торговли", и для Казахстана он составляет почти 55% [Всемирный банк, 2019], что ниже уровня большинства стран, но все еще близко к среднемировому уровню. Несмотря на такие негативные факторы, как отсутствие выхода к морю и однородная структура торговли, география экспорта Казахстана довольно обширна. В 2018 году 84 страны импортировали товары из Казахстана на сумму 1 миллион долларов и более, а общее количество стран, имеющих любые формы торговых отношений с Казахстаном, никогда не опускалось ниже ста с 2000 года.

С 2000 года во внешней торговле Казахстана произошел огромный

Figure 1. Exports and imports of Kazakhstan (billion USD)
Рисунок 1. Экспорт и импорт Казахстана (млрд. долларов США)

Source: UN Comtrade

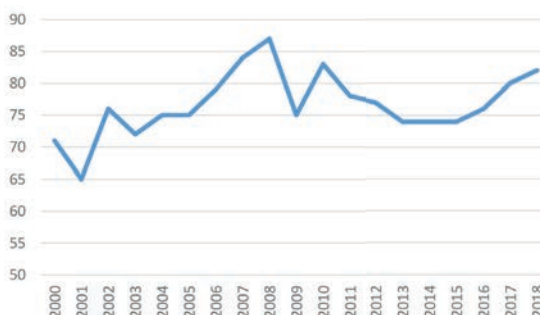
Источник: ООН Comtrade

expansion but rather due to the growth of exports to existing markets.

However, the increase in exports was not homogeneously distributed among countries. Most of the expansion of the exports that took place after 2000 was achieved primarily due to growing exports to Europe and China. In this regard, the foreign markets of Kazakhstan's exports can be divided into six geographical areas based on connectivity and ease of doing trade. These six regions are 1-EU, 2-Russia, 3-China, 4-markets of close vicinity, 5-middle distance markets and 6-distant markets. EU, Russia, and China are the most important trade partners of Kazakhstan accounting for nearly three-quarters of the country's exports. Each of these markets is highly important for Kazakhstan's mineral exports. Markets of close vicinity are the ones that share common land or maritime border with Kazakhstan and include Kyrgyzstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Azerbaijan, and Iran. The reason for grouping these five countries together is that they are markets accessible for goods from Kazakhstan directly without negotiating with the third country. Middle distance markets are the countries that do not share a common border with Kazakhstan but are still accessible for trade at reasonable transportation costs. This group of markets includes The Middle East, South, East, and South-East Asia encompassing almost all the rest of the Eurasian continent. These markets are either accessible via land transport or lie within 4-5 thousand kilometers from Kazakhstan, which lies within a cost-efficient range

Figure 2. Number of countries importing commodities worth at least 1 million USD from Kazakhstan

Рисунок 2. Количество стран, импортирующих товары на сумму не менее 1 млн. долларов США из Казахстана

Source: UN Comtrade

Источник: ООН Comtrade

рост, и экспорт значительно превысил импорт в течение всего периода. Однако можно заметить, что географическая экспансия внешней торговли была не такой значительной. Следовательно, быстрый рост торговли был достигнут не за счёт географического расширения, а скорее за счёт увеличения экспорта на уже существующие рынки.

Однако надо отметить, что увеличение экспорта не было равномерно распределено между странами. Большая часть расширения экспорта, имевшего место после 2000 года, была достигнута, главным образом, за счет его роста в Европу и Китай. В связи с этим зарубежные рынки казахстанского экспорта можно разделить на шесть географических зон в зависимости от географической отдаленности и уровня сложности ведения торговли. Этими шестью регионами являются 1 - ЕС, 2 - Россия, 3 - Китай, 4 - рынки соседних стран, 5 - рынки средней отдаленности и 6 - рынки дальних стран. ЕС, Россия и Китай являются наиболее важными торговыми партнерами Казахстана, на которые приходится почти три четверти всего экспорта страны. Каждый из этих рынков крайне важен для казахстанского экспорта полезных ископаемых. В список рынков соседних стран входят те государства, которые имеют общую сухопутную или морскую границу с Казахстаном, это - Кыргызстан, Узбекистан, Туркменистан, Азербайджан и Иран. Причиной объединения этих пяти стран в

of most common cargo aircraft. The distant markets include the counties that lie beyond 5 thousand kilometers distance from Kazakhstan and require maritime transportation for cost-efficient trade [Graver and Rutherford, 2018]. As was mentioned earlier, since 2000, there has been a tremendous increase in the overall trade and comparing absolute values of exports with different regions would be misleading. Therefore, we use a more adequate measure for exports, which is an exports volume to GDP ratio to see how export to different regions evolved over time.

Figure 3-a. Exports to E.U./GDP Ratio

Рисунок 3-а. Экспорт в ЕС / ВВП

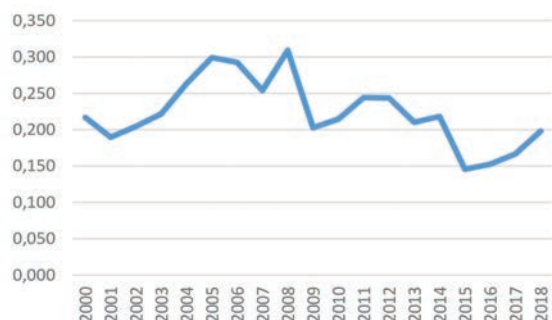

Figure 3-c. Exports to China/GDP Ratio

Рисунок 3-в. Экспорт в Китай / ВВП

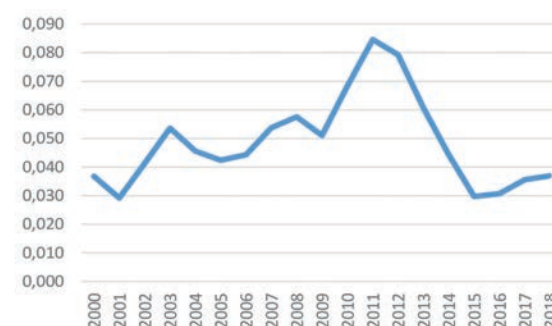
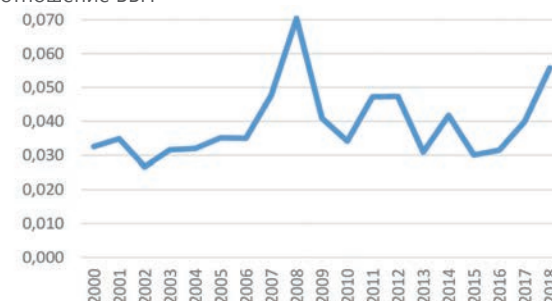

Figure 3-e. Exports to Middle Distance Markets /GDP Ratio

Рисунок 3-е. Экспорт на рынки среднего расстояния / отношение ВВП

одну группу является то, что эти рынки доступны для товаров из Казахстана напрямую, без взаимодействия с третьими странами. Рынки средней отдаленности - это страны, которые не имеют общей границы с Казахстаном, но все же доступны для ведения торговли при относительно приемлемых транспортных издержках. Эта группа включает в себя Ближний Восток, Южную, Восточную и Юго-Восточную Азию и охватывает почти весь остальной Евразийский континент. Эти рынки либо доступны для ведения торговли наземным транспортом, либо находятся в пределах 4-5 тысяч ки-

Figure 3-b. Export to Russia/GDP Ratio

Рисунок 3-б. Коэффициент экспорта в Россию / ВВП

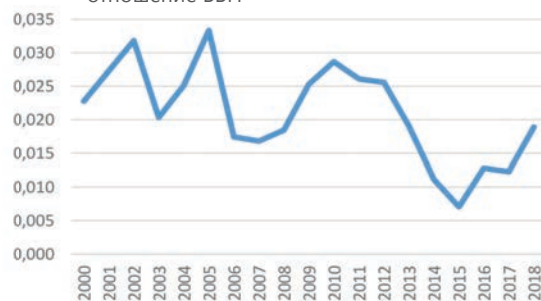
Figure 3-d. Exports to close vicinity/GDP Ratio

Рисунок 3-д. Экспорт в близлежащие страны / Коэффициент ВВП

Figure 3-f. Exports to Distant Markets/GDP Ratio

Рисунок 3-ф. Экспорт на отдаленные рынки / отношение ВВП

Source: UN Comtrade

Источник: ООН Comtrade

As we can see, exports to different markets generally have been in a gradual decline despite short-term spikes in certain periods. Exports to the European market, which almost entirely consist of crude oil that picked in 2008 and has been decreasing since then as oil prices went down. It is interesting to note that Kazakhstan's exports to Russia show a clear decreasing pattern since 2000 disregarding the fact of being a member of the Eurasian Economic Union (EAEU). A small growth of exports relative to the GDP in 2011, when Kazakhstan gained membership in the Customs Union and afterwards, turns out to be negligibly small in comparison to the overall losses of exports to Russia of previous years. It is also interesting to note that during 2011-2015 the exports to China dropped dramatically contracting by over 65%. In particular, exports of crude oil decreased by over 90% as well as other minerals like metal ores and ferro-alloys. This might have been caused by a num-

MOST OF THE EXPANSION OF THE EXPORTS THAT TOOK PLACE AFTER 2000 WAS ACHIEVED PRIMARILY DUE TO GROWING EXPORTS TO EUROPE AND CHINA

БОЛЬШАЯ ЧАСТЬ РАСШИРЕНИЯ ЭКСПОРТА, ИМЕВШЕГО МЕСТО ПОСЛЕ 2000 ГОДА, БЫЛА ДОСТИГНУТА, ГЛАВНЫМ ОБРАЗОМ, ЗА СЧЕТ ЕГО РОСТА В ЕВРОПУ И КИТАЙ

лометров от Казахстана, что входит в пределы относительно рентабельной дальности полета наиболее распространенных грузовых воздушных судов [Грейвер и Резерфорд, 2018]. Рынки дальних стран находятся на расстоянии более 5 тысяч километров от Казахстана и требуют морских перевозок для ведения рентабельной торговли. Как было упомянуто ранее, с 2000 года произошел впечатляющий рост общей торговли, и сравнение абсолютных значений экспорта с различными регионами будет вводить в заблуждение. Поэтому мы используем более адекватный показатель для экспорта, который представляет собой отношение объема экспорта к ВВП, чтобы увидеть, как со временем развивался экспорт Казахстана в различные рынки мира.

Как мы видим, экспорт на различные рынки, как правило, постепенно снижался, несмотря на краткосрочные всплески в определенные периоды. Экспорт на европейский рынок, который почти полностью состоит из сырой нефти, снижается с 2008 года

ber of factors like decrease of the oil prices that took place in 2014, attempts of China to diversify its energy sources as well as the deceleration of its GDP growth. However, the process of integration of Kazakhstan into the EAEU and resulting trade restrictions with non-member-states might well be one of the reasons as well.

Exports of Kazakhstan to the markets of close vicinity were in sharp decline between 2007 and 2015 primarily due to the sharp contraction of trade with Iran. From 2007 to 2015, the exports to Iran have fallen by over 75% and this declining trend continues. The recent gradual recovery of exports to the markets of close vicinity that began in 2015 is mostly attributed to Uzbekistan which became the number one market for Kazakhstan's exports in the region [World Bank Group, 2019]. Despite extensive geography, only 6 countries account for more

по мере снижения цен на нефть. Интересно отметить, что казахстанский экспорт в Россию демонстрирует явную тенденцию к снижению с 2000 года, несмотря на факт членства в Евразийском экономическом союзе (ЕАЭС). Небольшой рост экспорта относительно ВВП в 2011 году, когда Казахстан получил членство в Таможенном союзе, и впоследствии, оказывается крайне незначительным по сравнению с общими потерями экспорта в Россию в предыдущие годы. Также интересно отметить, что в течение 2011-2015 гг. экспорт в Китай резко сократился более чем на 65%. В частности, экспорт сырой нефти сократился более чем на 90%, при сокращении других полезных ископаемых, таких как металлические руды и ферросплавы. Это могло быть вызвано рядом факторов, таких как снижение цен на нефть, имевшее место в 2014 году, попытки Китая диверсифицировать свои источники энергии, а также замедление роста ВВП

than 80% of exports of Kazakhstan to middle-distance markets. Exports to markets like Ukraine, Tajikistan, and Turkey are characterized by low volatility and relatively high diversification. On the other hand, exports to other important middle distance markets like South Korea and Japan mainly consist of oil and other minerals and are highly volatile over time in terms of overall market value. The overall sectoral structure of the exports to middle distance countries is still mainly composed of crude oil and other mineral products. However, the share of crude oil generally varies from 60 to 75%, which is slightly more diverse than the overall exports of Kazakhstan.

Finally, distant markets have the smallest share in the exports of Ka-

DESPITE EXTENSIVE GEOGRAPHY, ONLY 6-7 COUNTRIES ACCOUNT FOR MORE THAN 80% OF EXPORTS OF KAZAKHSTAN TO MIDDLE-DISTANCE MARKETS

НЕСМОТЯ НА ОБШИРНУЮ ГЕОГРАФИЮ, ТОЛЬКО НА 6 СТРАН ПРИХОДИТСЯ БОЛЕЕ 80% ЭКСПОРТА КАЗАХСТАНА НА РЫНКИ СРЕДНЕЙ ДАЛЬНОСТИ

Китая. К тому же процесс интеграции Казахстана в ЕАЭС и связанные с этим торговые ограничения с государствами, не являющимися членами, также могут быть одной из причин.

Экспорт Казахстана на рынки ближнего зарубежья в период с 2007 по 2015 г. ощутимо снижался главным образом из-за резкого сокращения торговли с Ираном. С 2007 по 2015 год экспорт в Иран упал более чем на 75%, и эта тенденция к снижению сохраняется. Недавнее постепенное восстановление экспорта на рынки ближнего зарубежья, начавшееся в 2015 году, в основном связано с налаживанием торговли с Узбекистаном, который стал «рынком номер один» для казахстанского экспорта в регионе [Группа Всемирного банка, 2019]. Несмотря на обширную географию, только на 6 стран приходится более 80% экспорта Казахстана на средние рынки. Экспорт на такие рынки, как Украина, Таджикистан и Турция, характеризуется низкой волатильностью и относительно высокой диверсификацией. С другой стороны, экспорт на другие важные рынки среднего расстояния, такие как Южная Корея и Япония, в основном состоит из нефти и других полезных ископаемых, и объем экспорта подвержен высокой волатильности. Общая отраслевая структура экспорта в страны ближнего зарубежья по-прежнему в основном состоит из сырой нефти и других минеральных продуктов. Однако стоит отметить, что доля сырой нефти в экспорте в страны средней дальности обычно колеблется от 60 до 75%, что несколько ниже, чем в общем экспорте Казахстана.

Наконец, отдаленные рынки занимают наименьшую долю в экспорте Казахстана, составляя лишь около 5% его экспорта. Общая рыночная стоимость экспорта на отдаленные рынки очень изменчива. Однако доля сырой нефти в экспорте на отдаленные рынки довольно низкая (50-60%) по срав-

zakhstan accounting for about only 5% of its exports. The total market value of the exports to distant markets is highly volatile. However, the share of crude oil in exports to distant markets is fairly low (50-60%) compared to the overall exports. In general, we can observe an overall decline in exports to most of the markets after 2007-2008 relative to the country's GDP. From 2008 to 2016, the total exports of Kazakhstan dropped by 50%. However, since 2015 we can observe a gradual rise in exports of Kazakhstan practically in all foreign markets. Most importantly, this growth is more pronounced in close vicinity, middle distance as well as in distant markets, which tend to import more non-mineral commodities from Kazakhstan.

Considering the geographic diversity of exports is important not only from the perspective of trade security but also from the perspective of shaping the productive structure of the economy. Moreover, zoning of markets

WE CAN OBSERVE AN OVERALL DECLINE IN EXPORTS TO MOST OF THE MARKETS AFTER 2007-2008 RELATIVE TO THE COUNTRY'S GDP

В ЦЕЛОМ, МЫ МОЖЕМ НАБЛЮДАТЬ ОБЩЕЕ СНИЖЕНИЕ ЭКСПОРТА НА БОЛЬШИНСТВО РЫНКОВ ПОСЛЕ 2007-2008 ГГ. ПО ОТНОШЕНИЮ К ВВП СТРАНЫ

нению с общим экспортом. В целом, мы можем наблюдать общее снижение экспорта на большинство рынков после 2007-2008 гг. по отношению к ВВП страны. С 2008 по 2016 год общий объем экспорта Казахстана сократился на 50%. С 2015 года мы можем наблюдать постепенный рост экспорта Казахстана практически на всех зарубежных рынках. Наиболее важно, что этот рост более выражен в отношении стран непосредственной близости, на среднем расстоянии, а также на отдаленных рынках, которые имеют тенденцию импортировать больше неминеральных товаров из Казахстана.

Географическое разнообразие экспорта важно не только с точки зрения безопасности торговли, но и с точки зрения формирования производственной структуры экономики. Кроме того, зонирование рынков, основанное на географической удаленности от происхождения, дает альтернативный взгляд

based on geographic distance from origin provides an alternative view on the exports and external trade. In this particular case of Kazakhstan, this approach allows us to look at the issue of export diversification from a different perspective.

References:

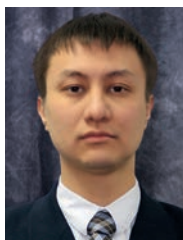
1. Committee on Statistics of the Ministry of National Economy of Kazakhstan (2019). Official statistical information, Operational data (express information, newsletters), Foreign and mutual trade statistics. Retrieved from https://old.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCrossTrade?_afzLoop=7926668402073289#%40%3F_afzLoop%3D7926668402073289%26_adf.ctrl-state%3Dzj6xot8rx_38. Accessed on 10.12.2019.
2. Graver, Brandon and Daniel Rutherford (2018). Transatlantic Airline Fuel Efficiency Ranking, 2017. White Paper September-2018. Retrieved from https://theicct.org/sites/default/files/publications/Transatlantic_Fuel_Efficiency_Ranking_20180912.pdf. Accessed on 09.12.2019.
3. The World Bank (2019). GDP (current US\$). Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>. Accessed on 04.12.2019.
4. UN Comtrade (2019). UN Comtrade | International Trade Statistics Database. Retrieved from: <https://comtrade.un.org/data/>. Accessed on 08.12.2019.
5. World Bank Group (2019). Uzbekistan – Country Economic Update. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/866501562572675697/pdf/Uzbekistan-Toward-a-New-Economy-Country-Economic-Update.pdf>. Accessed on 10.12.2019

на экспорт и внешнюю торговлю. В данном конкретном случае Казахстана этот подход позволяет нам взглянуть на проблему диверсификации экспорта с другой точки зрения.

Источники:

1. Комитет по статистике при Министерстве национальной экономики Республики Казахстан (2019). Официальная статистическая информация, Оперативные данные (экспресс-информация, информационные бюллетени), Статистика внешней и взаимной торговли. Доступен по адресу: https://old.stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbersCrossTrade?_afzLoop=7926668402073289#%40%3F_afzLoop%3D7926668402073289%26_adf.ctrl-state%3Dzj6xot8rx_38. Дата обращения: 10.12.2019.
2. Грейвер, Брэндон и Даниэль Резерфорд (2018). Рейтинг эффективности использования топлива в трансатлантических авиалиниях, 2017. White Paper сентябрь-2018. Доступен по адресу: https://theicct.org/sites/default/files/publications/Transatlantic_Fuel_Efficiency_Ranking_20180912.pdf. Дата обращения: 09.12.2019.
3. Всемирный банк (2019). ВВП (в текущих ценах). Доступен по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>. Дата обращения: 04.12.2019.
4. UN Comtrade (2019). ООН Comtrade | База данных статистики международной торговли. Доступен по адресу: <https://comtrade.un.org/data/>. Дата обращения: 08.12.2019.
5. Группа Всемирного банка (2019). Узбекистан – экономическое обновление страны. Доступен по адресу: <http://documents.worldbank.org/curated/en/866501562572675697/pdf/Uzbekistan-Toward-a-New-Economy-Country-Economic-Update.pdf>. Дата обращения: 10.12.2019.

CENTRAL ASIA: FRESH START OR BUSINESS AS USUAL?

ASSET ORDABAYEV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ: НОВЫЙ СТАРТ ИЛИ ВСЕ ПО-СТАРОМУ?

On November 29, 2019, Tashkent hosted an informal summit, or the consultative meeting, as it is officially called, of the heads of the five Central Asian states. This was the second meeting held in such a format, as the first one was held in March 2018 in Nur-Sultan (formerly Astana), where the parties agreed to hold their next meeting in Uzbekistan in the spring of 2019 [Eurasia Expert, 2018]. The meeting eventually took place half a year later than planned but, nevertheless, despite a significant delay, it is an important step forward for Central Asia. The format is becoming a regular feature, and it is expected that the third summit will be held in Bishkek next year. As a result, a formal or informal institution can be created in the region where leaders can discuss cooperation issues or resolve their disagreements. However, the question arises whether this format has a chance to survive. After all, to date, there were many attempts at regional cooperation, none of which were successful.

It is important for the Central Asian countries to recreate their intraregional interaction format without the participation of external players, as it was emphasized at the first meeting. This

THE MEETING TOOK PLACE HALF A YEAR LATER THAN PLANNED BUT, DESPITE A SIGNIFICANT DELAY, IT IS AN IMPORTANT STEP FORWARD FOR CENTRAL ASIA

ВСТРЕЧА СОСТОЯЛАСЬ НА ПОЛГОДА ПОЗЖЕ, ЧЕМ ПЛАНИРОВАЛОСЬ, НО, НЕ СМОТЯ НА ЗНАЧИТЕЛЬНУЮ ЗАДЕРЖКУ, ЭТО ВАЖНЫЙ ШАГ ВПЕРЕД ДЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

29 ноября 2019 года в Ташкенте состоялся неформальный саммит, или, как его официально называют, консультативная встреча, глав пяти государств Центральной Азии. Это была вторая встреча, проведенная в таком формате, а первая состоялась в марте 2018 года в Нур-Султане (тогда Астане), где стороны договорились провести свою следующую встречу в Узбекистане весной 2019 года [Евразия Эксперт, 2018]. Встреча в итоге состоялась на полгода позже, чем планировалось, но, тем не менее, несмотря на значительную задержку, это важный шаг вперед для Центральной Азии. Формат принимает регулярный характер, и ожидается, что третий саммит пройдет в Бишкеке в следующем году. В результате в регионе может быть создан формальный или неформальный институт, где лидеры могут обсуждать вопросы сотрудничества или улаживать свои разногласия. Однако возникает вопрос, есть ли у этого формата шанс состояться. В конце концов, до сегодняшнего дня было много попыток регионального сотрудничества, ни одна из которых не была успешной.

Для стран Центральной Азии важ-

will testify to the recognition by the countries of their regional identity, which should make them more visible on the vast Eurasian continent. Meanwhile, the Central Asian leaders insist that the meetings are only a dialogue platform, which allows them to confidentially discuss issues that are important for all countries of the region – security, water, and the environment, as well as to develop mutual trade and people-to-people relations. The Central Asian countries want to create a barrier-free region by cancelling visas, removing obstacles at the borders, and streamlining checkpoints so that their economies receive additional opportunities for growth.

The fact that the countries insist on the consultative nature of the meetings is an attempt to take time and a desire to ease the pressure if this process does not succeed. Previous attempts, it seems, were too intrusive, and this refers not only to the earlier integration initiatives of the 1990s. Even at the beginning of the 21st century, the Central Asian coun-

но воссоздать формат внутрирегионального взаимодействия без участия внешних игроков, как было подчеркнуто на первой встрече. Это будет свидетельствовать о признании странами их региональной идентичности, что должно сделать их более заметными на обширном евразийском континенте. Между тем, центральноазиатские лидеры настаивают на том, что встречи являются лишь диалоговой площадкой, которая позволяет им конфиденциально обсуждать важные для всех стран региона вопросы – безопасность, водоснабжение и окружающую среду, а также развивать взаимную торговлю и отношения между людьми. Страны Центральной Азии хотят создать безбарьерный регион, отменив визы, устранив препятствия на границах и упорядочив работу контрольно-пропускных пунктов, чтобы их экономики получили дополнительные возможности для роста.

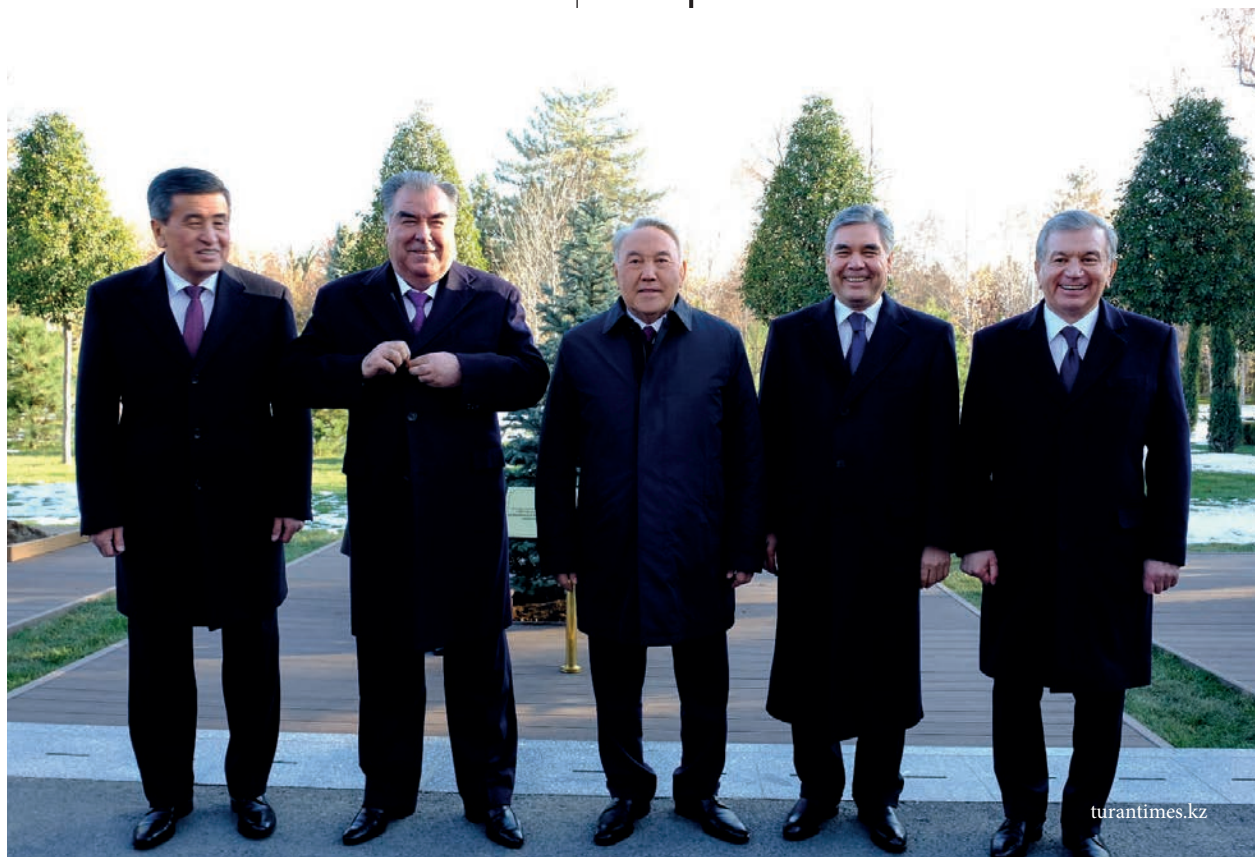
То, что страны настаивают на консультатив-

tries assumed certain obligations within the framework of the institutional structures that then existed, but they could not or did not want to fulfill them. In the 2000s, there were a number of sensitive cross-border issues, but they remained unresolved as the elites were busy with domestic political issues, such as consolidating the power vertical. In the trade area, natural resources were the basis of Central Asian exports, and trade with the neighbors was not considered a priority. More recently, the clashes on the Kyrgyz-Tajik border could become a pretext to cancel the meeting in Tashkent and end the consultative format in Central Asia [Vachedin, 2019]. But, unlike previously, the two countries held a series of bilateral meetings at different levels and continue to work together to normalize their relations.

Another important factor of success in organizing the consultative meetings was the position of Uzbekistan, which changed its hardline and uncompromising policy pursued earlier in relations with its Central Asian

ном характере встреч, является попыткой не делать поспешных шагов и желанием ослабить давление, если данный процесс не заработает. Предыдущие попытки, похоже, были слишком навязчивыми, и это относится не только к более ранним интеграционным инициативам 1990-х годов. Даже в начале XXI века страны Центральной Азии брали на себя определенные обязательства в рамках существовавших тогда институциональных структур, но они не могли или не хотели их выполнять. В 2000-х годах был ряд чувствительных трансграничных проблем, но они оставались нерешенными, поскольку элиты были заняты внутривнутриполитическими вопросами, такими как консолидация вертикали власти. В области торговли основой экспорта Центральной Азии были природные ресурсы, и торговля с соседями не считалась приоритетной. Произшедшие недавно столкновения на кыргызско-таджикской границе могли стать поводом для отмены встречи в Ташкенте и прекраще-

neighbors. Under President Karimov, Uzbekistan mined the border with Tajikistan and closed the railway to prevent the delivery of goods for the construction of the Rogun hydropower plant. There were quite tense relations between Tashkent and Bishkek fueled by ethnic clashes in southern Kyrgyzstan. While considering the construction of nuclear power plants near the border with Turkmenistan, the Uzbek side did not take into account Ashgabat's opinion. The Uzbek-Kazakh relations also had a number of multi-level contradictions. Currently, however, the leadership of Uzbekistan is gradually resolving all these issues. Apparently, the fact that Uzbekistan borders on all the Central Asian countries is decisive here as the country serves as some kind of a central element that connects the region.

At the same time, it is necessary to recognize the pragmatic position of Kazakhstan, which was a constant initiator of various integration platforms in Central Asia. Taking into account Kazakhstan's foreign policy ambitions, the country's leadership supported the new course of Uzbekistan and contributed to holding the consultative meetings. Perhaps that is why Nur-Sultan was chosen as the venue for the first meeting. It is also possible that the transit of power in Kazakhstan has become one of the factors in postponing the second meeting of the heads of state. Nursultan Nazarbayev announced his resignation on March 19, 2019, shortly before the scheduled meeting date [Bulanov, 2019]. It is noteworthy that Kazakhstan was represented at the Tashkent meeting by the former president, who currently serves as the chairman of the Security Council and is the country's constitutionally designated Leader of the Nation. While Nazarbayev is not an official head of state, he was elected

IT IS IMPORTANT FOR THE CENTRAL ASIAN COUNTRIES TO RECREATE THEIR INTRAREGIONAL INTERACTION FORMAT WITHOUT THE PARTICIPATION OF EXTERNAL PLAYERS

ДЛЯ СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ВАЖНО ВОССОЗДАТЬ ФОРМАТ ВНУТРИРЕГИОНАЛЬНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ БЕЗ УЧАСТИЯ ВНЕШНИХ ИГРОКОВ

ния консультативного формата в Центральной Азии [Вачедин, 2019]. Но, в отличие от прошлых лет, две страны провели серию двусторонних встреч на разных уровнях и продолжают совместно работать, чтобы нормализовать свои отношения.

Еще одним важным фактором успеха в организации консультативных встреч стала позиция Узбекистана, который изменил свою жесткую и бескомпромиссную политику, проводимую ранее в отношениях с центральноазиатскими соседями. При президенте Каримове Узбекистан заминировал границу с Таджикистаном и закрыл железную дорогу, чтобы помешать доставке товаров для строительства Рогунской ГЭС. Между Ташкентом и Бишкеком были довольно напряженные отношения, вызванные этническими столкновениями на юге Кыргызстана. При рассмотрении вопроса строительства АЭС вблизи границы с Туркменистаном узбекская сторона не приняла во внимание мнение Ашхабада. Узбекско-казахстанские отношения также имели ряд многоуровневых противоречий. Однако в настоящее время руководство Узбекистана постепенно решает все эти вопросы. Очевидно, то обстоятельство, что Узбекистан граничит со всеми странами Центральной Азии, является здесь решающим, поскольку эта страна служит своего рода центральным элементом, связывающим регион.

В то же время необходимо признать прагматическую позицию Казахстана, который был постоянным инициатором различных интеграционных платформ в Центральной Азии. Учитывая внешнеполитические амбиции Казахстана, руководство страны поддержало новый курс Узбекистана и способствовало

the honorary chairman of the consultative meeting in recognition of his efforts to integrate Central Asia.

Obviously, a political consensus has been formed in Central Asia on the need for joint work, and there is a certain agenda for this. In a positive development, President of Turkmenistan Gurbanguly Berdimuhamedov attended the second meeting, although the country was represented by the foreign minister at the first meeting. Moreover, while earlier integration projects were determined by political will, it is economic efficiency that governs cooperative activities at this stage. This is in line with the classical theory of integration that regards economic rapprochement as the first step in the process.

To date, each country in the region has reached a certain ceiling in economic growth based only on the sale of its resources [IMF, 2019]. In addition, China gradually reduces the consumption of a number of resources. In the medium term, undoubtedly, resources

проведению консультативных встреч. Возможно, именно поэтому Нур-Султан был выбран местом проведения первой встречи. Также возможно, что транзит власти в Казахстане стал одним из факторов переноса второй встречи глав государств. Нурсултан Назарбаев объявил о своем уходе в отставку 19 марта 2019 года, незадолго до назначенной даты встречи [Буланов, 2019]. Примечательно, что Казахстан на встрече в Ташкенте представлял бывший президент, который в настоящее время является председателем Совета безопасности и носит конституционно закрепленный титул «Лидер нации». Хотя Назарбаев не является официальным главой государства, он был избран почетным председателем консультативной встречи в знак признания его усилий по интеграции Центральной Азии.

Очевидно, что в Центральной Азии сформировался политический консенсус относительно необходимости совместной работы, и для этого есть определенная

will remain a key factor in the structure of the regional economy. However, to improve the living standards of the population and diversify their economies, the Central Asian states need to look for a niche in the production of finished products or create components to become part of value chains. To achieve this, the countries of the region need to develop trade, which is easier to do with the neighbors where local products will be competitive. In order to integrate into value chains, Central Asia needs trade and transport logistics.

Based on the above, it is important to take into account the Chinese Belt and Road Initiative. Actually, the agenda of the Tashkent summit was precisely devoted to the development of trade and economic cooperation, and the transit and transport potential of the region and its security [Gazeta.uz, 2019]. The construction of transport infrastructure opens for Central Asia the way to the World Ocean and access to Europe and China, as well as opportunities for the development of intraregional trade (railways via Kazakhstan, Baku-Tbilisi-Kars railway, Kazakhstan-Turkmenistan-Iran railway). However, the region cannot offer something competitive yet. Nevertheless, the countries of the region have the potential to start creating joint products, and good mutual relations should become a guarantee that certain countries will not impede the transit of goods produced by their neighbors.

The main question now is whether the new reset of relations in Central Asia will ultimately lead to institutionalization and the creation of a formal organization? At the moment, the answer is simple: it does not matter. Because now it is more important for the Central Asian states to find a mechanism of joint work that will allow them to solve problems and establish mu-

ANOTHER IMPORTANT FACTOR OF SUCCESS IN ORGANIZING THE CONSULTATIVE MEETINGS WAS THE POSITION OF UZBEKISTAN

ЕЩЕ ОДНИМ ВАЖНЫМ ФАКТОРОМ УСПЕХА В ОРГАНИЗАЦИИ КОНСУЛЬТАТИВНЫХ ВСТРЕЧ СТАЛА ПОЗИЦИЯ УЗБЕКИСТАНА

повестка. Позитивным событием является то, что во второй встрече принял участие президент Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедов, хотя на первой встрече страну представлял министр иностранных дел. Более того, если прежние интеграционные проекты определялись политической волей, то на данном этапе совместная деятельность диктуется именно экономической целесообразностью. Это соответствует классической теории интеграции, которая рассматривает экономическое сближение как первый шаг в этом процессе.

На сегодняшний день каждая страна в регионе достигла определенного потолка экономического роста, основанного только на продаже своих ресурсов [МВФ, 2019]. Кроме того, Китай постепенно сокращает потребление некоторых ресурсов. В среднесрочной перспективе, несомненно, ресурсы останутся ключевым фактором в структуре региональной экономики. Тем не менее, чтобы повысить уровень жизни населения и диверсифицировать свои экономики, государствам Центральной Азии необходимо искать свою нишу в производстве готовой продукции или создавать компоненты, чтобы стать частью цепочек добавленной стоимости. Чтобы добиться этого, странам региона необходимо развивать торговлю, что легче осуществить с соседями, у которых местная продукция будет конкурентоспособной. Чтобы интегрироваться в цепочки создания стоимости, Центральной Азии нужна торговая и транспортная логистика.

Исходя из вышеизложенного, важно принять во внимание китайскую инициативу «Пояс и путь». Собственно, повестка ташкентского саммита и была посвящена

tual trust. A number of internal and external factors can prevent this, and then relations will again roll back to bilateral formats. In such a case, it is highly probable that the region will not realize its transport potential and fail to become part of the global economy, instead being clogged between regional powers. Ultimately, if the Central Asian countries manage to develop trade and joint economic activities, their populations will be on the winning side, but if not, then ordinary consumers will have to pay for isolation.

References:

1. Bulanov, Kirill (2019). Kazakh President Nazarbayev announces resignation. Retrieved from <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/03/19/796751-nazarbayev-otstavke>. Accessed on 18.12.2019.
2. Eurasia Expert (2018). A meeting of the heads of state of Central Asia was held in Astana. Retrieved from <https://eurasia.expert/v-astane-sostoyalas-vstrec-ha-glav-gosudarstv-tsentralnoy-azii/>. Accessed on 19.12.2019.
3. Gazeta.uz (2019). What the leaders of the Central Asian countries talked about. Retrieved from <https://www.gazeta.uz/ru/2019/11/30/ca-partnership/>. Accessed on 18.12.2019.
4. International Monetary Fund (2019). Five Things to Know About the Economic Outlook in the Caucasus and Central Asia. Retrieved from <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/04/26/na042919-ca-5-things-to-know-economic-outlook>. Accessed on 19.12.2019.
5. Vachedin, Dmitry (2019). Border guards of Tajikistan and Kyrgyzstan entered into a military clash. Retrieved from <https://p.dw.com/p/3PhCr>. Accessed on 19.12.2019.

развитию торгово-экономического сотрудничества, транзитно-транспортному потенциалу региона и его безопасности [Gazeta.uz, 2019]. Строительство транспортной инфраструктуры открывает для Центральной Азии путь к Мировому океану и доступ к Европе и Китаю, а также возможности для развития внутрирегиональной торговли (железные дороги через Казахстан, железная дорога Баку-Тбилиси-Карс,

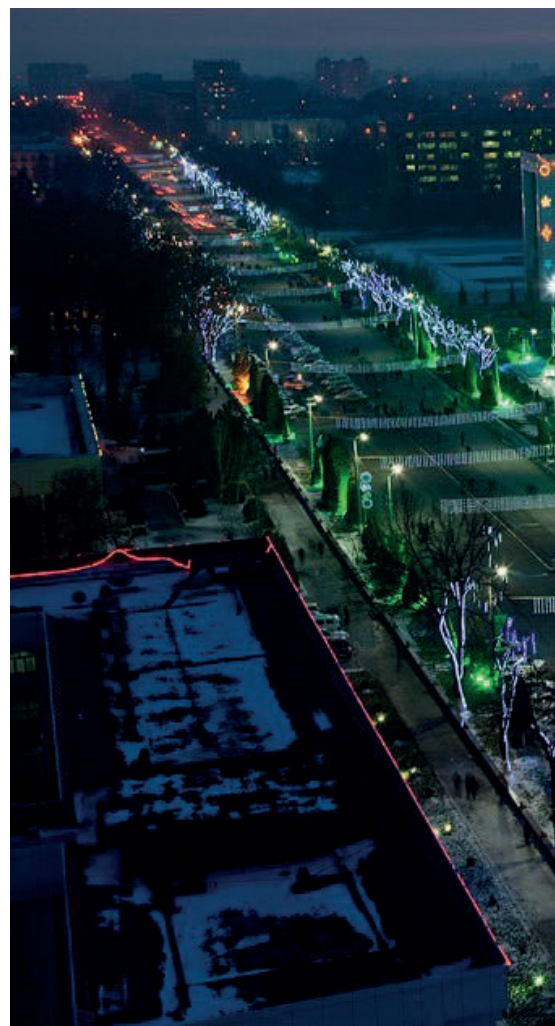
THE CONSTRUCTION OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE OPENS FOR CENTRAL ASIA THE WAY TO THE WORLD OCEAN AND ACCESS TO EUROPE AND CHINA

СТРОИТЕЛЬСТВО ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ОТКРЫВАЕТ ДЛЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ПУТЬ К МИРОВОМУ ОКЕАНУ И ДОСТУП К ЕВРОПЕ И КИТАЮ

железная дорога Казахстан-Туркменистан-Иран). Однако регион пока не может предложить что-то конкурентоспособное. Тем не менее, страны региона могут начать создавать совместные продукты, и хорошие взаимоотношения должны стать гарантией того, что отдельные страны не будут препятствовать транзиту товаров, произведенных их соседями.

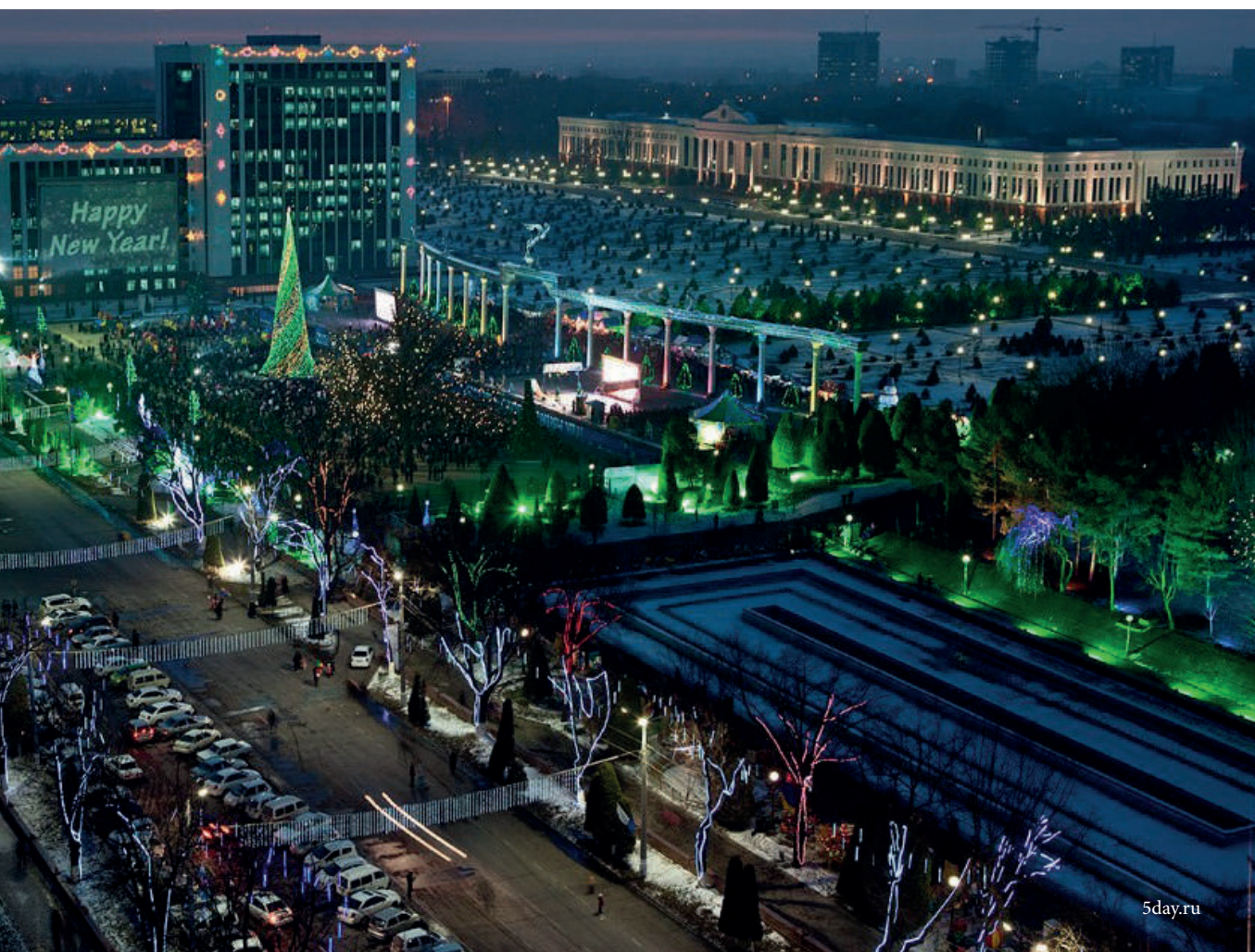
Главный вопрос сейчас заключается в том, приведет ли новая перезагрузка отношений в Центральной Азии в конечном итоге к институционализации и созданию формальной организации? На данный момент ответ прост: это не

имеет значения. Потому что сейчас для центральноазиатских государств важнее найти механизм совместной работы, который позволит им решать проблемы и установить взаимное доверие. Этому может помешать ряд внутренних и внешних факторов, и тогда отношения снова откатятся к двусторонним форматам. В таком случае весьма вероятно, что регион не сможет реализовать свой транспортный потенциал и не воспользуется возможностью стать частью мировой экономики, оказавшись вместо этого зажатым между региональными державами. В конечном счете, если странам Центральной Азии удастся развить торговлю и совместную экономическую деятельность, их население окажется в выигрыше, но если нет, то за изоляцию будут платить простые потребители.

Источники:

1. Буланов, Кирилл (2019). Президент Казахстана Назарбаев объявил о своей отставке. Доступен по адресу: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2019/03/19/796751-nazarbaev-otstavke>. Дата обращения: 18.12.2019.
2. Евразия Эксперт (2018). В Астане состоялась встреча глав государств Центральной Азии. Доступен по адресу: <https://eurasia.expert/v-astane-sostoyalas-vstrecha-glav-gosudarstv-tsentralnoy-azii/>. Дата обращения: 19.12.2019.
3. Gazeta.uz (2019). О чем говорили лидеры стран Центральной Азии. Доступен по адресу: <https://www.gazeta.uz/ru/2019/11/30/ca-partnership/>. Дата обращения: 18.12.2019.
4. Международный валютный фонд (2019). Пять фактов об экономических перспективах на Кавказе и в Центральной Азии. Доступен по адресу: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/04/26/na042919-cca-5-things-to-know-economic-outlook>. Дата обращения: 19.12.2019.
5. Вачедин, Дмитрий (2019). Пограничники Таджикистана и Киргизии вступили в боевое столкновение. Доступен по адресу: <https://p.dw.com/p/3PhCr>. Дата обращения: 19.12.2019.

5 ARALIK 2019 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN ARAŞTIRMACISI DR. AZİMZHAN KHİTAKHUNOV, "KAZAKİSTAN'DA TARIM SEKTÖRÜ: EĞİLİMLER VE ZORLUKLAR" BAŞLIKLİ BİR SEMİNER VERDİ.

2019 ЖЫЛҒЫ 5 ЖЕЛТОҚСАНДА ЕУ-РАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ PhD ДОКТОРЫ АЗИМЖАН ХИТАХУНОВ «ҚАЗАҚСТАННЫҢ АУЫЛ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫ СЕКТОРЫ: ҮРДІСТЕР МЕН МӘСЕЛЕЛЕР» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Азимжан Хитахунов семинарын әлемдегі ауыл шаруашылығы саласының қазіргі жай-күйін баяндаудан бастады. Баяндамашының келтірген деректері соңғы отыз жыл ішінде әлемдік ауыл шаруашылығы саласында өте маңызды өзгерістер болғанын көрсетеді. Мәселен, ауыл шаруашылығында жұмыс істейтін халықтың үлесі бүкіл әлемде айтарлықтай төмендеді. Табысы төмен елдерде бұл үлес 1991 жылы 73%-ды құраған болса, 2018 жылы 63%-ға дейін төмендеген. Алайда, 1960 жылдардан бері әлемдегі ауыл шаруашылығы өнімдерінің жалпы көлемі 746 млрд. доллардан 2,6 трлн. долларға дейін артты, яғни үш еседен астамға ұлғайды. Азимжан Хитахунов әлем халқының осы кезеңде 3 млрд. адамнан 7,5 млрд. адамға дейін өскенін де атап өтті. Осылайша, ауыл шаруашылығы өндірісінің өсуі әлем халқы санының өсуінен әлдеқайда көбірек болды.

Азимжан Хитахунов тәуелсіздік жылдарында Қазақстанның ауыл шаруашылығында жұмыс жасайтын халықтың үлесі бес еседен астамға

Azimzhan Khitakhunov seminerine, ana hatlarıyla dünyada tarım alanındaki eğilimler ile ilgili mevcut durumu anlatarak başladı. Konuşmacı tarafından verilen rakamlar, son otuz yılda dünya tarımında çok önemli değişikliklerin gerçekleştiğini göstermektedir. Örneğin, tarım alanında istihdam edilen nüfusun payı, tüm dünyada önemli ölçüde azalmıştır. Düşük gelirli ülkelerde, bu pay 1991'de % 73 iken, 2018'de % 63'e kadar düşmüştür. Ancak, 1960'lardan bu yana, dünyadaki toplam tarımsal üretim 746 milyardan 2,6 trilyon dolara çıkmış, yani üç kattan fazla artmıştır. Azimzhan Khitakhunov, aynı dönem içerisinde dünya nüfusunun da 3 milyardan 7,5 milyar kişiye çıktığını belirtti. Dolayısıyla, tarımsal üretimdeki artış, dünya nüfusunun artışından çok daha fazla olmuştur.

Azimzhan Khitakhunov bağımsızlık yıllarında Kazakistan'ın tarım alanında istihdam edilen nüfusunun payının beş kattan fazla düştüğünü belirterek, bunun nedenlerini dile getirdi. Konuşmacı, Kazakistan'daki tarım alanının gelişimini üç döneme ayırarak anlattı. Birinci dönem olan 1992

tөмендегенін айтып, оның себептерін көрсетті. Баяндамашы Қазақстандағы ауыл шаруашылығы саласының дамуын үш кезеңге бөліп түсіндірді. 1992-1997 жылдар аралығындағы бірінші кезеңде ауыл шаруашылығы елдің экономикалық күн тәртібінде аса маңызды мәселе ретінде тұрмады. Екінші кезең 1998-2002 жылдар аралығын қамтиды. Бұл – мұнай бағасы көтеріліп, экономика дамыған кезең. Үшінші кезең – бұл 2002 жылдан бері ауыл шаруашылығында маңызды реформалар жүргізілген кезең. Бұл кезеңде әсіресе Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың 2022 жылға дейін Қазақстанның ауыл шаруашылығы өндірісін 2,5 есеге арттыру мақсатының маңыздылығын атап өтті. Өз сөзін жалғастыра келе Хитахунов әлемдегі жалпы ауыл шаруашылығы өндірісі 1950 жылдардан бері ғылыми-технологиялық дамудың арқасында айтарлықтай өскенін баса айтты.

Семинар соңында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының зерттеушілері және семинарға қатысқан басқа да қонақтар тақырып төңірегінде сұрақтар қойып, пікір алмасты.

- 1997 yılları arasını kapsayan sürede, tarımın ülkenin ekonomik gündeminde büyük ölçüde bulunmadığı bir dönemdir. İkinci dönem 1998 - 2002 yılları arasındadır. Bu dönem, petrol fiyatlarındaki artış ile ekonominin geliştiği dönemdir. Üçüncü dönem ise 2002'den günümüze tarım alanında önemli reformlar yaşandığı bir süreçtir. Bu süreçte, özellikle Elbaşı Sayın Nursultan Nazarbayev'in 2022 yılına dek Kazakistan'ın tarımsal üretimini 2,5 katına çıkarma hedefinin önemli olduğunu altını çizdi. Sözlerinin devamında konuşmacı, dünyadaki toplam tarımsal üretimin, 1950'lerden itibaren bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde büyük ölçüde arttığını vurguladı.

Seminerin sonunda, Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün araştırmacıları ve seminere katılan diğer misafirler konunun farklı boyutlarıyla ilgili sorular sorarak görüş alışverişinde bulundular.

13 ARALIK 2019 TARİHİNDE AHMET YESEVİ ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE "KAZAKİSTAN'IN BAĞIMSIZLIKTAN BU YANA ELDE ETTİĞİ BAŞARILAR VE KAZANIMLAR" BAŞLIKLİ PANEL DÜZENLENMİŞTİR.

2019 ЖЫЛДЫҢ 13 ЖЕЛТОҚСАНЫНДА АХМЕТ ЯСАУИ УНИВЕРСИТЕТІНЕ ҚАРАСТЫ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА «ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІКТЕН БЕРГІ ТОЛАҒАЙ ТАБЫСТАРЫ МЕН ЖЕТІСТІКТЕРІ» АТТЫ ТАҚЫРЫПТА ДӨҢГЕЛЕК ҮСТЕЛ ӨТТІ.

Дөңгелек үстелге қатысқан Қазақстан халқы Ассамблеясының мүшесі, «Ахысқа» түрік ұлттық-мәдени орталығы төрағасының орынбасары ф.ғ.д., академик Қазақбай Таштемірұлы Қасымов «Тәуелсіздік жылдарындағы этно-мәдени ұйымдардың жұмысы», Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы президентінің көмекшісі, Ғылыми-ұйымдастыру жұмыстары департаментінің басшысы PhD докторы Тимур Әпендиев Әкімханұлы «Тәуелсіздік жылдарындағы жастар саясаты», Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Тарих, археология және этнология факультеті деканының ғылыми-инновациялық жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі орынбасары т.ғ.к., доцент Маржан Қанатбекқызы Дауытбекова «Ұлттық код және оны жаңғыртудың жолдары», Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқы-

Panel; Kazakistan Halk Meclisi Ahıska Türkleri Milli Merkezi Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Kazakbay Kasımov "Etno-Kültürel Örgütlerin Bağımsızlık Yıllarındaki Çalışmaları", Kazakistan Cumhuriyeti Milli Bilimler Akademisi Başkan Yardımcısı, Bilimsel Çalışmalar Koordinasyon Dairesi Başkanı Dr. Timur Apendiyev "Bağımsızlık Yıllarında Gençlik Politikası", Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Tarih, Arkeoloji ve Etnoloji Fakültesi Araştırma ve Yenilik Çalışmaları ile Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Marjan Dautbekova "Ulusal Kod ve Modernize Etme Yolları", Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi Kazakistan Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Safura Kaldıbayeva "Bağımsızlık Yıllarında Kazakistan Biliminde Kadınların Rolü" konulu bildirilerini sunmak üzere konferansa katılımda bulundular.

Konferansın açılış konuşmasını yapan ve aynı zamanda moderatörlüğünü yürüten Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur

тушысы Сафура Сапарғалиевна Қалдыбаева «Тәуелсіздік жылдары Қазақстан ғылымындағы әйелдердің рөлі» атты тақырыптарда баяндамалар жасады.

Конференцияны Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры доцент, доктор Вакур Сүмер кіріспе сөз сөйлеп ашып, Қазақстан Республикасының тәуелсіздігіне орай ұйымдастырылған конференцияға қатысқан көрнекті ғалымдарға ризашылығын білдірді және Қазақстанды тәуелсіздіктің 28 жылдығымен шын жүректен құттықтап, ізгі тілектерін білдірді. Дөңгелек үстелдің «Қазақстанның тәуелсіздіктен бергі толағай табыстары мен жетістіктері» тақырыбы төңірегінде өрбитінін атап өткен доцент, доктор Вакур Сүмер Қазақстанның 1992 жылдан осы уақытқа дейін Еуразиядағы өзгерістерге қарамастан өзінің тұрақтылығын сақтап, қарқынды дамып келе жатқанын тілге тиек етті. Осы сөздерден кейін доцент, доктор Вакур Сүмер «Gapminder.org»

Sümer, Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını münasebetiyle düzenlenmekte olan konferansa katılımda bulunan saygıdeğer bilim adamlarına teşekkürlerini ileterek, bağımsızlığının 28. yılında Kazakistan'a en içten tebriklerini ve iyi dileklerini bildirdi. Düzenlenmekte olan panelin konusunun "Kazakistan'ın Bağımsızlıktan Bu Yana Elde Ettiği Başarılar ve Kazanımlar" olduğunu hatırlatan Doç. Dr. Vakur Sümer, Kazakistan'ın 1992 yılından bugüne kadar Avrasya'daki dönüşümlere rağmen başarılı bir şekilde istikrarını koruyan ve hızla gelişen bir ülke olduğunu altını çizdi. Sözlerinin devamında Doç. Dr. Vakur Sümer, "Gapminder.org" internet sitesi üzerinden istatistik bilgilere değinerek Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasından günümüze kadar elde ettiği başarılarından bahsetti.

Konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet edilen Kazakistan Halk Meclisi Ahıska Türkleri Milli Merkezi Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Kazakbay Kasimov "Etno-Kültürel Örgütlerin Bağımsızlık Yıllarındaki Çalışmaları" başlıklı tebliğinde Ka-

веб-сайтындағы статистикалық ақпараттарға тоқталып өтіп, Қазақстанның тәуелсіздіктен бергі жетістіктері туралы баяндады.

Қазақстан халқы Ассамблеясының мүшесі, «Ахыска» түрік ұлттық-мәдени орталығы төрағасының орынбасары ф.ғ.д., академик Қазақбай Таштемірұлы Қасымов «Тәуелсіздік жылдарындағы этно-мәдени ұйымдардың жұмысы» атты баяндамасында Қазақстанның тәуелсіздік алғаннан кейінгі мақсаты мен міндеттері туралы айтты. Тәуелсіздіктің оңай жолмен келмегенін атап өткен профессор, доктор Қазақбай Қасымов Қазақстан тарихына қысқаша тоқталды. Сөзінің жалғасында Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың қазақ халқы үшін маңыздылығын түсіндіріп, «Қазақстан-2050» Стратегиясы туралы ақпарат берді.

Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы президентінің көмекшісі, Ғылыми-ұйымдастыру жұмыстары департаментінің басшысы PhD докторы Тимур

zakistan'ın bağımsızlık sonrası misyon ve hedeflerini ana hatlarıyla açıkladı. Bağımsızlığını kolay kazanılmadığının altını çizen Prof. Dr. Kazakbay Kasimov, Kazakistan'ın tarihine kısaca değindi. Sunumunun devamında sunucu Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı, Elbaşı Sayın Nursultan Nazarbayev'in Kazak halkı için önemini anlattı ve Kazakistan'ın 2050 Stratejisi'nden bahsetti.

Kazakistan Cumhuriyeti Milli Bilimler Akademisi Başkan Yardımcısı, Bilimsel Çalışmalar Koordinasyon Dairesi Başkanı Dr. Timur Apendiyev ise "Bağımsızlık Yıllarında Gençlik Politikası" başlıklı sunumuna, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'ne teşekkürlerini ileterek başladı. "Bağımsızlık" teriminin anlamını açıklayan Dr. Timur Apendiyev, Kazakistan gençlerinin ülkenin geleceğindeki önemini dile getirdi. Binlerce Kazakistan gencine yurt dışındaki en kaliteli yükseköğretimde eğitimi görmeye hak veren Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in politikasının akıllı ve

Әкімханұлы Әпендиев «Тәуелсіздік жылдарындағы жастар саясаты» атты баяндамасын Қазақстан тәуелсіздігін алғаш таныған ел ретінде Түркия Республикасына алғыс білдіруден бастады. PhD докторы Тимур Әпендиев «Тәуелсіздік» сөзінің мағынасын түсіндіріп өтіп, Қазақстан жастарының ел болашағы үшін маңыздылығына тоқталды. Ол Қазақстанның Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың ақылды, әрі көреген саясаты арқасында мыңдаған жастарға шетелдің жоғары оқу орындарында сапалы білім алуға мүмкіндік алғанын атап өтті. Баяндама соңында PhD докторы Тимур Әпендиев шетелде оқып жатқан жастар міндетті түрде елге оралып, Қазақстанның әр салада дамуына үлес қосатынына үміт білдірді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Тарих, археология және этнология факультеті деканының ғылыми-инновациялық жұмыс және халықаралық ынтымақтастық жөніндегі орынбасары т.ғ.к., доцент Маржан Қанатбекқызы Дауытбекова өз сөзін

uzak görüşlü bir politika olduğunun altını çizdi. Sunumunun sonunda Dr. Timur Apendiyev, yurt dışında eğitim görmekte olan gençlerin gelecekte mutlaka ülkeye dönerek Kazakistan'ın her alanda gelişmesi için çalışacaklarına olan inancını belirtti.

Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Tarih, Arkeoloji ve Etnoloji Fakültesi Araştırma ve Yenilik Çalışmaları ile Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Dekan Yardımcısı Doç. Dr. Marjan Dautbekova, sözlerine Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi ile Avrasya Araştırma Enstitüsü arasında çok derin ve önemli işbirliğinin kurulduğunu belirterek başladı. Sunumunun konusunun "Ulusal Kod ve Modernize Etme Yolları" olduğunu hatırlatan Doç. Dr. Marjan Dautbekova, "Ulusal Kod" terimini ana hatlarıyla açıkladı. Kazakistan'ın toprak büyüklüğü bakımından Bağımsız Devletler Topluluğu içerisinde Rusya'dan sonra ikinci, dünyada ise dokuzuncu olduğunu hatırlatan Doç. Dr. Marjan Dautbekova, bağımsızlık öncesi Kazakistan'ın ve Kazaklar'ın tarihine değindi. 1997 yılından bu yana Kazakistan'ın Kurucu Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev'in halka seslenişlerinin önemli noktalarını aktaran Doç. Dr. Marjan Dautbekova, Kazakistan'ın geleceğinin parlak olacağını altını çizdi.

Sonraki konuşmacı olan Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi Kazakistan Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Safura Kaldıbayeva, "Bağımsızlık Yıllarında Kazakistan Biliminde Kadınların Rolü" konulu bildirisinde Kazakistan'da 1932-1933 yıllarında yaşanan kıtlığı dile getirdi. Kadın meselesine Kazak aydın erkeklerinin geçmişte büyük önem verdiğini aktaran Safura Kaldıbayeva, hâlihazırda da Kazak erkeklerinin kadınları elde taşıdığını belirtti. Sunumunun sonunda Safura Kaldıbayeva, Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi adına konferansı düzenleyen Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün tüm personellerine teşekkürlerini ileterek, gelecekte iki kurum arasında işbirliğinin daha da gelişmesini diledi.

Konferans sonrasında Enstitü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer katılımcılara takdir belgelerini takdim etti.

бастай келе, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті мен Еуразия ғылыми-зерттеу институты арасында өте терең, әрі маңызды ынтымақтастық орнағанын атап өтті. Баяндама тақырыбы «Ұлттық код және оны жаңғыртудың жолдары» екенін еске салған доцент, доктор Маржан Дәуітбекова «ұлттық код» терминіне тоқталды. Доцент, доктор Маржан Дәуітбекова Қазақстанның жер көлемі жағынан Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығында Ресейден кейін екінші, әлем бойынша тоғызыншы екенін еске сала отырып, тәуелсіздікке дейінгі Қазақстан мен қазақ халқының тарихына тоқталды. Қазақстанның Тұңғыш Прези-

денгі Нұрсұлтан Назарбаевтың 1997 жылдан бері жарияланған Қазақстан халқына жолдауларының маңыздылығы туралы айтқан доцент, доктор Маржан Дәуітбекова Қазақстанның болашағы жарқын болатынына сенім білдірді.

Келесі баяндамашы Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің Қазақстан тарихы кафедрасының аға оқытушысы Сафура Сапарғалиевна Қалдыбаева «Тәуелсіздік жылдары Қазақстан ғылымындағы әйелдердің рөлі» деген баяндамасында Қазақстандағы 1932-1933 жылдардағы ашаршылық туралы сөз қозғады. Сафура

Қалдыбаева қазақ зиялыларының әйелдер мәселесіне үлкен мән бергенін және қазіргі таңда қазақ ер адамдары әйелдерді аялап, ардақтайтынын тілге тиек етті. Баяндама соңында Сафура Қалдыбаева Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті атынан конференцияны ұйымдастырған Еуразия ғылыми-зерттеу институтының барлық қызметкерлеріне алғыс айтып, болашақта екі ғылыми мекеме арасындағы ынтымақтастықтың одан әрі дами беруін тіледі.

Конференциядан кейін институт директоры доцент, доктор Вакур Сүмер қатысушыларға алғыс хаттар табыс етті.

26 ARALIK 2019 TARİHİNDE MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ MELİSA ARSLAN "KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE'DEKİ EĞİTİM VE KÜLTÜR GELİŞMELERİNİN İNCELENMESİ" KONUSU BİR SEMİNER VERDİ.

2019 ЖЫЛДЫҢ 26 ЖЕЛТОҚСАНЫНДА МУГЛА СЫТКИ КОЧМАН УНИВЕРСИТЕТІНІҢ МАГИСТРАНТЫ МЕЛИСА АРСЛАН «ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ САЛАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Мелиса Арслан семинарында Қазақстан мен Түркия елдерінің білім беру және мәдениет салаларына шолу жасамастан бұрын, аз дамыған және дамушы елдердің алдында тұрған даму мәселесінің өзектілігіне тоқталып, осы салада адами капиталдың маңызды рөл атқаратынын атап өтті.

Арслан екі елдің қазіргі білім беру жүйесі мен мәдени іс-шаралары туралы баяндап, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың «Қазақстан-2030» стратегиясын жүзеге асыру мақсатында халықаралық аренада беделге ие болатын және халықаралық пікірталастарда өз пікірлерін ортаға салатын білікті мамандар даярлау үшін білім беру саласына қаншалықты мән берілетінін айтты. Осыған байланысты Назарбаев тарапынан 1993 жылы «Болашақ» бағдарламасы құрылғанын тілге тиек етті.

Melisa Arslan, seminerinde, Kazakistan ve Türkiye'deki eğitim ve kültür faaliyetlerine dair bir inceleme ortaya koymadan önce az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin yaşadıkları kalkınma sorununun önemli bir mesele olduğunu ve bu alanda beşeri sermayenin çok önemli bir işlev gördüğünü ifade etti.

İki ülkede de mevcut eğitim sistemi ve kültürel faaliyetlerden bahseden Arslan, özellikle Kazakistan Kurucu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 2030 stratejisinin gerçekleştirilmesi amacıyla, ve uluslararası arenada saygınlık elde edecek, uluslararası tartışmalarda görüşlerini paylaşılabilecek kaliteli ve bilgili uzmanların yetişmesi için eğitime ne kadar önem verdiğini dile getirdi. Bu bağlamda Nazarbayev tarafından 1993 yılında Büyük Öğrenci Projesi kapsamında Bolaşak Programının ortaya konduğunu belirtti.

Seminerin devamında Melisa Arslan her iki ül-

Семинар жалғасында Мелиса Арслан екі елдің ЖІӨ-дегі білім беру саласының үлесі БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттарына кіретін сапалы білім беруді қамтамасыз ету үшін белгіленген 4-6% деңгейіне жете алмағанын мәлімдеді. Сондай-ақ, Түркияда Қазақстанмен салыстырғанда білім берудегі теңсіздік көрсеткіші жоғарырақ екенін және сауаттылық деңгейі төменірек екенін айтты.

Арслан Тұрақты экономикалық дамуды бағалау есебін (SEDA) қарастыра отырып, Қазақстанның Түркиядан 1 ұпайға жоғары екенін және жыл сайын тұрақты түрде дамып келе жатқанын атап өтті. Сондай-ақ, әр түрлі мәліметтер негізінде екі елдің білім беру және мәдениет салаларын салыстырып шықты. Арсланның пайымдауынша, білім беру – дамудың кілті болып саналатын адами капиталдың негізгі көзі. Ол әр түрлі стратегиялардың нәтижесінде пайда болған білім беру және мәдени іс-шаралар елдер-

kenin milli gelirlerinden eğitime ayırdıkları payın Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer alan nitelikli eğitimin gerçekleşmesine yönelik olarak belirlenen %4-%6 oranına ulaşamadığını açıkladı. Ayrıca Türkiye’de, Kazakistan’a kıyasla eğitimde eşitsizlik oranının daha yüksek olduğu ve okuma yazma oranının daha düşük olduğunu belirtti.

Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Değerlendirme Raporu (SEDA) incelendiğinde de Kazakistan’ın Türkiye’nin üstünde bir puan aldığını ve her yıl düzenli şekilde gelişim gösterdiğini belirten Arslan, farklı veriler üzerinden iki ülkedeki eğitim ve kültür önceliklerini karşılaştırdı. Arslan, kalkınmanın anahtarı kabul edilen beşeri sermayenin birincil kaynağının eğitim olduğunu dile getirdi. Farklı stratejiler sonucu ortaya çıkan eğitim ve kültür faaliyetlerinin ülkelerdeki nitelikli iş gücünü belirlediğini ve bu durumun ise uzun vadeli olarak ülkelerin ekonomik gelişmişliğini, dün-

де білікті жұмыс күшін анықтайтынын және бұл ұзақ мерзімді перспективада елдердің экономикалық дамуына әсер ететінін сөз етті. Сонымен қатар, Арслан бұл жағдай қазіргі заманғы өркениеттер деңгейіне жету мақсаттарына әр түрлі жолдармен әсер ететінін айтып, өз баяндамасын аяқтады.

Семинар соңында қатысушылар әртүрлі сұрақтар қойып, баяндамашыға зерттеу тақырыбы бойынша нақты ұсыныстар берді және тақырып төңірегінде пікір алмасты.

ya үzerinde saygın olma, muasır medeniyetler seviyesine ulaşma hedeflerine farklı şekillerde etki ettiğini belirterek sözlerini bitirdi.

Seminerin sonunda katılımcılar çeşitli sorular sorarak ve çalışma konusu ile ilgili somut öneriler getirerek konu üzerinde ayrıntılı görüş alışverişinde bulundular.

ERI Infographic No.24

ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АУЫЛШАРУАШЫЛЫҚ САЛАСЫНЫҢ ДАМУ ДИНАМИКАСЫ

ORTA ASYA'DA TARIM SEKTÖRÜNÜN GELİŞİM DİNAMİKLERİ

DEVELOPMENT DYNAMICS OF AGRICULTURAL SECTOR IN CENTRAL ASIA

Share of agriculture in GDP, %

KAZAKHSTAN		KYRGYZSTAN		TAJIKISTAN		TURKMENISTAN		UZBEKISTAN	
1992	2000	1992	2000	1992	2000	1992	2000	1992	2000
23,3	8,11	37,2	34,1	29,5	25,1	10,8	22,5	35,1	30
2010	2018	2010	2018	2010	2017	2010	2015	2010	2018
4,51	4,17	17,9	11,6	19,5	21,2	11,3	9,3	17,9	28,7

Share of agricultural employment in total employment, %

KAZAKHSTAN		KYRGYZSTAN		TAJIKISTAN		TURKMENISTAN		UZBEKISTAN	
1992	2000	1992	2000	1992	2000	1992	2000	1992	2000
37,4	35,7	38,1	53	56,5	57,9	27,1	25,8	35,1	30
2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018	2010	2018
28,2	15	32,1	26,5	52,9	51	24,1	22,7	17,9	22,7

Value of agricultural production in Central Asia, billion USD

1992	2000	2010	2018
21,8	17	25,3	32

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Ocak 2020 Sayı: 47
Қаңтар 2020 жыл №47